
In de ban van de bevolkingskrimp?

Een onderzoek naar de perceptie
over de kwaliteit van de
voorzieningen in de woonomgeving.

Masterthesis
Master: Geo-communicatie
Departement: Sociale geografie & planologie
Faculteit: Geowetenschappen
Universiteit Utrecht

Joost Kempen 3505545

Begeleider: Dhr. M. Boisen MSc.

Universiteit Utrecht

In de ban van de bevolkingskrimp?

Een onderzoek naar de perceptie over de kwaliteit van de voorzieningen in de woonomgeving.

Masterthesis

Master: Geo-communicatie

Departement: Sociale geografie & planologie

Faculteit: Geowetenschappen

Universiteit Utrecht

Joost Kempen 3505545

Begeleider: Dhr. M. Boisen MSc.

Voorwoord

Deze scriptie is de laatste horde van mijn studie sociale geografie aan de Universiteit van Utrecht. Driekwart jaar heb ik me verdiept in de demografische perspectieven van mijn woonregio: Parkstad Limburg. Een afstudeerthema dat voor mij vanzelfsprekend was. Het zijn deze demografische perspectieven die indirect de oorzaak zijn geweest voor het starten met de studie sociale geografie en planologie.

Als docent op een middelbare school in Heerlen, zag ik hoe het leerlingenaantal dusdanig terugliep dat er een overschot aan docenten ontstond. Het schoolbestuur reageerde hierop met adequaat beleid. Het bestuur zag zich geconfronteerd met een vergrijsd docentenkorps dat binnen een aantal jaren zal uittreden en daarnaast met een jonge groep docenten die men niet in dienst kon houden vanwege de terugloop in leerlingen. Paradoxaal genoeg zijn dit juist de docenten die over een paar jaar het vergrijsde docentenkorps moet vervangen.

Het beleid is erop gericht om docenten gefaciliteerd te laten studeren. Op deze manier kunnen jonge docenten in dienst worden gehouden. Dankzij deze beleidsmaatregel kon ik aan mijn studie sociale geografie en planologie in Utrecht beginnen.

Om dit onderzoek tot een succes te brengen ben ik een aantal mensen dank verschuldigd. Allereerst wil ik Gladys Tummers en Steven Hornstra van de gemeente Heerlen bedanken. Zij hebben het mogelijk gemaakt om een grootschalige enquête te verspreiden in Parkstad Limburg. Hierbij ook een woord van dank aan de 2799 respondenten die mijn vragenlijst hebben ingevuld en teruggestuurd. Daarnaast wil ik graag de vijf geïnterviewde 'deskundigen' bedanken voor hun moeite en tijd om hun visie over de gevraagde onderwerpen te delen: dhr. Ortjes, dhr. Goor, dhr. Van Essen, dhr. Bertholet en dhr. Reverda.

Een bijzonder woord van dank gaat naar mijn begeleider van de universiteit: dhr. Boisen, die ondanks zijn drukke schema van een hele waslijst aan organisaties waar hij bij betrokken is, steeds de tijd vond om mij op een adequate manier te begeleiden.

Uiteraard mogen mijn werkgever, het Bernardinuscollege en de onderwijsstichting SVOPL niet ontbreken. Zij hebben gezorgd voor de faciliteiten die nodig waren om deze scriptie tot een goed einde te brengen.

Veel leesplezier!

Joost Kempen
Februari 2012

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Samenvatting	5
Hoofdstuk 1 Inleiding	9
1.1. Aanleiding	9
1.2. Maatschappelijke relevantie	9
1.2.1. <i>Myrdal en de cumulatieve causatietheorie</i>	10
1.3. Wetenschappelijke relevantie	11
1.4. Doelstelling	12
1.5. Parkstad Limburg; een nadere kennismaking	12
Hoofdstuk 2 Bevolkingskrimp	14
2.1. Krimp in Europa	14
2.2. Krimp in Nederland	16
2.3. Krimp in Parkstad Limburg	16
2.4. Gevolgen van de bevolkingskrimp	18
2.4.1. <i>Gevolgen voor de arbeidsmarkt</i>	18
2.4.2. <i>Gevolgen voor de woningmarkt</i>	19
2.4.3. <i>Gevolgen voor de voorzieningen</i>	19
Hoofdstuk 3 Verhuismotieven	21
3.1. Migratie in Parkstad Limburg	21
3.2. Theorie omtrent verhuismotieven	22
3.3. Waarom mensen verhuizen volgens het Stress-threshold model	23
3.4. Woontevredenheid	25
Hoofdstuk 4 Woontevredenheid	27
4.1. Het begrip 'woontevredenheid'	27
4.2. Factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid	28
4.2.1. <i>Woning</i>	28
4.2.2. <i>Buurt</i>	28
4.2.3. <i>Persoonlijke kenmerken</i>	30
4.3. Samenvatting	32
Hoofdstuk 5 Rol van voorzieningen in de woontevredenheid	34

Hoofdstuk 6	Onderzoekopzet en onderzoeksverantwoording	36
6.1.	Onderzoeksdoelgroep en onderzoeksgebied	36
6.2.	Hypothesen	37
6.3.	Onderzoeksmethoden	38
6.3.1.	<i>Kwantitatieve onderzoeksmethoden</i>	38
6.4.	Onderzoeksverantwoording	39
6.4.1.	<i>Respons- en representativiteitanalyse</i>	39
6.4.2.	<i>Schaalanalyse</i>	40
6.4.3.	<i>Analyse onderzoeksresultaten</i>	41
Hoofdstuk 7	Vicieuze cirkel in Parkstad?	43
7.1.	Woontevredenheid in Parkstad-Limburg	43
7.2.	Perceptie over gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in de woonbuurt	44
7.3.	Verhuisgeneigdheid	47
7.4.	Persoonlijke kenmerken respondenten	49
7.4.1.	<i>Woontevredenheid en persoonlijke kenmerken</i>	50
7.4.2.	<i>Perceptie bevolkingskrimp en persoonlijke kenmerken</i>	52
Hoofdstuk 8	Krimpdeskundigen	55
8.1.	De perceptie van de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen	55
8.2.	Rol van de voorzieningen in de woontevredenheid	56
8.3.	Voorzieningen in de verhuisgeneigdheid	57
8.4.	Krimpbeleid	58
Hoofdstuk 9	Conclusie	60
9.1.	Aanbevelingen	Fout!
	Bladwijzer niet gedefinieerd.	
9.2.	Reflectie	Fout!
	Bladwijzer niet gedefinieerd.	
	Literatuurlijst	63
Bijlage 1a Schriftelijke vragenlijst		
Bijlage 1b Begeleidende brief		
Bijlage 2: SPSS uitvoer onderzoeksanalyse		

Samenvatting

Parkstad Limburg krimpt. Door de vergrijzing, ontgroening en het wegtrekken van de bevolking neemt het aantal huishoudens in Parkstad Limburg in de komende 30 jaar sterk af. De krimp voltrekt zich hier eerder en sneller dan in de rest van Nederland. Wanneer een regio krimpt, kan er sprake zijn van een vicieuze cirkel. Een neergaande spiraal waarbij, door de bevolkingskrimp, voorzieningen moeten sluiten. Hierdoor daalt de woontevredenheid, waardoor de kans bestaat dat nog meer mensen zullen wegtrekken en nog meer voorzieningen moeten sluiten etc. Dit onderzoek is erop gericht om te onderzoeken in hoeverre er sprake is van een vicieuze cirkel in Parkstad Limburg. Om te onderzoeken of er sprake is van een vicieuze cirkel wordt de woontevredenheid onderzocht van de inwoners van Parkstad Limburg. Daarnaast wordt onderzocht in hoeverre men verwacht dat deze woontevredenheid zal veranderen door de bevolkingskrimp. Voorzieningen staan hierin centraal. Tenslotte wordt onderzocht of deze perceptie gevolgen heeft voor de verhuisgeneigdheid. De centrale vraag hierbij is dan ook:

In hoeverre beïnvloedt de perceptie van een verwachte verandering in de woonomgeving door daling in de kwaliteit en kwantiteit van voorzieningen de verhuisgeneigdheid van inwoners in een krimpregio?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden, zijn er drie deelvragen opgesteld:

- *Welke aspecten beïnvloeden volgens de literatuur woontevredenheid en welk verband is er tussen woontevredenheid en verhuisgeneigdheid?*
- *Wat is de invloed van een bevolkingsdaling op de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving volgens de inwoners?*
- *In hoeverre beïnvloedt de perceptie over de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst de verhuisgeneigdheid bij de bewoners?*

Demografische trends en achtergronden

In Europa zijn er gebieden die te maken hebben met een afnemende bevolking, terwijl andere gebieden nog steeds groeien. De oorzaken van deze verschillen liggen vooral in de vergrijzing, ontgroening en negatieve migratiesaldi in de krimpregio's, en positieve migratiesaldi in de groeiregio's. In bijna alle landen van Europa zal het inwoneraantal de komende 40 jaar dalen. Dus ook in Nederland. Vanaf 2040, zo is de verwachting, zal Nederland in inwoneraantal achteruit gaan. Er zijn echter regio's in Nederland die nu al krimpen: Zuid-Limburg, delen van Zeeland en Noordoost-Groningen. Parkstad Limburg loopt hierbij voorop, dat wil zeggen: de krimp voltrekt zich in deze regio het hardst. Naast een daling van het inwoneraantal, daalt hier ook het aantal huishoudens. Deze afname heeft dan ook veel gevolgen voor de regionale economie, de arbeidsmarkt, het woningaanbod en het voorzieningenaanbod.

De arbeidsmarkt: In Parkstad Limburg, dat een sterkere vergrijzing kent dan Nederland als geheel, zal de vraag naar arbeid afnemen. Terwijl de vraag naar arbeid daalt, zal de economie structureel moeten veranderen. In een vergrijzde regio zal er steeds meer vraag zijn naar zorg en persoonlijke dienstverlening.

Dit is in Parkstad Limburg echter lastig, omdat ook de bevolking daalt. Wanneer de beroepsbevolking groot genoeg is, kan de beroepsbevolking zich aanpassen aan een veranderende vraag. Dit is in Parkstad echter niet het geval.

De woningmarkt: Als het aantal huishoudens afneemt, wat in Parkstad al het geval is, dan leidt dit tot een situatie waarin er meer aanbod is van woningen dan er vraag naar woningen is.

Daarnaast speelt ook de vergrijzing hierin een rol. Door de vergrijzing zullen de eisen aan de woningvoorraad veranderen. Net als bij de gevolgen voor de arbeidsmarkt is het bij de woningmarkt ook zo dat de effecten van de bevolkingskrimp in combinatie met de vergrijzing het meest duidelijk zullen worden op de lagere schaalniveaus. Hier kan zelfs een zelfverstekend effect optreden waarbij afname van het aantal huishoudens kan leiden tot een neerwaartse spiraal van leegstand en verpaupering.

De voorzieningen: De bevolkingskrimp in Parkstad Limburg heeft vooral gevolgen voor het voorzieningenaanbod (onderwijs, wonen, zorg en welzijn, arbeidsmarkt) en voor de financiële situatie van de gemeenten. Voorzieningen kunnen, mede door de bevolkingskrimp, verschrompen of zelfs verdwijnen. Daarnaast krijgt de gemeente minder geld als het inwoneraantal daalt. Dit kan betekenen dat de gemeenten minder geld te besteden hebben om voorzieningen te onderhouden.

Relevantie van het onderzoek

Enerzijds kan dus worden onderzocht of er in Parkstad Limburg sprake is van een vicieuze cirkel. Het onderzoek geeft hierbij bestuurders inzicht in de staat van de regio. Zo kunnen de bestuurders de uitkomsten van dit onderzoek meenemen in hun strategie om de processen in Parkstad te begeleiden of zelfs te sturen.

Anderzijds draagt dit onderzoek in wetenschappelijk opzicht bij aan de theorie over verhuismotieven. Zo wordt in dit onderzoek duidelijk welke rol de voorzieningen spelen in de verhuiscapaciteit van mensen in een krimpende regio.

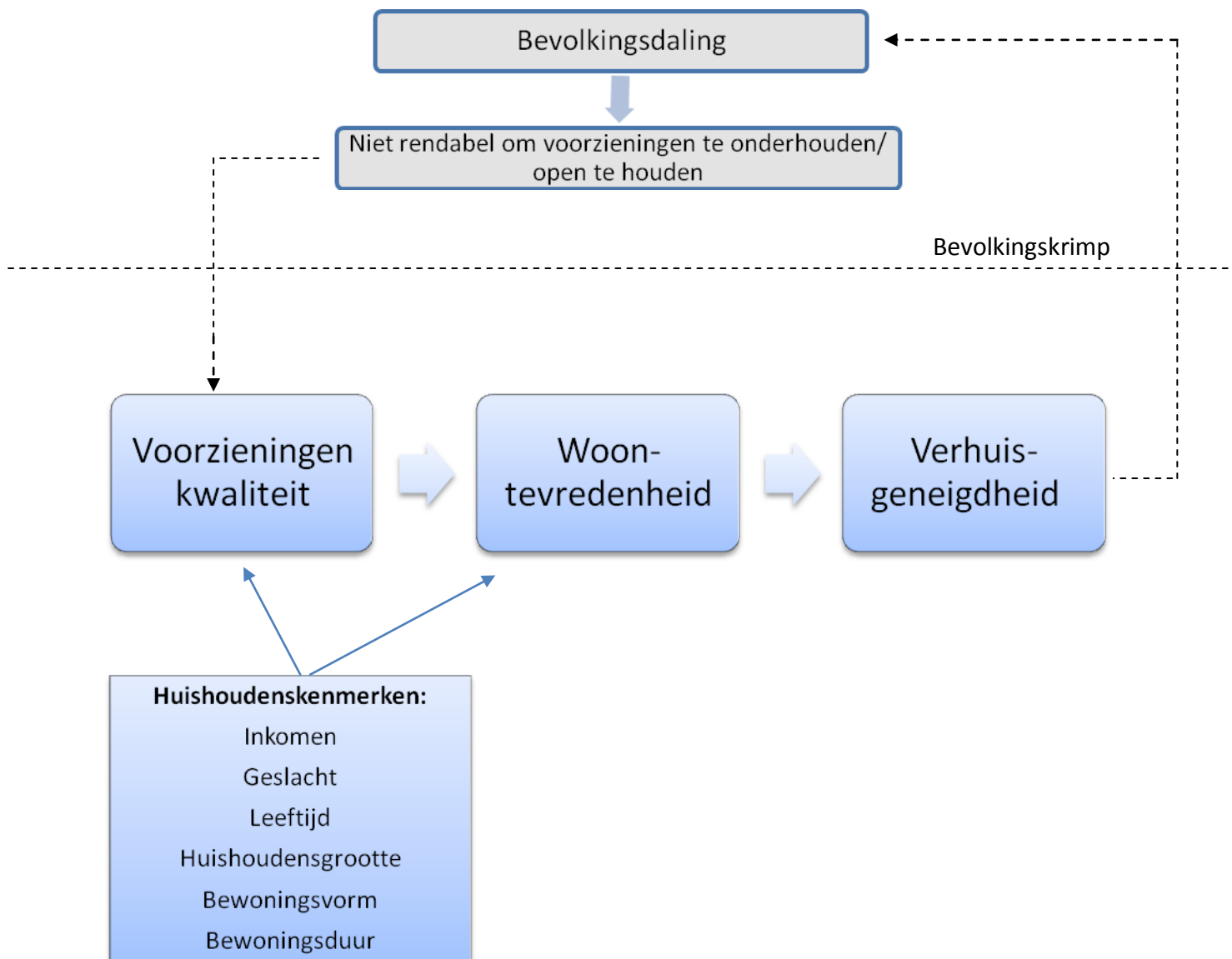
Conceptueel model

Op basis van theorieën over verhuismotieven (zie hoofdstuk 3), woontevredenheid (zie hoofdstuk 4) en de rol die voorzieningen hierin spelen (hoofdstuk 5) is een conceptueel model opgesteld dat het uitgangspunt van dit onderzoek vormt. Het conceptueel model is gebaseerd op de theorie omtrent de begrippen woontevredenheid en verhuiscapaciteit. In het conceptueel model wordt uitgegaan van de vicieuze cirkel die kan ontstaan doordat het in een krimpende regio niet rendabel is om bepaalde voorzieningen te onderhouden of open te houden. Dit betekent dat de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen achteruit gaat. In het model is tevens te zien door middel van de dikke blauwe pijlen dat verwacht wordt dat hierdoor de woontevredenheid achteruit gaat. De woontevredenheid wordt grofweg bepaald door drie factoren: de woning, de buurt en de bureaus. De voorzieningen in de woonbuurt maken dus deel uit van deze woonbuurt en zijn daarmee mede bepalend voor de woontevredenheid. Wanneer de woontevredenheid achteruit gaat is de verwachting dat de verhuiscapaciteit zal toenemen. Dit verband is ook weer aangegeven met een dikke blauwe pijl in het model. Ten slotte wordt verondersteld dat er een aantal persoonlijke kenmerken zijn die invloed uitoefenen op de woontevredenheid en verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp.

Het feit dat wordt verwacht dat de verhuiscapaciteit toeneemt wanneer de woontevredenheid afneemt sluit aan bij het stress-threshold model (Wolpert, 1965; Brown & Moore, 1970). Deze verhuistheorie gaat ervan uit dat wanneer er een discrepantie bestaat tussen de werkelijk en de gewenste woonsituatie, er sprake is van ontevredenheid. Deze ontevredenheid kan ervoor zorgen dat mensen ontevreden zijn over hun woonsituatie, waardoor men op zoek gaat naar een nieuwe situatie en dus verhuist.

Het model geeft echter ook aan dat naast een verhuizing er nog twee opties zijn om de werkelijk en de gewenste situatie dichterbij elkaar te brengen, nl. het verbeteren (opknappen) van de huidige situatie en het berusten in de huidige situatie.

Samenvattingfiguur 1: Conceptueel model

Onderzoekopzet

Om de woontevredenheid, de perceptie van de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van voorzieningen en de verhuisgeneigdheid van de inwoners van Parkstad te bepalen wordt een aselechte steekproef getrokken. In elke gemeente van Parkstad (8 in totaal) worden 1000 inwoners van 18 jaar of ouder geselecteerd, waarbij er maar één op elk adres kan aankomen en waarbij mensen in een verpleeghuis of andere niet-zelfstandige woonvorm zijn uitgesloten. Alleen in de gemeente Heerlen worden, in verband met de grootte van de gemeente, 1200 vragenlijsten verstuurd.

In totaal zijn er dus 8200 vragenlijsten verstuurd, waarvan er 2799 zijn geretourneerd. Een respons van 34%.

De resultaten van de vragenlijst zijn gebruikt om te onderzoeken of er een verband bestaat tussen de woontevredenheid en de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor het aanbod en de kwaliteit van de voorzieningen in de woonomgeving. Zijn mensen met een lagere woontevredenheid ook negatiever over de voorzieningen in de woonwijk in de toekomst? Hetzelfde geldt voor de

mensen met een hogere woontevredenheid. Zijn zij positiever over de voorzieningen in de toekomst?

Hiernaast wordt ook onderzocht of een positieve of negatieve perceptie ten aanzien van de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor het voorzieningen aanbod en de kwaliteit gevolgen heeft voor de verhuisgeneigdheid. Zijn mensen met een negatieve perceptie meer geneigd te verhuizen dan mensen met een positievere perceptie?

Behalve deze kwantitatieve toetsen is er ook gesproken met vijf deskundigen. Door semigestructureerde interviews is geprobeerd om achterliggende informatie te verkrijgen en sommige informatie te duiden.

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat er momenteel géén sprake is van een vicieuze cirkel in Parkstad Limburg. Als belangrijke reden wordt door de deskundigen aangegeven dat dit komt doordat er een financieel onzekere tijd heerst. Mensen in een krimpgebied zijn vaker en sterker geconfronteerd met een verlies op de verkoop van hun huis. Er is géén verband tussen een lagere woontevredenheid en de perceptie ten aanzien van de voorzieningen in de toekomst. Wel is er een zwak verband waar te nemen tussen de mensen met een hogere woontevredenheid en deze perceptie. Hoe hoger de woontevredenheid, des te minder negatief de perceptie over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de toekomst.

Daarnaast is er ook géén verband geconstateerd tussen deze perceptie en de verhuisgeneigdheid. De verhuisgeneigdheid neemt niet toe onder mensen die een negatiever verwachtingspatroon hebben over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in hun woonomgeving.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1. Aanleiding

“Krimp krijgt een gezicht in de wijk Heilust”, zo kopte Dagblad De Limburger op 5 januari 2011 om een televisieserie aan te kondigen op de Limburgse zender L1 over de wijk Heilust in Kerkrade. Een wijk waar tot 2020 woningen worden gesloopt en de bevolkingskrimp dus voelbaar en zichtbaar is.

De wijk Heilust laat een probleem zien waar meerdere gemeenten in Parkstad Limburg mee kampen: bevolkingskrimp. Door de vergrijzing, ontgroening en het wegtrekken van de bevolking neemt het aantal huishoudens in Parkstad Limburg in de komende 30 jaar sterk af. De krimp voltrekt zich hier eerder en sneller dan in de rest van Nederland (Bronsema, 2009).

In verschillende rapporten en notities wordt gesproken over de mogelijke gevolgen van een dalende bevolking voor de regio (Nicis institute, 2009; Dijkstal & Mans, 2009; PBL & CBS, 2010). Er wordt in deze literatuur echter niet gesproken over wat er, mentaal, bij inwoners gebeurt wanneer de bevolking krimpt en hoe zij zullen reageren op de gevolgen van deze demografische ontwikkelingen. In zijn boek ‘Krimp!’ (2010) veronderstelt Gert-Jan Hospers dat er sprake is van een neerwaartse spiraal wanneer een gebied krimpt. Bevolkingskrimp zal leiden tot leegstand en verschraling van de kwaliteit van voorzieningen, zodat mensen zullen vertrekken en de regio nóg meer krimpt (Hospers, 2010). Deze veronderstelling wordt ook beschreven door het PBL (2010).

De regio Parkstad Limburg loopt met de krimpproblematiek voorop in Nederland en dus zijn alle ogen gericht op deze stadsregio. Met veel belangstelling zullen overige gemeenten in Nederland de ontwikkelingen in Parkstad volgen. Welke gevolgen heeft de bevolkingskrimp? Hoe gaan de bestuurders met deze problemen om en is dit proces te keren? Een aantal vragen die door de hoofden van verschillende bestuurders van Nederlandse gemeenten zullen spoken.

Omdat deze regio voorop loopt in Nederland met betrekking tot deze problematiek, is dit de regio bij uitstek om de beschreven veronderstelling empirisch te toetsen. Of er daadwerkelijk sprake is van een neerwaartse spiraal op de woningmarkt zal worden onderzocht aan de hand van Parkstad Limburg. Wanneer er sprake is van krimp en een daling van de kwaliteit van het voorzieningenaanbod, betekent dit dan dat mensen zullen wegtrekken en dat de negatieve spiraal in stand wordt gehouden?

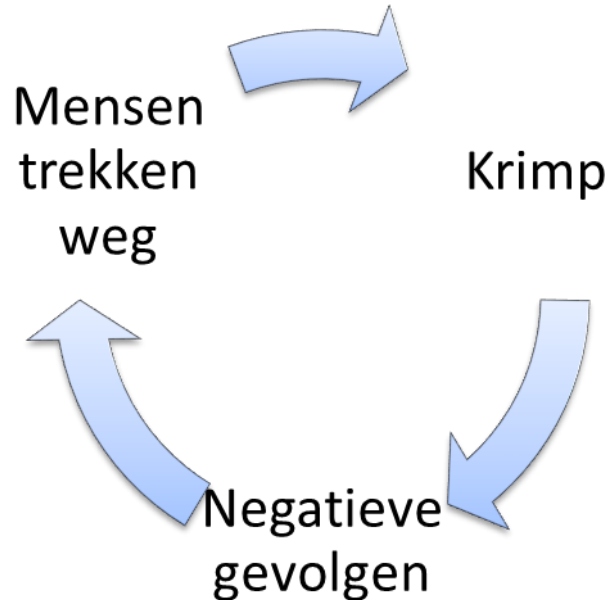
1.2. Maatschappelijke relevantie

“If men define situations as real, they are real in their consequences”. (W.I. Thomas in: De Pater, Groote & Terlouw, 2002)

Bovenstaand citaat geeft aan dat wanneer een situatie (zoals bevolkingskrimp) wordt benoemd, mensen erop gaan letten en er naar gaan handelen. Krimp wordt benoemd en mensen gaan letten op de gevolgen ervan. Wanneer deze gevolgen negatief zijn, zoals bijvoorbeeld een dalende arbeidsmarkt, woningaanbod en voorzieningenaanbod, zorgt dit voor negatieve beeldvorming. Mensen worden immers regelmatig met de negatieve gevolgen van bevolkingskrimp geconfronteerd en dit wordt ook nog benoemd in de media en door de bestuurders. Wanneer mensen geneigd zijn om naar deze negatieve beeldvorming te handelen kan er een vicieuze cirkel ontstaan (zie figuur 1.1).

Hospers verwijst in zijn boek 'Krimp!', waarin hij een neergaande spiraal veronderstelt op de woningmarkt in krimpende gebieden, naar de cumulatieve causatietheorie van de Zweedse econoom Gunnar Myrdall. Hij beschreef in 1963 in zijn boek: 'Economic theory and under-developed regions', het effect van een neerwaartse spiraal in een krimpende regio.

Figuur 1.1: Mogelijke vicieuze cirkel op de woningmarkt in krimpende gebieden

1.2.1. Myrdal en de cumulatieve causatietheorie.

“Wie heeft, hem zal gegeven worden en hij zal overvloedig hebben; maar wie niet heeft, ook wat hij heeft, zal hem ontnomen worden (Matteüs 13:12).”

Myrdal beschrijft dit citaat uit de Bijbel in zijn boek 'Economic Theory and Underdeveloped Regions', om zijn cumulatieve causatietheorie te illustreren. Deze theorie gaat ervan uit dat het verkeerd is om aan te nemen dat sociale veranderingen naar een evenwichtssituatie leiden.

Er is geen tendens naar automatische zelfstabilisatie in een sociaal systeem. Een verandering zal juist een versterkende verandering voortbrengen, die het systeem nog verder in dezelfde richting beweegt (Myrdal, 1963).

1.2.1.1. 'Backwash effecten' en 'Spread effecten'

Myrdal beargumenteert dat deze cumulatieve causatietheorie zorgt voor Backwash effecten en Spread effecten. Een regio waarin er economische groei is, is gelinkt met een regio waarin het steeds slechter gaat. De groei van de een, gaat ten koste van de ander. Migratie, kapitaalstromen, goederen en diensten zorgen voor een toenemende ongelijkheid tussen de twee regio's. Een regio waarin het slechter gaat, wordt geconfronteerd met 'Backwash effecten'. Hier trekken mensen weg en kapitaal verdwijnt. De regio komt in een neerwaartse spiraal terecht.

Tegenover de Backwash effecten staan de Spread effecten. Deze effecten laten zien dat de economische groei vanuit het centrum naar andere regio's kan overslaan. Hij onderscheidt twee soorten:

- In gebieden met goede omstandigheden voor het winnen van grondstoffen voor de industrie kan hier een nieuwe bedrijfstak tot ontwikkeling komen. Dit kan ook op een behoorlijke afstand van het centrum van de economische groei plaatsvinden.
- In de directe nabijheid van het centrum zal men geprofiteerd worden van de steeds verdergaande technologische vooruitgang.

Er moet bij deze effecten wel worden opgemerkt dat ze zijn beschreven in een periode waarin er in Europa de industrialisatie nog in volle gang was. Wanneer de Spread effecten worden bekeken vanuit het perspectief van de 21ste eeuw, gaan deze vaak niet meer op. Zo is er bijna geen industrie meer in Europa en is deze industrie geglobaliseerd. Er wordt niet meer gewerkt met nationale grondstoffen voor een nationale industrie, maar dit gebeurt nu op wereldschaal. Daarnaast profiteert niet alleen de directe omgeving van een economisch groeiende regio, maar dankzij het internet en de globalisering wordt deze nieuwe technologie gedeeld met de rest van de wereld.

Als deze theorie bekeken wordt vanuit het perspectief van de bevolkingskrimp in Nederland, dan zijn er gebieden die groeien (zoals bijvoorbeeld de Randstad) ten koste van gebieden die krimpen (Zeeuws Vlaanderen, Parkstad-Limburg, Noordoost Groningen). Deze groei zal niet zo zeer Spread effecten veroorzaken in andere regio's in Nederland, maar zal des te meer Backwash effecten veroorzaken in de krimpgebieden. Hier trekken immers mensen weg en is de bevolking sterk vergrijsd (Hospers, 2010).

1.3. Wetenschappelijke relevantie

Al decennia lang wordt er onderzoek gedaan naar waarom mensen verhuizen. Deze verhuismotieven zijn heel persoonlijk en daarom ook moeilijk te voorspellen. Pacione (2005) en Knox & Pinch (2000) geven echter een duidelijk overzicht van verhuismotieven (zie figuur 3.2) en maken wel onderscheid in het soort verhuizing: vrijwillig of gedwongen. Hun overzicht van verhuismotieven hebben alleen betrekking op de vrijwillige verhuizingen. Niet-vrijwillige verhuizingen, door bijvoorbeeld sloop of uitzetting, maar ook "gedwongen" verhuizingen als gevolg van trouwen, echtscheiding, nieuw werk op een lange afstand et cetera, zijn dan ook niet in dit schema opgenomen. Knox & Pinch (2000) geven aan dat in Amerika circa 60% van alle verhuizingen vrijwillig zijn en dus van toepassing zijn op dit model. In dit model speelt de woontevredenheid een belangrijke rol.

Wanneer in een krimpende regio de kwaliteit van het voorzieningenaanbod daalt, dan heeft dit gevolgen voor de woontevredenheid van de inwoners. Dit onderzoek is er dan ook met name op gericht om de woontevredenheid van de inwoners van Parkstad Limburg te onderzoeken, samen met de verwachte daling van de kwaliteit van het voorzieningenaanbod en hun verhuisgeneigdheid. Op deze manier kan worden onderzocht op welke mate de bevolkingskrimp een effect heeft op de woontevredenheid van de inwoners.

1.4. Doelstelling

Het hoofddoel van dit onderzoek is om te achterhalen wat de woontevredenheid van de inwoners van Parkstad Limburg op dit moment is en hoe men verwacht dat dit verandert door de bevolkingskrimp. De centrale vraag die hierbij hoort is dan ook:

In hoeverre beïnvloedt de perceptie van een verwachte verandering in de woonomgeving door daling in de kwaliteit en kwantiteit van voorzieningen de verhuisgeneigdheid van inwoners in een krimpregio?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden, zijn er drie deelvragen opgesteld:

- *Welke aspecten beïnvloeden volgens de literatuur woontevredenheid en welk verband is er tussen woontevredenheid en verhuisgeneigdheid?*
- *Wat is de invloed van een bevolkingsdaling op de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving volgens de inwoners?*
- *In hoeverre beïnvloedt de perceptie over de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst de verhuisgeneigdheid bij de bewoners?*

1.5. Parkstad Limburg; een nadere kennismaking

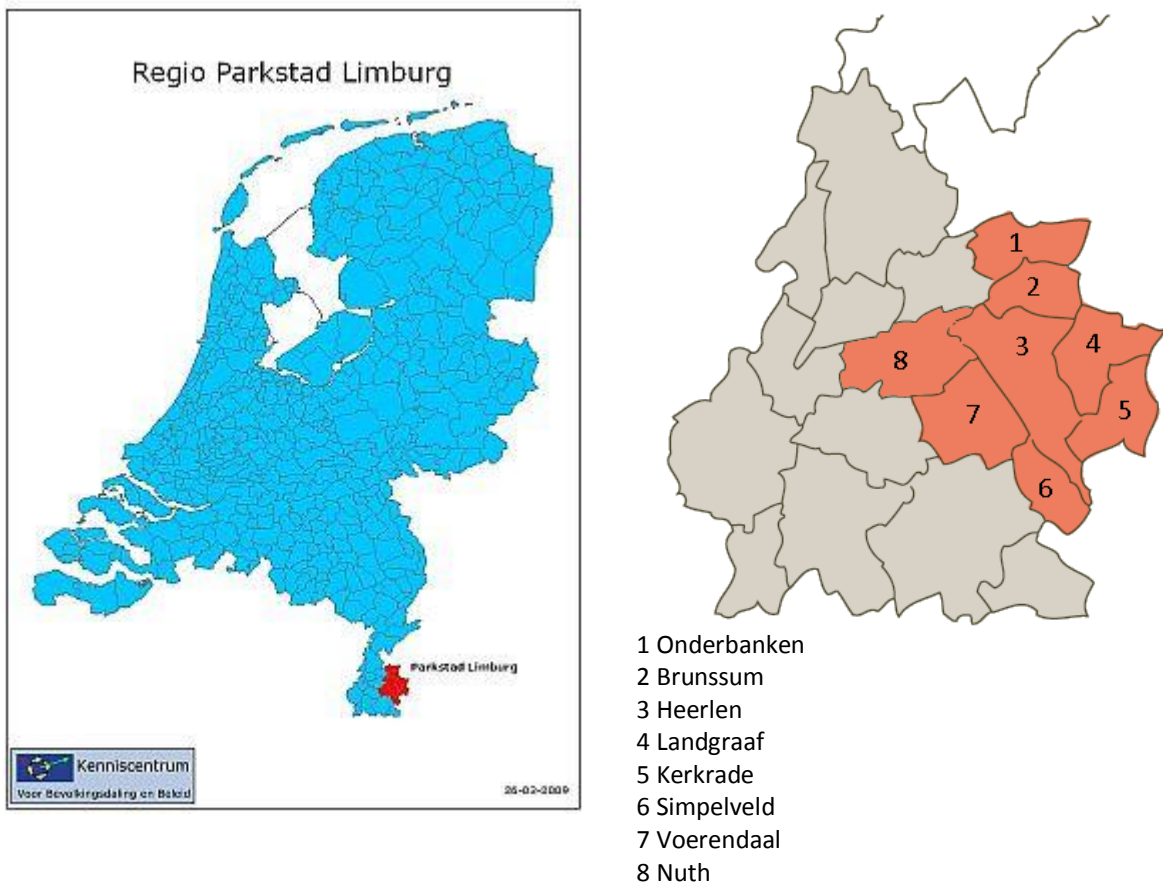
De stadsregio Parkstad Limburg is een samenwerkingsverband tussen acht gemeenten: Heerlen, Kerkrade, Brunssum, Landgraaf, Onderbanken, Nuth, Simpelveld en Voerendaal (zie figuur 1.2). De gemeenten werken al lange tijd samen. Vóór 1999 heette de stadsregio: Streekgewest Oostelijke Mijnstreek. Ook toen werkten de gemeenten al samen, zij het minder intensief. De naam van het toenmalige streekgewest, stamt uit het verleden van de regio, toen de steenkolenwinning erg belangrijk was voor de Nederlandse economie.

Rond het jaar 1900 kwam in Zuid-Limburg de mijnbouw op. In totaal zijn er 12 mijnen actief geweest. Deze mijnen lagen bijna allemaal in de tegenwoordige gemeenten Brunssum, Landgraaf, Heerlen en Kerkrade. Hierdoor groeide de bevolking explosief. In de periode van 1900 tot 1930 groeide het aantal inwoners in de mijnstreek van 70.000 tot 230.000. In Heerlen, dat rond 1900 een groot dorp was met maar 6000 inwoners, steeg het aantal naar 50.000 in 1935. Ook buurstad Brunssum kende een enorme groei. Hier vertwaalfvoudigde het inwonertal tussen 1909 en 1930 (Langeweg, 2005). In een rap tempo werden nieuwe wijken gebouwd om deze nieuwe bewoners te huisvesten.

De regio groeide uit van plattelandsdorpjes naar een stedelijk gebied.

Na de sluiting van de mijnen in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw, heeft de landelijke overheid door middel van het spreidingsbeleid geprobeerd om de nu weggefallen werkgelegenheid gedeeltelijk op te vangen door een aantal overheidsdiensten naar dit gebied te verplaatsen. Voorbeelden hiervan zijn het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) en het ABP (Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds). Deze vervangende werkgelegenheid bleek echter niet voldoende om het ontstane banenverlies op te vangen (Bontje, 2009).

Figuur 1.2A en B: Ligging van Parkstad Limburg in Nederland (A) en de ligging van de acht kernen in Zuid-Limburg (B).

Bron: Kenniscentrum voor bevolkingsdaling en beleid, 2010 (A); eigen bewerking Nicis institute, 2009 (B)

Sinds 1999 hebben de gemeenten in deze regio meer initiatief genomen in de regionale herontwikkeling. Men probeerde de regio om te vormen volgens de operatie 'Van zwart naar Groen'. In dit kader koos men voor de nieuwe naam Parkstad Limburg. Een naam die niet meer refereert aan het mijnverleden, maar aan een stedelijk landschap in een parkomgeving, met veel groen. Dit initiatief voor een intensievere samenwerking is in 2006 bekrachtigd door de rijksoverheid, doordat de regio een WGR+ regio werd, net als bijvoorbeeld de regio's rond de grote steden in de Randstad (Bontje, 2009). Dit wil zeggen dat de stadsregio Parkstad Limburg kan opereren met eigen budgetten, taken en bevoegdheden.

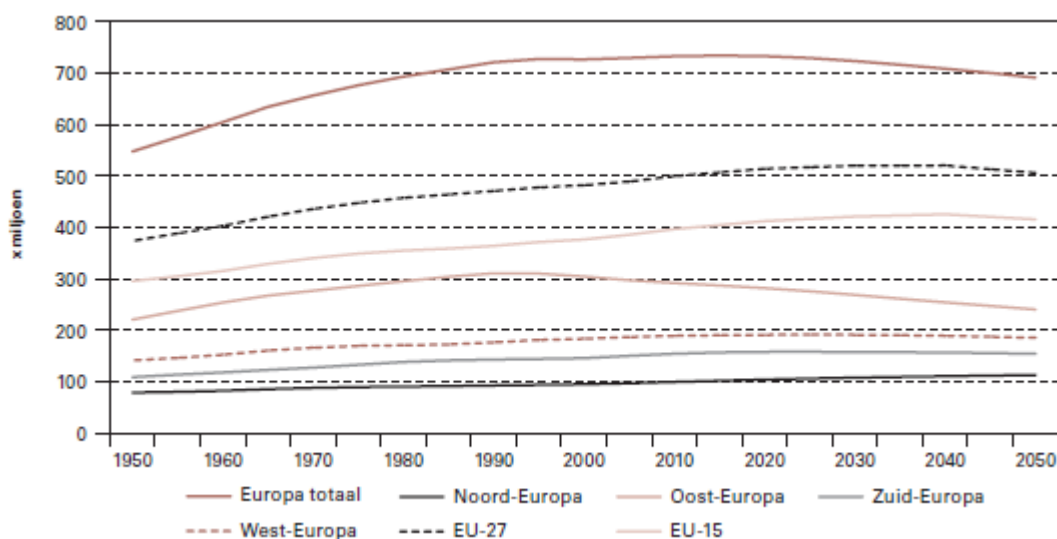
Hoofdstuk 2 Bevolkingskrimp

In de regionale bevolkingsprognose van het Planbureau voor de Leefomgeving & het CBS wordt aangegeven dat in Nederland in sommige regio's en plaatsen de bevolkingsaantallen zullen teruglopen. In dit hoofdstuk zal een overzicht gegeven worden van de demografische ontwikkelingen in Europa en in Nederland, alvorens wordt ingezoomd op de oorzaken en gevolgen van de krimp in Parkstad Limburg.

2.1. Krimp in Europa

In Europa zijn er grote verschillen in bevolkingsontwikkeling. Dit is te zien in figuur 2.2, waar een prognose staat weergegeven van 2000 tot 2050. Ongeveer een op de drie regio's in Europa heeft te maken met een afnemende bevolking in deze periode, terwijl andere regio's nog steeds groeien (Bronsema, 2009). De oorzaken van deze verschillen liggen vooral in de vergrijzing, ontgroening en migratie (Hospers, 2010; Bronsema, 2009). Met betrekking tot de migratie worden niet alleen migranten van binnen de EU bedoeld, die met name van de perifere gebieden wegtrekken richting de urbane, centrale gebieden, maar zeker ook migranten van buiten de EU. Deze migranten van buiten de EU zorgen er met name voor dat de totale bevolking van Europa nog steeds groeit. Het eind is echter in zicht. Het aantal inwoners van Europa zal over circa 30 jaar gaan dalen (zie figuur 2.1).

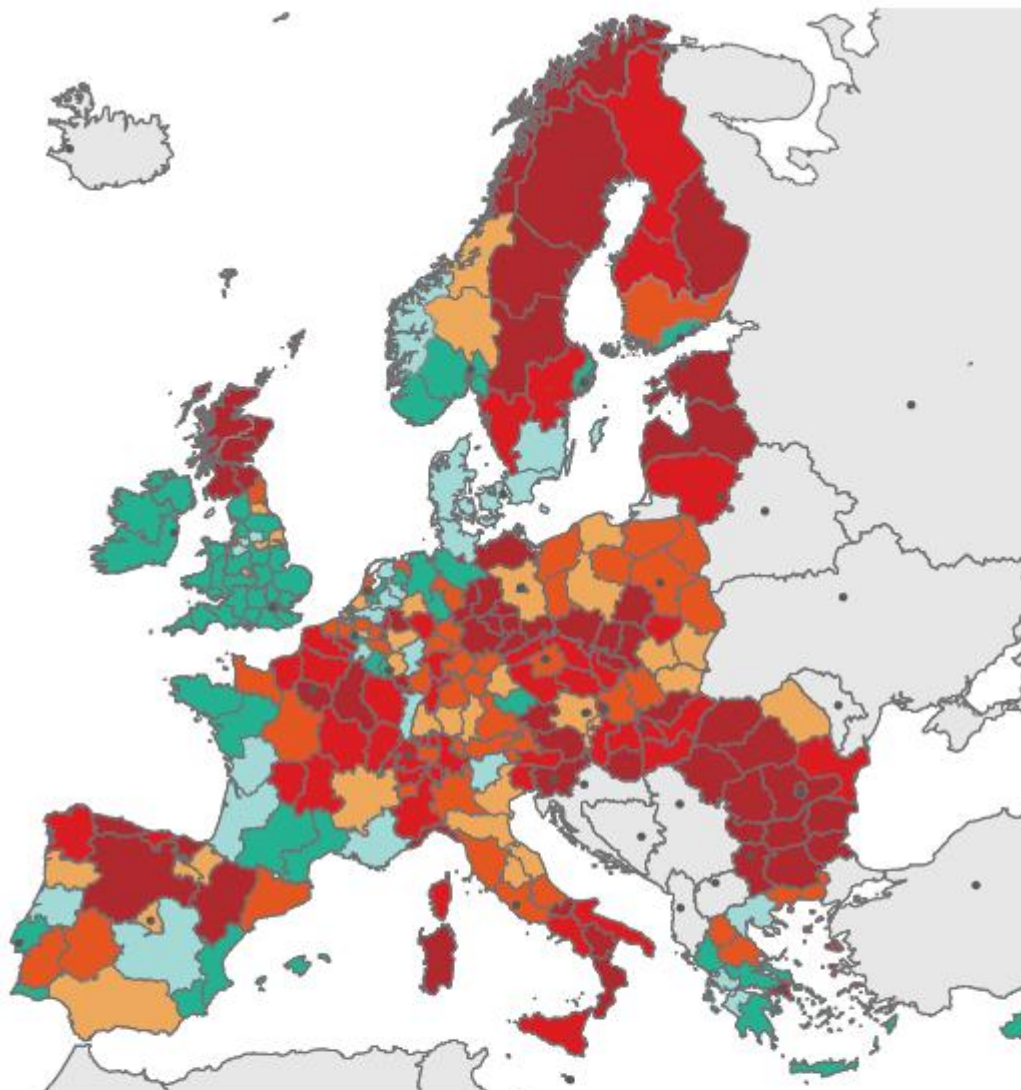
Figuur 2.1: aantal inwoners van Europa (in miljoenen)

Bron: Bronsema, 2009

Volgens de huidige prognoses zullen alle lidstaten van de EU zullen in de komende 40 jaar in bevolking achteruit gaan, met uitzondering van Cyprus, Ierland, Luxemburg, Malta en Zweden (Hospers, 2010). Ook in Nederland gaat de bevolking dus dalen in de komende 40 jaar. Hoe deze bevolkingskrimp eruit ziet, wordt besproken in de volgende paragraaf.

Figuur 2.2: Prognose bevolkingsontwikkeling in Europa, 2000-2050, eson scenario b0, naar nuts2-regio's.

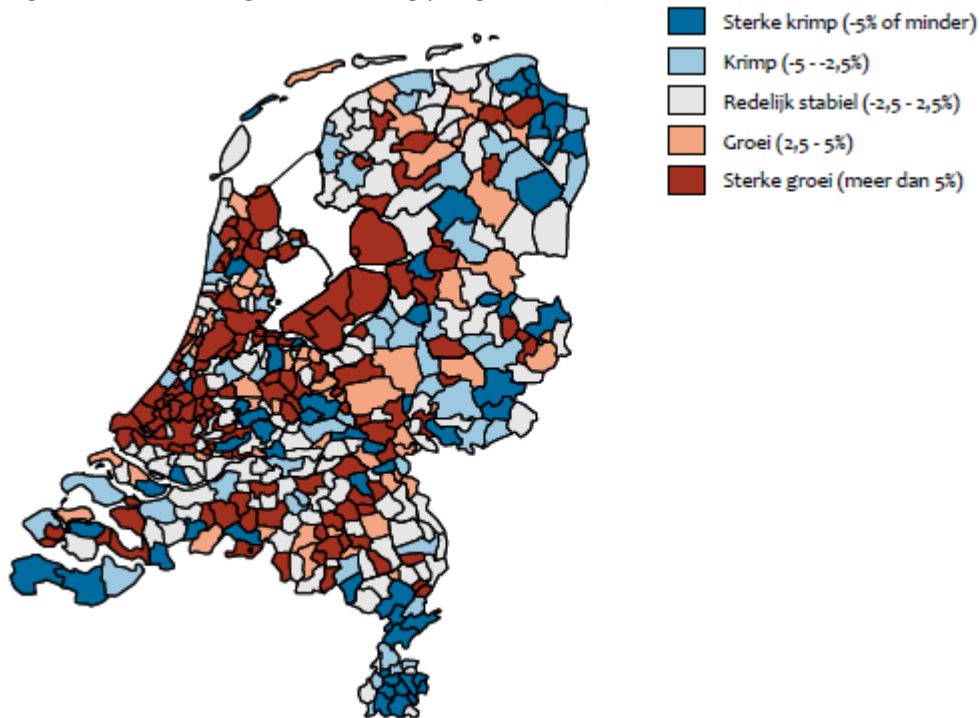

Bron: van Dam, de Groot & Verwest, 2006

2.2. Krimp in Nederland

De totale bevolking van Nederland zal pas rond 2040 omslaan van groei naar krimp (PBL & CBS, 2010). Toch zijn er, net als in Europa, sterke regionale verschillen in bevolkingsontwikkeling tussen de regio's. Er zijn regio's die nu al krimpen: Zuid-Limburg, delen van Zeeland en Noordoost-Groningen (Bronsema, 2009). Het zijn de perifere regio's die als eerste met de bevolkingskrimp in aanraking komen, zoals te zien is in figuur 2.3.

Figuur 2.3: Bevolkingsontwikkeling per gemeente (2008-2025)

Bron: PBL & CBS, 2010

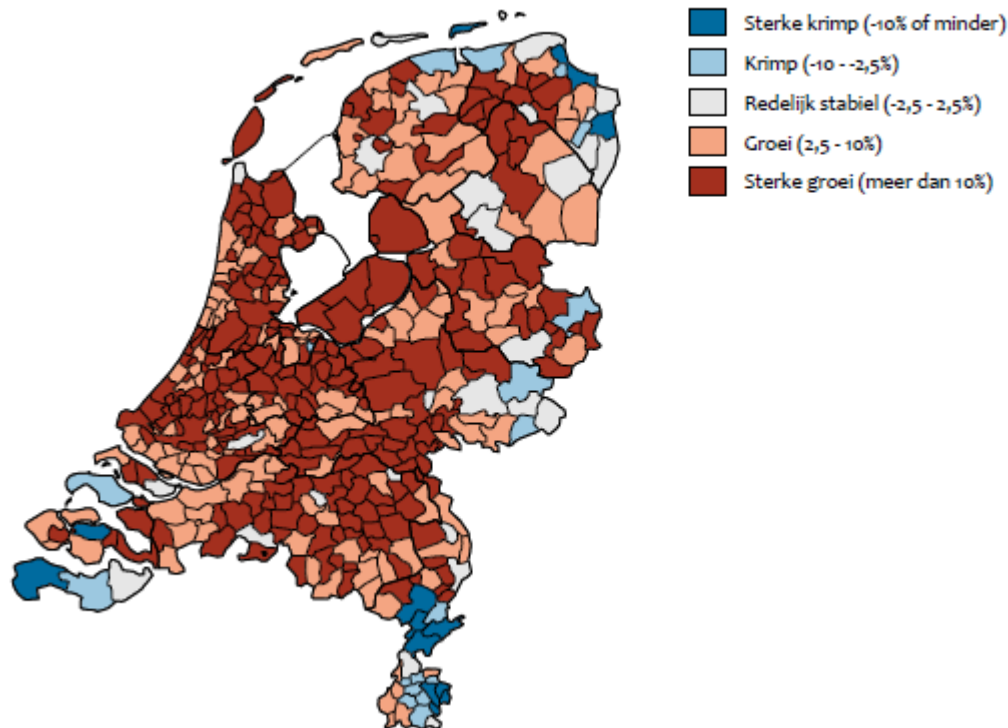
Het is dus aan de bestuurders van deze krimpregio's om als eerste in Nederland om te gaan met deze ontwikkelingen. De rest van Nederland zal deze ontwikkelingen op de voet volgen. Zeker omdat in 2025 zes van de tien Nederlandse gemeenten te maken hebben met krimp (Bronsema, 2009). Zoals al eerder is beschreven is de regio Zuid-Limburg (en dan met name de stadsregio Parkstad Limburg) één van de regio's in Nederland die als eerste te maken krijgt met de bevolkingskrimp. In de volgende paragraaf wordt er dan ook op deze regio ingezoomd en worden de oorzaken en gevolgen van de bevolkingskrimp besproken.

2.3. Krimp in Parkstad Limburg

De ruimtelijke context van de bevolkingskrimp is erg belangrijk (Bronsema, 2009). Wanneer een gebied bijvoorbeeld aantrekkelijk is en er een sterke vraag is naar woningen, kan de bevolkingskrimp de spanning op de woningmarkt laten dalen. In een onaantrekkelijk gebied zullen door de krimp de huizenprijzen nog verder dalen. Bronsema (2009) spreekt van een zogenaamde "vragersmarkt". Dit betekent dat er meer dan voldoende woningen beschikbaar zijn. Het aanbod neemt toe en dat betekent dat de huizenprijs zal dalen. Bovendien kan er sprake zijn van stagnatie van doorstroming op de koopmarkt. Eigenaren wachten met een verhuizing totdat hun eigen huis is verkocht. Dit betekent langere verkooptijden (PBL, 2008).

In Parkstad Limburg voltrekt de bevolgingskrimp zich het hardst. Hier daalt niet alleen het aantal inwoners, maar ook het aantal huishoudens. Er wordt een sterke krimp, van wel 10% verwacht tot 2040 in het aantal huishoudens (figuur 2.4). Deze afname heeft dan ook veel gevolgen voor de regionale economie, de arbeidsmarkt, het woningaanbod en het voorzieningenaanbod (Bontje, 2009).

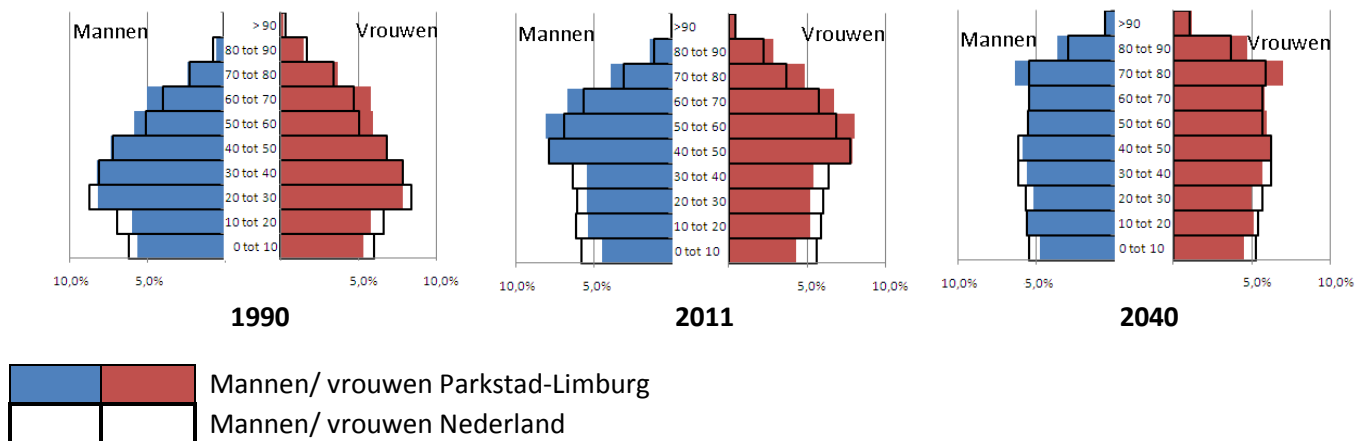
Figuur 2.4: Huishoudensontwikkeling per gemeente 2008-2040
2008 - 2040

Bron: Planbureau voor de leefomgeving: Regionale prognose 2009-2040: vergrijzing en omslag van groei naar krimp.

De oorzaken van de bevolkingkrimp in Parkstad Limburg zijn in hoofdlijnen gelijk aan die van Europa en Nederland. Er is echter een sterkere vergrijzing en ontgroening. Er trekken veel jongeren naar het Westen van Nederland, of naar België en Duitsland, op zoek naar een baan, terwijl zorgbehoevende ouderen terugkeren naar de regio (Dijkstal & Mans, 2009). Hiernaast is er een forse daling van het aantal geboorten. In de bevolkingsgrafieken (figuur 4) is dit duidelijk te zien. In deze grafieken zijn de gegevens van Parkstad Limburg afgezet tegen de gegevens van Nederland als geheel in de jaren 1990, 2011 en 2040. Parkstad is al jaren een regio waar minder jongeren zijn dan gemiddeld in Nederland en meer ouderen. In 2011 is er sprake van een duidelijke ontgroening en vergrijzing ten opzichte van 1990. Was het percentage jongeren (0 tot 20 jaar) in 1990 nog 22%, zo is het in 2011 teruggelopen naar circa 18%. Dit terwijl de percentages van Nederland slechts gedaald zijn met circa 1%; van 24, naar 23%. Wanneer de oudere bevolkingsgroepen bestudeerd worden, is er duidelijk sprake van vergrijzing in Parkstad Limburg. In 1990 waren alleen de bevolkingsgroepen 50-60 en 60-70 jaar procentueel sterker vertegenwoordigd dan in Nederland, in 2011 zijn alle bevolkingsgroepen van 50 jaar en ouder sterker vertegenwoordigd in Parkstad dan in Nederland. Wanneer de prognoses voor het jaar 2040 bekeken worden, dan is nog steeds te zien dat Parkstad een lager percentage jongeren en een hoger percentage ouderen heeft dan Nederland als geheel.

Figuur 2.5: Bevolkingsgrafieken Parkstad-Limburg vs. Nederland in 1990, 2011 en 2040

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline databank, 3 maart 2011.

Nu de oorzaken en de verwachte omvang van de bevolkingskrimp zijn besproken, zullen in de volgende paragraaf de gevolgen van de bevolkingskrimp worden besproken voor Parkstad Limburg. Bontje (2009) gaf al aan dat een krimp in het aantal huishoudens sterke gevolgen heeft voor de arbeidsmarkt, het woningaanbod en het voorzieningenaanbod. Deze zaken zullen dan ook in de volgende paragraaf worden besproken.

2.4. Gevolgen van de bevolkingskrimp

De gevolgen van een bevolkingskrimp worden in deze paragraaf besproken aan de hand van een aantal thema's: arbeidsmarkt, woningmarkt en voorzieningen.

2.4.1. Gevolgen voor de arbeidsmarkt

In algemene zin kan worden gezegd dat er een daling optreedt in de beroepsbevolking, maar deze daling zal zich geleidelijk voltrekken (Bronsema, 2009). Dit is echter op nationaal schaalniveau. Op regionaal en lokaal schaalniveau is er nog weinig bekend over de gevolgen van krimp en vergrijzing voor de arbeidsmarkt. Er wordt verwacht dat de krimp van de arbeidsmarkt meer schoksgewijs zal verlopen. De reden dat de daling in de beroepsbevolking geleidelijk zal verlopen, is dat de arbeidsparticipatie (met name door een groei van vrouwelijke arbeidsdeelname) nog wel zal doorgroeien. Aan de andere kant zal de potentiële beroepsbevolking dalen door de vergrijzing (Bronsema, 2009). In een regio waar de beroepsbevolking daalt, zoals in Parkstad Limburg, zal het echter moeilijk worden om te voldoen aan de stijgende vraag van zorg en persoonlijke dienstverlening.

Een combinatie van een sterke vergrijzing en een afnemende bevolking is dus slecht voor de arbeidsmarkt. De vraag naar arbeid zal dalen en, waar een structurele verandering van de economie dit probleem kan ondervangen, wordt deze mogelijkheid door een dalende bevolking teniet gedaan. Arbeidsmigratie vanuit het buitenland lijkt geen optie, omdat zorg en persoonlijke dienstverlening bij uitstek sectoren zijn waarin bijvoorbeeld het spreken van de Nederlandse taal erg belangrijk is. Mensen zullen dus moeten worden geworven uit het land zelf. Hier ligt vanzelfsprekend een belangrijke taak voor de beleidsmakers.

2.4.2. Gevolgen voor de woningmarkt

Zoals al eerder in dit hoofdstuk is besproken, daalt in Parkstad niet alleen het aantal inwoners, maar ook het aantal huishoudens. Dit is voor de woningmarkt veel belangrijker. Zolang het aantal huishoudens blijft stijgen, kan er gebouwd worden en is er een situatie waar het aanbod van woningen lager is dan de vraag. Als het aantal huishoudens echter gaat afnemen, wat in Parkstad al het geval is, dan leidt dit tot een situatie waarin er meer aanbod is van woningen dan er vraag naar woningen is. Daarnaast speelt ook de vergrijzing hierin een rol. Door de vergrijzing zullen de eisen aan de woningvoorraad veranderen (Bronsema, 2009). Er kan een tekort ontstaan aan seniorenappartementen of zorgwoningen terwijl er een overschot aan eengezinswoningen ontstaat (PBL, 2008). Zoals al besproken in paragraaf 2.3 heeft een krimpende bevolking gevolgen voor de huizenprijzen en de verkooptijd van koopwoningen. Verkooprijzen zullen dalen, terwijl de verkooptijd toeneemt. Bevolkingskrimp heeft echter nog een belangrijk gevolg voor de woningmarkt: het kan de leegstand bevorderen (PBL, 2008). Met name in de huursector is sprake van een hoger percentage leegstand dan de landelijke en provinciale gemiddelden. Reden hiervoor is het overaanbod van woningen, wat weer leidt tot afzetproblemen in zowel de koop- als de huursector (PBL, 2008). Deze leegstand vind in krimpgebieden vaak geconcentreerd plaats. De minst aantrekkelijke woonwijken krijgen het meest te maken met leegstand. Volgens het PBL (2008) zijn dit de vroeg naoorlogse woonwijken in de centrumgemeente van de regio.

Hier kan zelfs een zelfverstekend effect optreden waarbij afname van het aantal huishoudens kan leiden tot een neerwaartse spiraal van leegstand en verpaupering (Bronsema, 2009).

Om deze negatieve gevolgen van bevolkingskrimp tegen te gaan beschrijven Van Dam, de Groot & Verwest (2006) vier strategieën die worden toegepast door overheden, woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars op de situatie in Parkstad Limburg:

- Aanpassen kwantiteit: sloop wordt gestimuleerd en er worden minder woningen voor teruggeplaatst.
- Verhogen van de kwaliteit van de woningvoorraad: huizen van woningbouwcorporaties worden bijvoorbeeld beter geïsoleerd. Door middel van dakisolatie en muurisolatie verbetert niet alleen de kwaliteit, maar zal de betreffende woning ook minder kosten in energieverbruik voor de bewoners, hetgeen de woning aantrekkelijker maakt.
- Verbeteren van de woonomgeving: woningen die niet meer voldoen aan de hedendaagse behoefte worden uit de markt genomen en in plaats hiervoor worden groenstroken aangelegd.
- Nieuwe doelgroepen: woningen worden bijvoorbeeld beter aangepast aan de wensen van een vergrijzende bevolking.

2.4.3. Gevolgen voor de voorzieningen

De bevolkingskrimp in Parkstad-Limburg heeft vooral gevolgen voor het voorzieningenaanbod (onderwijs, wonen, zorg en welzijn, arbeidsmarkt) en voor de financiële situatie van de gemeenten (Dijkstal & Mas, 2009).

De bevolgingskrimp is echter niet de belangrijkste of enige oorzaak van het verschralen van het voorzieningenniveau. Sociaal-economische factoren zoals mobiliteit, veranderend consumentengedrag en schaalvergroting spelen vaak een belangrijkere rol (Bronsema, 2009). De bevolgingskrimp kan het proces van verschraling wel versterken. Ook kan door het verschralen en verdwijnen van voorzieningen het wegtrekken van de bevolking worden versneld (Bronsema, 2009). Hier is dus ook weer sprake van de Backwash effecten van de bevolgingskrimp.

Een ander Backwash effect van de dalende bevolking en een veranderende samenstelling van deze bevolking is de financiële situatie van de verschillende gemeenten. Krimp kost geld. Er is namelijk een afname van de verdien capaciteit door de bevolgingsdaling (Dijkstal & Mans, 2009). Gemeenten krijgen, naast gelden vanuit de Rijksoverheid, geld uit het heffen van belastingen. Hoe meer inwoners, hoe meer belasting een gemeente binnenkrijgt. De onroerende zaakbelasting is hierin de belangrijkste bron van eigen inkomsten. Dit is de belasting die door de gemeenten wordt geheven op het bezit en het gebruik van onroerende zaken¹. In een situatie waarin het inwoneraantal daalt en daarnaast ook nog het aantal huishoudens, krijgt de gemeente minder inkomsten. Zeker wanneer door een daling van het aantal huishoudens er leegstand ontstaat en er woningen selectief worden gesloopt. Met dit misgelopen geld, kan de gemeenten minder goed de kwaliteit van de voorzieningen waarborgen, wat een sterkere verschraling of het verdwijnen van voorzieningen tot gevolg kan hebben. Verder zien Dijkstal & Mans het onderwijs als een belangrijke voorziening, omdat dit cruciaal is voor de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van de regio. Het is een vestigingsvoorwaarde voor bedrijven en een duidelijke voorwaarde om mensen te behouden voor een regio (Dijkstal & Mans, 2009). Met name in het primair en voortgezet onderwijs loopt het aantal leerlingen sterk terug. Zo daalt het aantal leerlingen in het primair onderwijs met ongeveer 34% tot 2025, dit is circa 3% per jaar (Dijkstal & Mans, 2009).

Nu de oorzaken en gevolgen van de bevolgingskrimp zijn besproken, neigt het probleem zich in een negatieve spiraal af te spelen. Wanneer de kwaliteit van de voorzieningen en het voorzieningenaantal teruglopen, het gevaar bestaat van leegstand en verpaupering en een arbeidsmarkt die niet in staat is om zich aan te passen aan de veranderende economische omstandigheden in de regio, leidt dit dan tot het vertrek van nóg meer mensen uit de regio? In het volgende hoofdstuk wordt hier verder op in gegaan.

¹ Rijksoverheid, wet waardering onroerende zaken,
http://wetten.overheid.nl/BWBR0007119/geldigheidsdatum_02-02-2012 [geciteerd 2 februari 2012].

Hoofdstuk 3 Verhuismotieven

In het vorige hoofdstuk zijn de oorzaken en gevolgen van de bevolkingskrimp in Parkstad Limburg besproken. De oorzaken lagen voornamelijk op demografisch vlak. Vergrijzing en ontgroening spelen een sterke rol in Parkstad Limburg. Een dalende natuurlijke groei van de bevolking kan worden opgevangen door een positief migratiesaldo. Dit hoofdstuk zal beginnen met een verkenning van de migratiesaldi van Parkstad Limburg ten opzichte van de rest van Nederland. Daarna zal worden ingegaan op de motieven van mensen om te verhuizen.

Zoals al vermeldt, heeft de bevolkingskrimp gevolgen voor de woningmarkt, de arbeidsmarkt en de kwaliteit van het voorzieningenaanbod.

Wanneer deze gevolgen zich voltrekken, kan er dan een negatieve spiraal ontstaan omdat de inwoners van de regio willen verhuizen?

In dit hoofdstuk zal worden besproken waarom mensen verhuizen.

3.1. Migratie in Parkstad Limburg

Parkstad Limburg is een grensregio. Deze ligging maakt de migratiebewegingen iets complexer, omdat nu ook met internationale migratie rekening gehouden moet worden. De regionale PBL/CBS-prognose 2008 gaat er van uit dat het buitenlandse migratiesaldo voor Parkstad Limburg de komende decennia negatief blijft. De prognose noemt een structureel negatief migratiesaldo naar het buitenland van gemiddeld 700 personen per jaar in de periode 2010-2025 (Nicis institute, 2009). Ook qua binnenlandse migratie kent Parkstad Limburg een structureel negatief migratiesaldo.

Tabel 3.1: Migratiesaldo in procenten van de bevolking, gemiddeld per jaar, 1970-2039

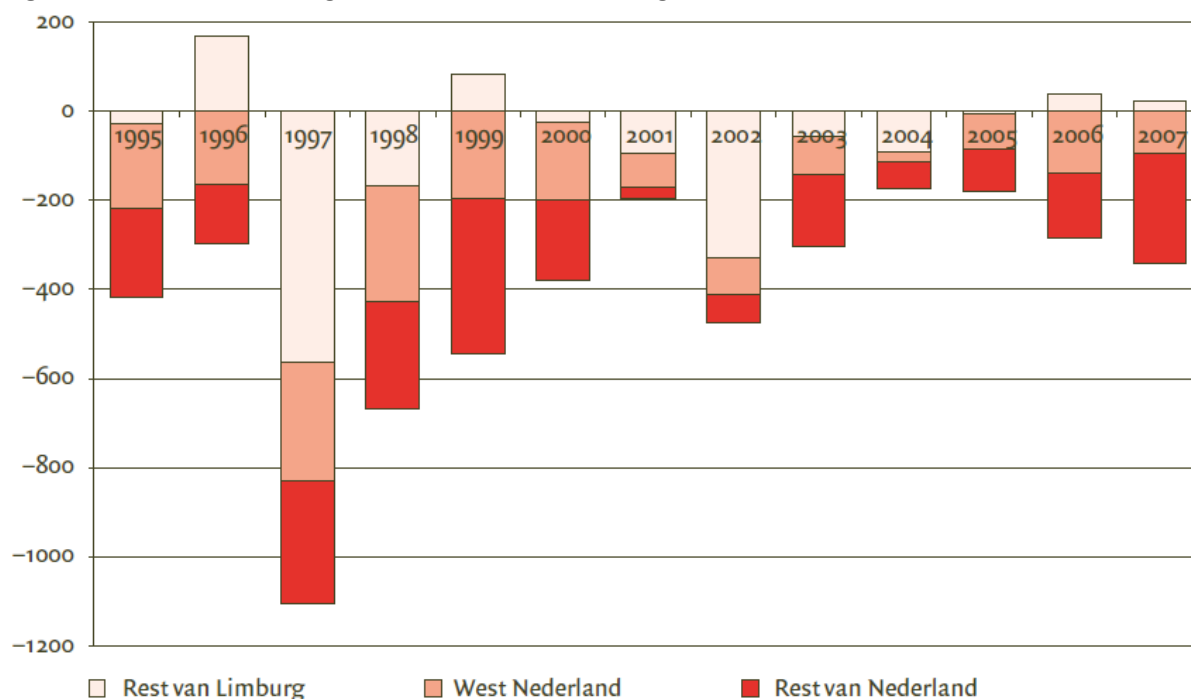
	1970/ 1974	1975/ 1979	1980/ 1984	1985/ 1989	1990/ 1994	1995/ 1999	2000/ 2004	2005/ 2009	2010/ 2014	2015/ 2019	2020/ 2024	2025/ 2028	2030/ 2034	2035/ 2039
	%							HOGE VARIANT						
Limburg								-0,27	0,07	0,09	0,09	0,10	0,10	0,10
								MIDDELVARIANT						
Nederland	0,20	0,26	0,10	0,19	0,27	0,20	0,17	-0,06	0,06	0,07	0,07	0,09	0,11	0,13
<i>Limburg</i>														
Totaal	-0,16	0,07	-0,03	-0,01	0,15	0,03	-0,14	-0,29	-0,12	-0,11	-0,11	-0,10	-0,10	-0,10
Binnenlands		-0,05	-0,11	-0,10	-0,11	-0,12	-0,07							
Buitenlands		0,12	0,08	0,09	0,26	0,15	-0,07							
<i>Noord- en Midden-Limburg</i>	0,53	0,31	-0,11	-0,07	0,11	0,05	0,02	-0,11	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Zuid-Limburg</i>	-0,08	-0,10	0,02	0,04	0,18	0,01	-0,26	-0,45	-0,21	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20
<i>Hoord-Limburg</i>				-0,08	0,08	-0,01	0,05	-0,14	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Midden-Limburg</i>				-0,06	0,15	0,11	-0,02	-0,08	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Westelijke Mijnstreek</i>				-0,03	0,2	-0,03	-0,20	-0,44	-0,21	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20
<i>Parkstad Limburg</i>				-0,13	0,18	-0,16	-0,36	-0,41	-0,21	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20
<i>Maastricht & Mergelland</i>				0,32	0,18	0,26	-0,19	-0,49	-0,21	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20	-0,20
<i>Regio Maasduinen</i>					-0,19	-0,11		-0,04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Regio venray</i>					0,32	-0,02		-0,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Regio Venlo</i>					-0,13	0,13		-0,18	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Regio Weert</i>					0,04	-0,02		-0,15	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Regio Roermond</i>					0,14	-0,02		-0,06	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	%							LAGE VARIANT						
Limburg								-0,32	-0,31	-0,31	-0,31	-0,30	-0,30	-0,30

Bron: E,til, 2008

In tabel 3.1 is uitgegaan van drie scenario's: een hoge, midden en lage variant. De hoge variant gaat uit van een positief scenario, de lage variant gaat uit van een zeer negatief scenario. De middenvariant wordt als meest reëel geacht en is daarom verder uitgewerkt. Voor de midden variant voorspelt de tabel een gemiddeld, jaarlijks negatief migratiesaldo van 0,20% van de bevolking in Parkstad Limburg. Vergeleken met Nederland als geheel is dit een sterk negatief cijfer, omdat er in Nederland, gemiddeld een positief migratiesaldo te verwachten is tot 2040. Ook Limburg laat betere cijfers zien, hoewel deze migratiecijfers ook negatief zijn. Dit negatieve migratiesaldo is te wijten aan sterke negatieve cijfers in Zuid-Limburg. Noord- en Midden-Limburg kennen stabiele cijfers in de prognose.

Waar deze migranten naartoe zullen gaan is moeilijk te voorspellen. In figuur 3.1 is te zien dat Parkstad Limburg al lange tijd een negatief migratiesaldo heeft. Deze migranten trokken voornamelijk naar de rest van Limburg en naar de rest van Nederland. In mindere mate trokken deze migranten naar West Nederland.

Figuur 3.1: Binnenlands migratiesaldo Parkstad Limburg, 1995-2007

Bron: Nicis institute, 2009

Niet alleen daalt de bevolking dus door natuurlijke oorzaken als vergrijzing en ontgroening, maar ook kent de regio Parkstad Limburg een structureel negatief migratiesaldo. Zowel met het buitenland als met de rest van Nederland zijn de saldi negatief.

Waarom mensen verhuizen zal verder besproken worden in de volgende paragrafen.

3.2. Theorie omtrent verhuismotieven

De verhuismotieven zijn al decennia lang onderwerp in de wetenschappelijke literatuur. Gedurende deze tijd, zijn er verschillende theorieën ontwikkeld, die elk de verhuismotieven vanuit een andere invalshoek benaderen. Speare (1974) geeft een goed overzicht van de verschillende theorieën en modellen die zijn ontwikkeld:

Globale migratiemodel van Lee (1966). Speare geeft aan dat Lee in zijn model onderscheid maakt in: factoren bij de plaats van herkomst, factoren bij een plaats van bestemming, tussenliggende hindernissen en persoonlijke factoren. Met behulp van deze factoren geeft Speare, n.a.v. Lee (1966) aan, dat de beslissing om te verhuizen het resultaat is van een afweging van positieve en negatieve factoren bij de herkomstplaats en bestemming. Uiteraard met een persoonlijke inslag.

Cost-benefit model van Sjaastad (1962). Speare geeft aan dat dit model past binnen het globale raamwerk van Lee. Hij beschrijft verder dat de mensen volgens dit model worden gezien als rationeel denkende individuen, die een kosten-batenanalyse maken van hun eventuele verhuizing. Hierbij hebben de mensen kennis van hun mogelijkheden elders en van de kosten van hun verhuizing. Dit is echter een te beperkte benadering, omdat er volgens Speare nog een aantal ander, niet-economische redenen spelen bij een verhuizing.

Stayer – Mover-model. Dit model gaat ervan uit dat sommige mensen “verhuizers” zijn en sommige mensen “blijvers” en dus niet snel zullen verhuizen (Speare, 1974). Speare beschrijft verder dat dit model succesvol is toegepast bij het aantonen van de relatie tussen de verhuisgeneigdheid en de bewoningsduur van mensen. Hoe langer iemand op een bepaalde plaats woont, hoe minder hij/ zij is geneigd om te verhuizen.

Stress-threshold model (Wolpert, 1965; Brown & Moore, 1970). Dit model ziet migratie als een gevolg van “ontevredenheid” tussen de behoeften van het huishouden en de karakteristieken van haar omgeving. Deze aanpak wordt gebruikt om de relatie tussen woontevredenheid en verhuisgeneigdheid aan te tonen (Speare, 1974).

Dit model wordt in de volgende paragraaf verder toegelicht.

3.3. Waarom mensen verhuizen volgens het Stress-threshold model

De meerderheid van alle verhuizingen door huishoudens in ontwikkelde, Westerse landen is intra-urbaan (Pacione, 2005). Hierbij maakt Pacione onderscheid in vrijwillige en niet-vrijwillige verhuizingen. Niet-vrijwillige verhuizingen zijn verhuizingen door bijvoorbeeld uitzetting of sloop. Ook bij de vrijwillige verhuizingen kan nog een onderscheid gemaakt worden, tussen “echt vrijwillig” en gedwongen. Gedwongen verhuizingen hebben: trouwen, echtscheiding, nieuw werk op een lange afstand etc., als oorzaak. “Echt vrijwillige” verhuizingen hebben een aanpassend karakter. Hierbij wordt gekeken naar hoe de woonsituatie past bij de persoonlijke situatie. Knox & Pinch (2000) geven aan dat circa 60% van alle verhuizingen “echt vrijwillig” zijn, hoewel dit percentage gebaseerd is op de Amerikaanse situatie.

Ook Brown & Moore (1970) spreken in hun perspectief van het intra-urbane migratieproces over het concept van de bruikbaarheid van plaatsen. Dit concept meet de mate van bevrediging of onbevrediging van iemand in relatie tot een bepaalde plaats. Als de mate van tevredenheid over een bepaalde locatie dermate afwijkt van iemands individuele behoeften, dan zal deze persoon zich beraden om te verhuizen (Wolpert, 1965; Brown & Moore, 1970; Bible & Brown, 1980).

In dit concept wordt migratie dus gezien als een proces van aanpassing, waarbij de woonlocatie van een persoon wordt verwisseld om de behoeften en wensen beter te vervullen.

Brown & Moore (1970) spreken verder van twee fasen van het beslissingsproces om te gaan verhuizen:

Fase 1: beoordeling van factoren die leiden tot het besluit om een nieuwe woning te zoeken.

Verondersteld wordt dat de leden van een huishouden en de activiteiten die zij ondernemen een gedragsysteem vormen. De omgeving van dit systeem bestaat uit de karakteristieken van de woning, de buurt en de locatie van de woning.

Deze omgeving beïnvloedt het gedrag van het huishouden en wordt zelf ook beïnvloed door het gedrag van het huishouden. Deze omgeving is een continue bron van stimuli waar het huishouden op reageert. Sommige van deze stimuli zijn echter negatief en zijn dus stressors. Deze stressors worden door het huishouden gezien als storend of bedreigend voor de gewenste patronen van het gedrag van het huishouden. Het resultaat is een staat van ontevredenheid. Deze staat van ontevredenheid kan ervoor zorgen dat er een discrepantie ontstaat tussen de behoeften van het huishouden en de karakteristieken van haar omgeving. Het huishouden kan volgens Brown & Moore (1970) op drie manieren omgaan met deze ontevredenheid (punt A in figuur 3.2):

- a) Aanpassen van haar behoeften
- b) De omgeving aanpassen, zodat deze beter past bij de behoeften van het huishouden. Dit leidt tot een beslissing om niet te verhuizen
- c) Verhuizen naar een omgeving die beter aansluit bij de behoeften van het huishouden

Uiteraard zijn deze stressors voor ieder huishouden anders, net als de manier waarop met deze ontevredenheid wordt omgegaan. Voorbeelden van stressgevendende zaken in de omgeving zijn: geluidsoverlast, overbevolking, ruimte en voorzieningen.

Fase 2: procedures bij het zoeken en evalueren van nieuwe woningen.

Wanneer besloten is om te verhuizen, moet het huishouden een zoektocht en een evaluatie van nieuwe woningen gaan uitvoeren. Samen vormen zij de verhuisbeslissing. Er zijn vele factoren die van invloed zijn in de selectie van een nieuwe woning:

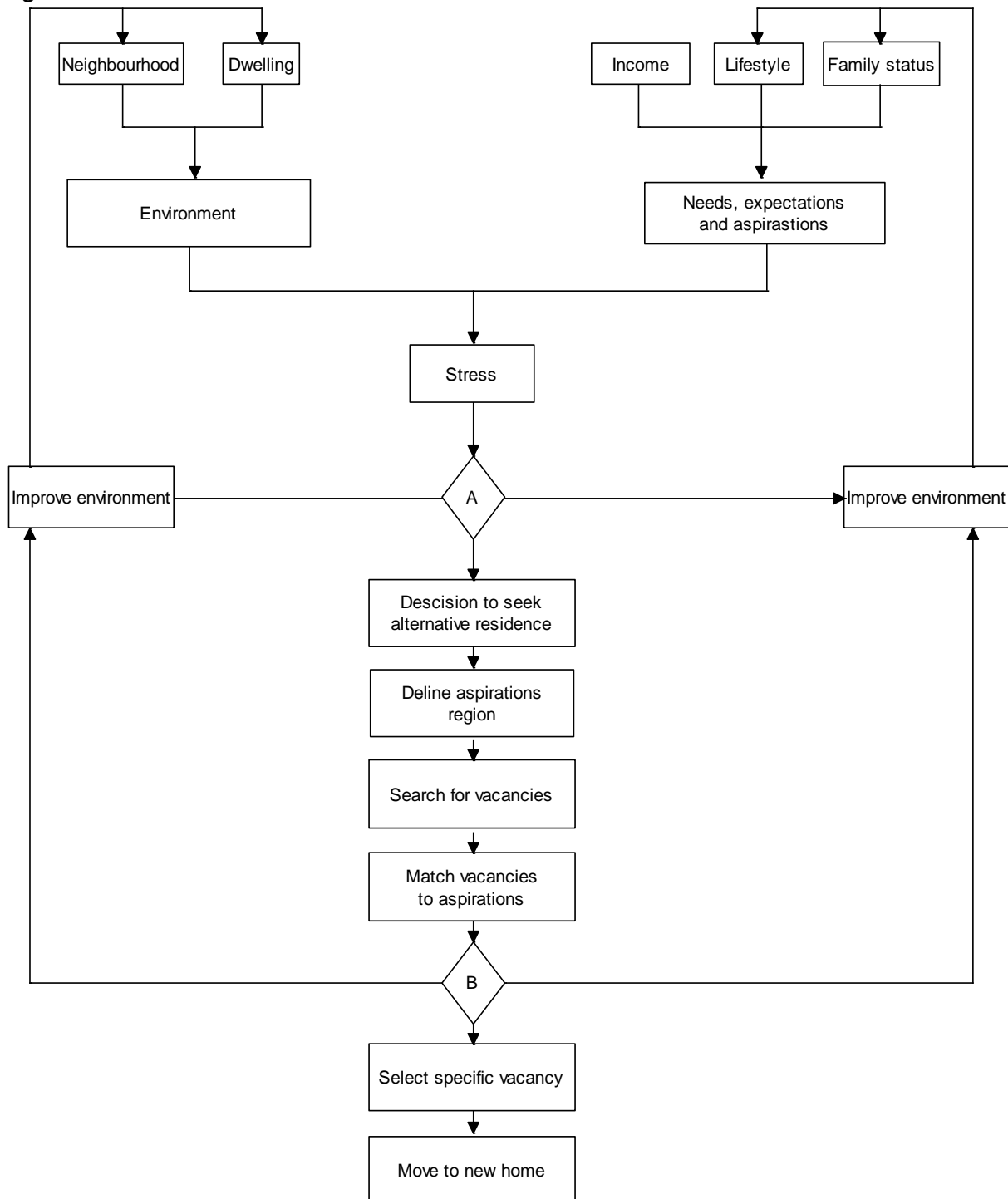
- Toegankelijkheid
- Fysieke karakteristieken van de buurt
- Voorzieningen
- Sociale omgeving
- Individuele karakteristieken van een nieuw huis

Deze vijf factoren worden als representatief gezien door Brown & Moore (1970) bij de individuele selectie van huishoudens. Er wordt echter wel aangegeven dat deze lijst niet uitputtend is. Daarnaast letten huishoudens niet op al deze criteria bij het zoeken naar een nieuw huis.

Samenvattend kan gesteld worden dat de beslissing om te verhuizen afhangt van de evenwichtssituatie tussen de verwachtingen en behoeften van de mensen en hun huidige woonomgeving en woonhuis. Dit is schematisch weergegeven in figuur 3.2.

Deze evenwichtslijn geeft dus aan in hoeverre men tevreden is met hun woonsituatie. In de volgende paragraaf zal verder worden ingegaan op deze woontevredenheid.

Figuur 3.2: Model van stress-threshold model

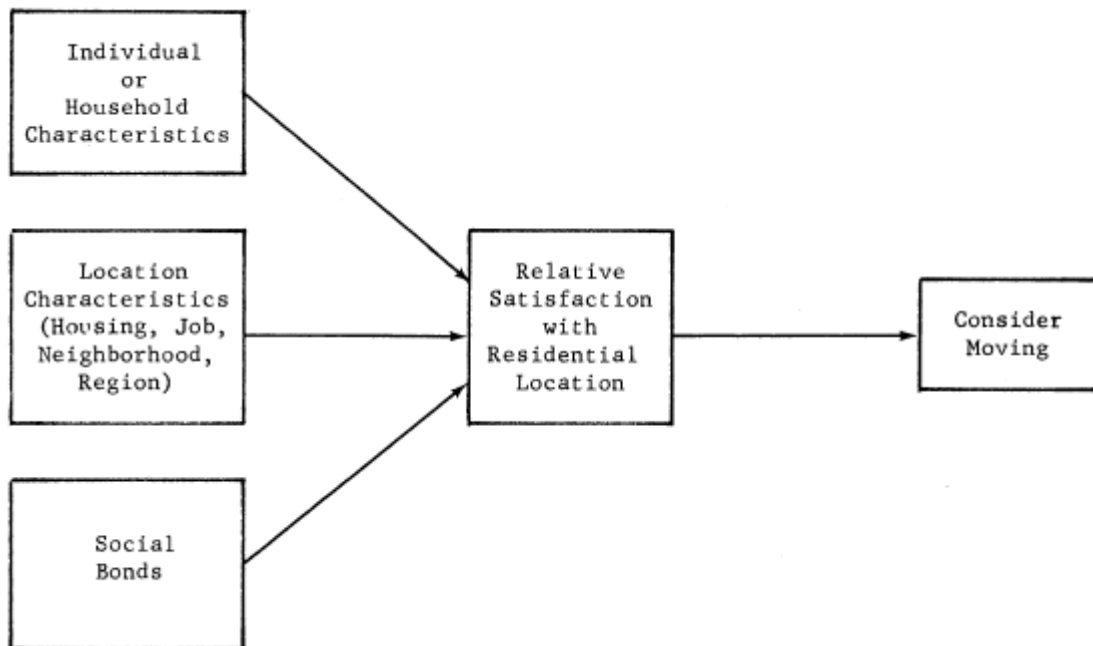
Bron: Knox & Pinch, 2000

3.4. Woontevredenheid

In het stress-threshold model, dat is besproken in de vorige paragraaf wordt gesteld dat wanneer mensen tevreden zijn met hun woonomgeving, zij niet een aan een verhuizing denken. Dit ondanks het feit dat zij misschien ergens anders beter af zouden zijn volgens een kosten- batenanalyse (Speare, 1974). Zijn zij echter ontevreden, dan kan deze ontevredenheid oplopen, tot er een punt is

bereikt waarbij men nadenkt over een verhuizing (verhuisgeneigdheid). Deze ontevredenheid kan ontstaan door een verandering in de behoeften van een huishouden. Zo kunnen er kinderen worden geboren, waardoor men een groter huis wenst. Er kunnen ook veranderingen optreden in het voorzieningenaanbod of in de relatie met buurtgenoten (Speare, 1974). Dit zijn voorbeelden van de fysieke omgeving van het huishouden. Tot slot kan de ontevredenheid van een huishouden toenemen door een verandering van de norm die gebruikt wordt door het huishouden om al deze factoren te evalueren (Speare, 1974). Zo kan een tevreden persoon ontdekken dat iemand die hetzelfde werk doet, op een andere locatie, een hoger loon krijgt. In figuur 3.3 geeft Speare de relatie schematisch aan, die bestaat tussen de woontevredenheid (en haar oorzaken) en de verhuisgeneigdheid.

Figuur 3.3 Model van de eerste fase van de migratiebeslissing.

Bron: Speare, 1974

Hierbij geeft Speare duidelijk aan dat de persoonlijke kenmerken en karakteristieken van de huishoudens (zoals leeftijd, inkomen en bewoningsduur) slechts een indirect effect hebben op de verhuisgeneigdheid. Iemand die jong is, zal eerder verhuizen dan iemand die ouder is. Dit betekent echter niet dat ouder worden immobiliteit veroorzaakt. Dit heeft te maken met het feit dat wanneer iemand ouder is, waarschijnlijk meer zal verdienen en dus meer mogelijkheden heeft om de werkelijke woonsituatie naar tevredenheid te veranderen. Ook is leeftijd van belang voor de sociale banden in de buurt. Het duurt lang om een goede band met buurtgenoten op te bouwen. Dit zijn voorbeelden van de invloed die leeftijd heeft op de woontevredenheid. Deze woontevredenheid heeft vervolgens weer invloed op de verhuisgeneigdheid.

Wat er precies onder het begrip woontevredenheid wordt verstaan en welke factoren van invloed zijn op de woontevredenheid wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

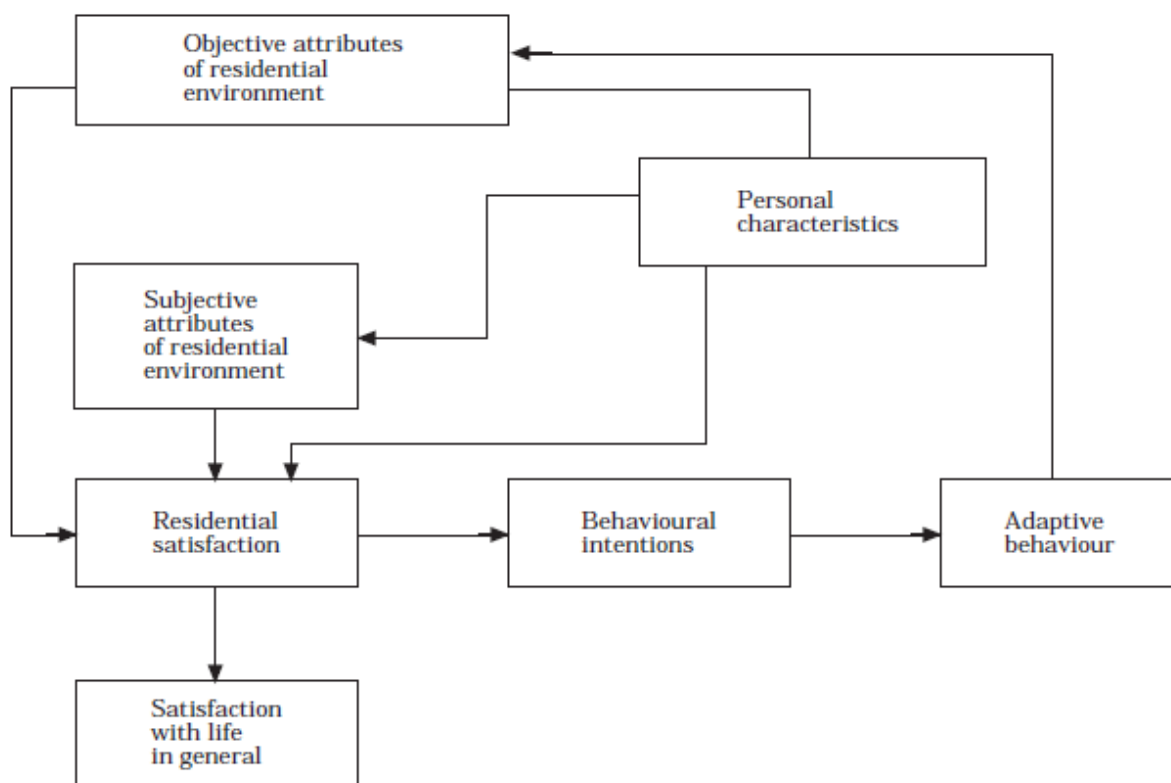
Hoofdstuk 4 Woontevredenheid

Dit hoofdstuk gaat in op de woontevredenheid. In de eerste paragraaf wordt ingegaan op het begrip woontevredenheid zelf. In deze paragraaf wordt besproken wat het begrip precies betekent. In de hieropvolgende paragraaf wordt een overzicht gegeven van verschillende factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid van mensen. Hierbij wordt het begrip woontevredenheid dus getypeerd als een afhankelijke variabele. Daarna wordt de woontevredenheid besproken als een onafhankelijke variabele om haar rol in de verhuiscapaciteit aan te geven.

4.1. Het begrip 'woontevredenheid'

In de literatuur wordt de woontevredenheid altijd aangeduid als een subjectief concept. In vrijwel alle definities komt naar voren dat de woontevredenheid iets zegt over de waardering die een individu heeft voor zijn of haar woonomgeving. Amerigo & Aragones (1997) verduidelijken dit in een conceptueel model (figuur 4.1). Zij stellen dat de objectieve karakteristieken van een woning en een woonomgeving door bewoners worden geïnterpreteerd en geëvalueerd. Na deze evaluatie en interpretatie, hebben de objectieve karakteristieken een waarde-oordeel gekregen en zijn nu subjectief geworden. Er ontstaat nu een zekere mate van tevredenheid.

Figuur 4.1: Systematisch model van woontevredenheid

Bron: Amerigo & Aragones, 1997

Zoals in het model is te zien, wordt de subjectieve bijdrage beïnvloed door persoonlijke kenmerken. Hier wordt dieper op ingegaan in de volgende paragraaf, maar duidelijk is wel dat het individu zijn of haar "werkelijke" en "gewenste" woonomgeving vergelijkt. Het resultaat van deze evaluatie is een gemoedstoestand die het individu ervaart ten opzichte van zijn of haar woonomgeving en wat ervoor zorgt dat hij/zij zich op een bepaalde manier gedraagt om overeenstemming met de omgeving te behouden of te vergroten (Amerigo & Aragones, 1997).

Dit wordt ondersteund door Adriaanse (2007) en Lu (1999), die ook beiden aangeven dat woontevredenheid een subjectief begrip is die gevormd wordt door de continue evaluatie tussen de werkelijke situatie en een ideale situatie.

4.2. Factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid

In de vorige paragraaf is al besproken dat woontevredenheid een subjectief concept is. Dit betekent dat de persoonlijke kenmerken van invloed zijn op de woontevredenheid. Dit komt ook in figuur 4.1 naar voren. Ook staat in figuur 4.1 'kenmerken van de woonomgeving' genoemd als factor die van invloed is op de woontevredenheid. In de uitwerking van dit model geven Amerigo & Aragones aan dat het hierbij gaat om drie factoren: woning, buurt en burens. Ook dit wordt ondersteund door Adriaanse (2007) die deze drie factoren expliciet noemt als factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid van mensen. Ook Lu (1997) refereert hieraan, hoewel hij meer nadruk legt op de persoonlijke kenmerken en geen aandacht besteedt aan de burens.

Voor dit onderzoek worden toch al deze vier factoren besproken. Adriaanse (2007) refereert aan de Nederlandse situatie door de analyse van het Woningbehoefte onderzoek. Deze situatie is meer van toepassing op de situatie in Parkstad Limburg dan de situatie beschreven door Lu (1999), die de Amerikaanse situatie beschrijft bij na analyse van de American Housing Survey.

Hieronder worden de vier factoren (woning, buurt, burens en persoonlijke kenmerken) verder uitgewerkt.

4.2.1. Woning

Een woning is een plaats waar haar inwoners veel tijd doorbrengen. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat een woning van invloed is op de woontevredenheid. Bij het concept 'woning' zijn zowel subjectieve als objectieve kenmerken van belang. Zo toont Adriaanse (2007) aan dat ruimte en ambiance van invloed zijn op de woontevredenheid. Ook Lu (1999) geeft een aantal subjectieve kenmerken. Hij geeft aan dat de mening van de mensen over de staat van het huis van belang is voor de tevredenheid met de woning. Hij noemt specifiek: leidingwerk, verwarming, elektriciteit, onderhoud en portaal die belangrijk zijn voor de tevredenheid van mensen met hun woning. Daarnaast geeft hij een aantal objectieve kenmerken die de woontevredenheid beïnvloeden. Ook hier komt de ruimte van de woning terug. Hij spreekt van een "room stress-index", waarbij het aantal kamers in een huis wordt afgezet tegen het aantal kamers dat het betreffende huishouden nodig heeft. Daarnaast spreekt hij over andere objectieve factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid. Hier noemt hij met name de bewoningsvorm (koop of huur).

Zo is de tevredenheid met de woning hoger bij mensen met een koopwoning.

Hierbij moet worden opgemerkt dat de hierboven genoemde factoren van invloed zijn op de tevredenheid van mensen met hun woning en op zichzelf nog niet zo veel zeggen over de woontevredenheid. De woontevredenheid kan worden bepaald door de uitkomsten van de factor 'woning' te combineren met de overige factoren die hieronder worden uitgewerkt.

4.2.2. Buurt

In het geval van een buurt ontstaat er een probleem. Dit probleem ontstaat bij het begrip zelf. Wat is een buurt? Waar houdt een buurt precies op? Vaak wordt een buurt gezien als een groter gebied, dicht bij het huis van een individu, dat hem/haar een aantal voorzieningen biedt en waar vriendschappen worden gevormd met de mensen die er wonen (Amerigo & Aragones, 1997).

Volgens dit concept kan een buurt niet precies gedefinieerd worden. Amerigo & Aragones (1997) geven aan dat het begrip buurt ook een subjectief begrip is en dat het geen verdere afbakening in

een onderzoek behoeft. Zo blijft het een persoonlijke categorie en geven mensen aan in hoeverre ze met hun subjectieve buurt tevreden zijn. Wat de mensen vinden dat tot hun buurt behoort is belangrijker en relevanter voor de mensen dan een afgebakend concept door de onderzoeker (Lu, 1999). Amerigo & Aragonés (1997) beschrijven in hun karakterisering van een buurt dat er vriendschappen worden gesloten in een buurt en dat een buurt een aantal voorzieningen biedt. Dit betekent dat er twee hoofdindelingen kunnen worden gemaakt met betrekking tot het begrip: fysieke en sociale kenmerken van een buurt. Allereerst worden de fysieke kenmerken van een buurt besproken, daarna de sociale. Deze sociale kenmerken van een buurt vormen de derde factor die van belang is voor de woontevredenheid: de burens.

Fysieke kenmerken van een buurt

Deze fysieke kenmerken hebben te maken met het eerste gedeelte uit de definitie van een buurt volgens Amerigo & Aragonés: een groter gebied, dicht bij het huis van een individu, dat hem/haar een aantal voorzieningen biedt. Ook hierbij moet worden opgemerkt dat het hier gaat om subjectieve kenmerken. Zoals al in figuur 1 bleek, zijn er objectieve zaken geëvalueerd en dus subjectief gemaakt. Aiello, Ardone & Scopelliti (2010) beschrijven drie belangrijke componenten van een fysieke woonomgeving, die een rol spelen in de evaluatie van mensen van hun buurt. Zij onderscheiden:

- Ruimtelijke kenmerken. Hiermee wordt bijvoorbeeld architectuur bedoeld, of stadsplanning elementen.
- Functionele kenmerken. Hiermee worden buurtvoorzieningen bedoeld.
- Context kenmerken. Hiermee wordt de mate van vervuiling, de staat van de wijk, onderhoud et cetera bedoeld.

In verschillende onderzoeken is geprobeerd om een lijst op te stellen van de beste voorspellers van de tevredenheid met de woonomgeving. Zo geeft Lu (1999) aan dat geluid, veiligheid, verkeer en rommel zaken zijn die de tevredenheid met de woonomgeving beïnvloeden. Daarnaast geven Fine-Davis & Davis (1982) nog aan dat ook de condities van de gebouwen in de omgeving, de hoeveelheid gebouwen en de tevredenheid met het openbaar vervoer in de buurt van belang zijn in de tevredenheid met de buurt. Knox & Pinch (2000) geven tenslotte nog aan dat buurtvoorzieningen van belang zijn in de tevredenheid met de woonomgeving. Hiermee worden voornamelijk groenvoorzieningen en crèches/ basisscholen bedoeld. Aiello, Ardone & Scopelliti (2010) spreken verder nog over: sportvoorzieningen, groenvoorzieningen, commerciële voorzieningen en sociale voorzieningen.

Samenvattend kunnen de volgende voorspellers gedestilleerd worden uit de verschillende onderzoeken:

Ruimtelijke kenmerken	Functionele kenmerken	Context kenmerken
Architectuur Condities van gebouwen Hoeveelheid van gebouwen	Groenvoorzieningen Sportvoorzieningen Commerciële voorzieningen Sociale voorzieningen Openbaar vervoer Crèches Basisscholen	Geluid Veiligheid Verkeer Rommel Onderhoud

Hierbij gaat het om de subjectieve ervaring van mensen ten opzichte van bovenstaande voorspellers.

Sociale kenmerken van een buurt

Nog belangrijker dan de geëvalueerde fysieke kenmerken van een buurt, zijn de sociale kenmerken van een buurt. Fine-Davis & Davis (1982) tonen, net als Amerigo & Aragones (1997) aan dat de sociale kenmerken van een buurt meer bijdragen aan de tevredenheid met de woonomgeving van de fysieke kenmerken.

Het gaat hierbij niet om tastbare kenmerken van de buurt, maar om de onderlinge relaties die de mensen uit de buurt met elkaar hebben. In het onderzoek van Fine-Davis & Davis (1982) zijn acht Europese landen onderzocht. In zeven van deze landen, waaronder Nederland, zijn de sociale kenmerken van de buurt de belangrijkste voorspellers van tevredenheid met de woonomgeving. Dit laat duidelijk zien dat de kwaliteit van de onderlinge relaties in een buurt erg belangrijk is voor het gevoel van tevredenheid van mensen met hun buurt.

Amerigo & Aragones (1997) tonen aan dat wanneer een individu een positieve attitude heeft ten opzichte van zijn of haar woonomgeving, hij/ zij hiermee tevreden is. Hierdoor zal zijn/ haar gedrag consistent zijn met deze attitude. Dit betekent dat het individu goede relaties onderhoudt met de buren en zal deelnemen in buurtactiviteiten. Vooral de deelname aan buurtactiviteiten en regelmatige visites aan buren zorgen voor een grotere tevredenheid met de woonomgeving.

4.2.3. Persoonlijke kenmerken

Omdat de woontevredenheid een subjectief begrip is, zijn de persoonlijke kenmerken van het individu in sterke mate bepalend voor de mate van tevredenheid. Zo kunnen twee huishoudens, met dezelfde samenstelling, die in een soortgelijk huis wonen, in verschillende mate tevreden zijn over hun woonsituatie. Omdat dit een factor is die uiterst persoonlijk, en dus moeilijk te voorspellen is, komt dit onderwerp regelmatig terug in de wetenschappelijke literatuur. Adriaanse (2007) beschrijft dat bij het meten van woontevredenheid vaak de “ijzeren variabelen” van huishoudensamenstelling, inkomen en leeftijd afgezet worden tegen karakteristieken van woning en de fysieke en sociale karakteristieken van de buurt.

Dit is echter iets te beperkt. Na verloop van tijd ontwikkelen mensen een gevoel van “being in place”. Ze smelten psychologisch samen met hun omgeving (Adriaanse, 2007). Dit betekent dat wanneer men langer in een bepaalde buurt woont, de tevredenheid met de buurt zal toenemen. Hetzelfde geldt voor de woning. Hieruit blijkt dat er nu vier belangrijke persoonskenmerken te onderscheiden zijn die van invloed zijn op de woontevredenheid: huishoudensamenstelling, inkomen, leeftijd en bewoningsduur. Zo zullen mensen met een hoger inkomen, meer tevreden zijn (Lu, 1999). Mensen met een hoger inkomen hebben meer mogelijkheden om de balans tussen ‘werkelijke’ en ‘gewenste’ situatie in evenwicht te houden of zelfs het gat hiertussen te verkleinen. Ook de leeftijd van het huishouden is van invloed op de woontevredenheid. Wanneer mensen ouder zijn, zal vaak de tevredenheid toenemen. Oudere mensen hebben vaak een hoger inkomen, waardoor ook zij meer balans zullen realiseren tussen de ‘werkelijke’ en hun ‘gewenste’ situatie (Lu, 1999).

Huishoudensamenstelling wordt vaak ter controle in de analyse meegenomen. Het controleert mogelijke verschillen in de beoordeling van dezelfde huis- en buurtcondities door individuen met verschillende samenstelling van het huishouden. Vaak is de aanwezigheid van een echtgenoot/ echtgenote en kinderen bepalend voor de woontevredenheid (Lu, 1999).

4.2.3.1. Leefstijlbenadering

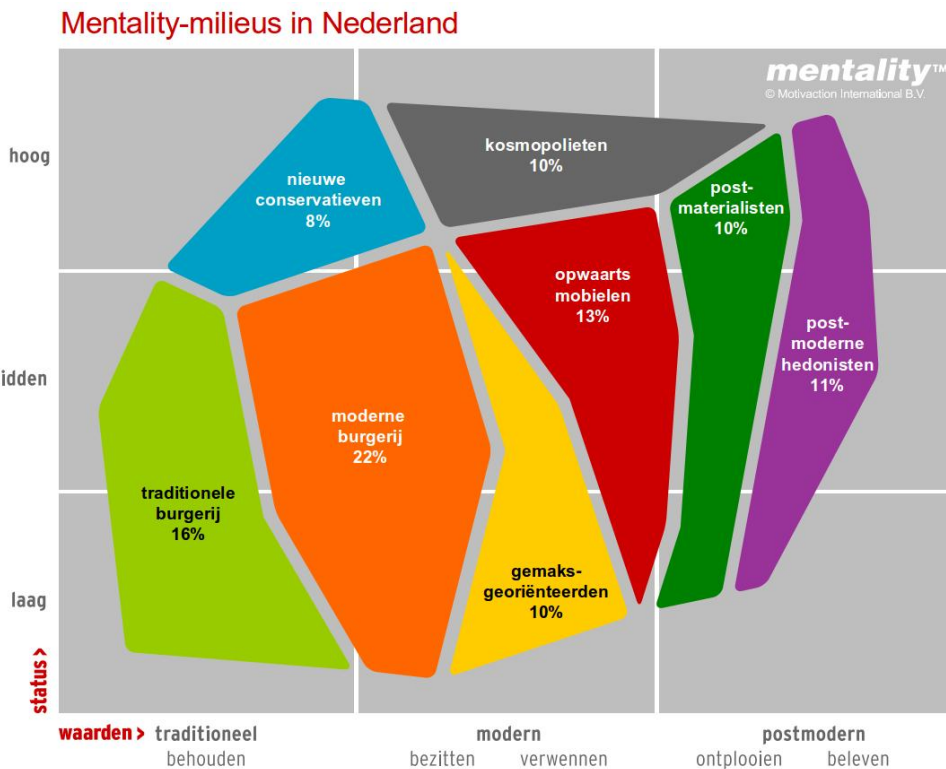
In plaats van het analyseren van deze sociaal-demografische factoren in de woontevredenheid, wordt in de literatuur regelmatig 'leefstijlen' gebruikt. In deze paragraaf worden de voor- en nadelen van deze leefstijl benadering besproken in de toepasbaarheid van onderzoek naar woontevredenheid.

De definitie van een leefstijl is niet eenduidig. Dit blijkt onder andere uit een nieuwsbrief van het Overleg Netwerk Onderzoek Rotterdam (ONOR)² waarin een inventarisatie is gemaakt van 16 verschillende definities van het begrip leefstijl, door 16 verschillende schrijvers. Bijna alle definities koppelen gedrag aan bepaalde attitudes in verschillende contexten, zoals wonen, werken, gezin et cetera. In het kader van woontevredenheid zou dit dus betekenen dat mensen (in meer of mindere mate) tevreden zijn over hun woning en buurt op basis van hun leefstijl.

Om het principe van de leefstijlbenadering duidelijk te maken wordt hier een voorbeeld beschreven van een toepassing van leefstijlen: het Maturity- model van onderzoeksbureau Motivaction. Er zijn echter nog andere bureaus die andere varianten op het beschreven model hebben ontwikkeld. Het gaat in dit hoofdstuk om het principe van de leefstijlbenadering, vandaar dat slechts één model ter illustratie wordt beschreven.

Het Maturity- model geeft aan dat er in Nederland acht sociale milieus zijn. Deze milieus zijn weergegeven in figuur 4.2. Deze milieus zijn onderscheiden op basis van persoonlijke opvattingen en waarden die aan de leefstijl van mensen ten grondslag liggen. Opvatting hierbij is dat mensen in hetzelfde milieu ook dezelfde waarden delen qua werk, vrije tijd, politiek, ambities en aspiraties. Ieder milieu kent een eigen leefstijl en consumptiepatroon die tot uiting komt in concreet gedrag (Motivaction, 2012).

Figuur 4.2: Acht onderscheiden milieus in Nederland door Motivaction.

Bron: Motivaction, 2012

² Nieuwsbrief 'Wat zijn leefstijlen' Jaargang 2, Nummer 3, september 2004. Link: <http://www.cos.nl/onor/archief/leefst/defleefstijl.pdf>

Volgens het beschreven model zouden mensen uit hetzelfde milieu ook dezelfde woonvoorkeuren hebben en hun uiteindelijk hieraan uiting geven door in dezelfde soorten woonwijken te wonen, omdat deze voldoen aan hun voorkeuren.

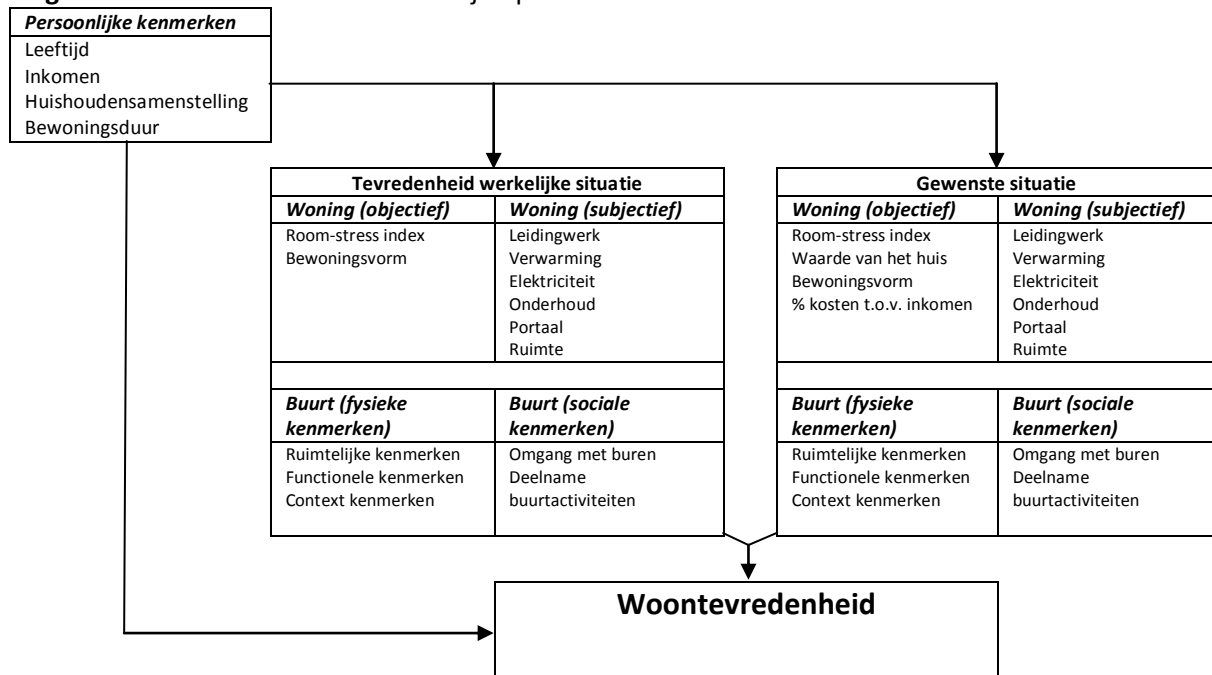
Leefstijlen worden steeds vaker het uitgangspunt bij de productie van woningen en de planning van woonwijken (Pinkster & van Kempen, 2002). Zo probeert men woningen en woonwijken te ontwerpen voor bepaalde typen leefstijlen. Wanneer onderzocht is wat de motieven, waarden en normen en smaak van een bepaalde leefstijl zijn, kan een woonwijk op basis van deze attitudes worden ingericht en zal deze woonwijk de beoogde mensen aantrekken.

Er zijn echter behoorlijk wat kanttekeningen te plaatsen bij de leefstijlbenadering. Zo geven Pinkster & van Kempen (2002) aan dat mensen vaak meerdere leefstijlen bij zich dragen en dat mensen van leefstijl kunnen veranderen. Dit kan gebeuren door een verandering in de gezinssituatie (men krijgt kinderen) of door een verandering van baan. Daarnaast geven Pinkster & van Kempen aan dat preferenties en attitudes niet zomaar kunnen worden afgeleid van gedragspatronen. Iemand kan bijvoorbeeld dicht bij het werk wonen, in het centrum van een stad. Uit dit woongedrag is niet af te leiden wat zijn of haar woonmilieuvorkeuren zijn. De belangrijkste beperking van de leefstijlbenadering is dat de mogelijkheden sterk bepalend zijn voor het gedrag van mensen. Iemand die een bepaalde leefstijl heeft, kan hier misschien niet naar handelen, wanneer de financiële mogelijkheden niet toereikend zijn. Een duidelijke beperking wanneer de leefstijlbenadering zou worden gebruikt om de woontevredenheid aan te tonen. Ook de gezondheid van mensen is een beperking om de leefstijlen toe te passen. Mensen die zorg nodig hebben zijn aangewezen op een bepaald soort woning. Zeker een gebied met een sterke vergrijzing als Parkstad Limburg zal de woningbehoefte veranderen in de toekomst. Dit is besproken in paragraaf 2.3 en 2.4.2. Het is vanwege deze beperkingen dat in dit onderzoek de sociaal-demografische kenmerken van de bevolking worden gebruikt om de woontevredenheid aan te tonen. Voordeel van deze sociaal-demografische kenmerken is dat er minder discrepanties zullen ontstaan tussen theorie en praktijk. Mensen met een relatief hoge leeftijd baseren hun woontevredenheid meer op praktische voorzieningen in hun buurt, zoals bushaltes of zorgvoorzieningen. Dit staat los van hun leefstijl. Wanneer leefstijlen zouden worden gebruikt in een onderzoek naar woontevredenheid, dan leidt dit tot discrepanties in resultaten die kunnen worden verklaard door sociaal-demografische factoren. Hierdoor is gekozen om meteen sociaal-demografische factoren te gebruiken.

4.3. Samenvatting

In de voorgaande paragrafen is het begrip woontevredenheid toegelicht en zijn de factoren besproken die de woontevredenheid beïnvloeden. Uit paragraaf 4.1. bleek dat woontevredenheid een subjectief begrip is, dat iets zegt over de waardering van een woonsituatie. In paragraaf 4.2. zijn de factoren besproken die van invloed zijn op de woontevredenheid: woning, buurt, burens en persoonlijke kenmerken. Het zijn deze factoren die door de individuen worden gewogen ten opzichte van hun gewenste woonsituatie die uiteindelijk de mate van woontevredenheid bepalen. In figuur 4.3 zijn deze factoren schematisch samengevat.

Figuur 4.3: Factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid

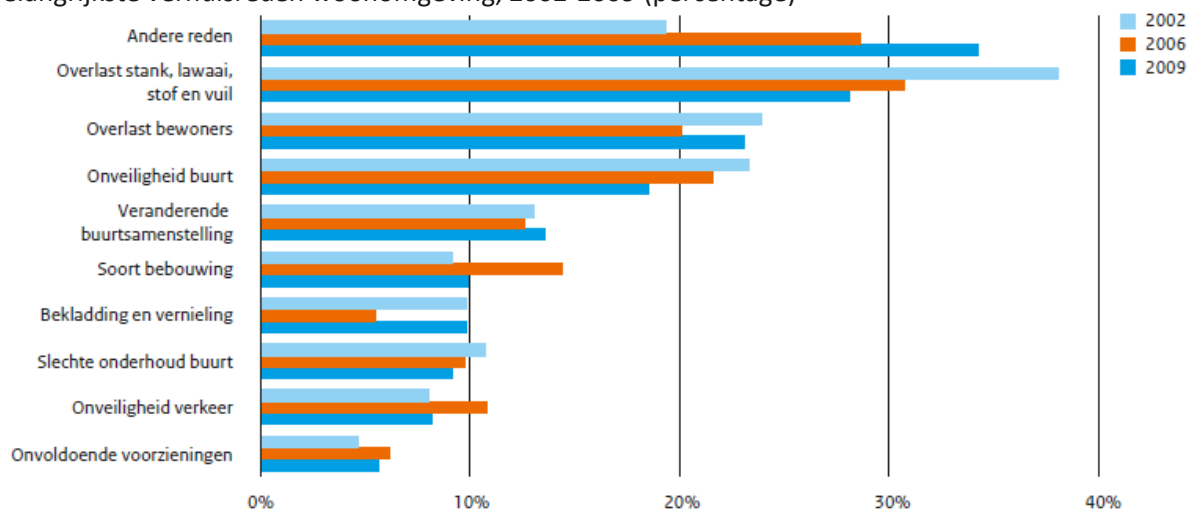

Hoofdstuk 5 Rol van voorzieningen in de woontevredenheid

In het vorige hoofdstuk is gesproken over de verschillende factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid. Aiello, Ardone & Scopelliti (2010) beschrijven drie belangrijke componenten van een fysieke woonomgeving, die een rol spelen in de evaluatie van mensen van hun buurt: ruimtelijke kenmerken, functionele kenmerken en context kenmerken. Met de functionele kenmerken van een buurt worden de buurtvoorzieningen bedoeld.

In het WoonOnderzoek 2009 van VROM & CBS is de mensen, die de afgelopen twee jaar zijn verhuisd, gevraagd naar hun belangrijkste verhuisredenen. De resultaten op deze vraag zijn weergegeven in figuur 5.1.

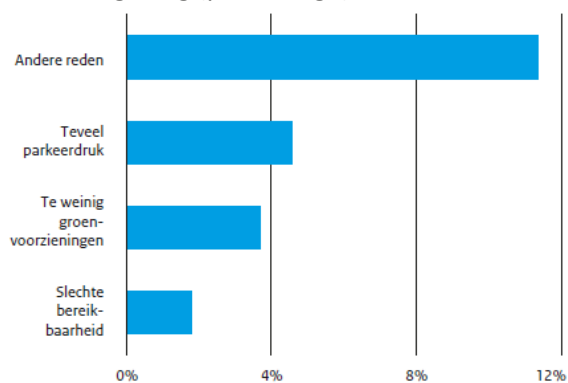
Figuur 5.1: Verhuismotieven van mensen die de afgelopen twee jaar zijn verhuisd indien belangrijkste verhuisredenen woonomgeving, 2002-2009 (percentage)

Bron: Ministerie van VROM & CBS, 2009

Circa 6% van de respondenten die aangaven dat hun voormalige woonomgeving de belangrijkste reden was om te verhuizen, gaven aan dat dit met de voorzieningen te maken had. Dit percentage is weinig veranderd in de periode van 2002 tot en met 2009. Ook wanneer men “andere reden” aangaf, blijkt na uitsplitsing dat ook groenvoorzieningen genoemd wordt als een reden (figuur 5.2). Circa 3% van de mensen die aangaven dat de woonomgeving de belangrijkste reden was om te verhuizen, en hiervoor een andere hoofdreden aandroegen zoals genoemd in figuur 5.1, blijken een gebrek aan groenvoorzieningen te noemen als motief.

Figuur 5.2: Uitsplitsing verhuismotief “Andere reden” indien belangrijkste verhuisredenen woonomgeving (percentage)

Bron: Ministerie van VROM & CBS, 2009

Op basis van dit onderzoek, uitgevoerd in 2002, 2006 en 2009, kan geconcludeerd worden dat de rol van voorzieningen slechts marginaal is als reden voor een verhuizing. Dit is te verwachten op basis van het stress-treshold model. Dit model stelt dat de verhuisgeneigdheid afhangt van de woontevredenheid. Woontevredenheid is vervolgens weer afhankelijk van een aantal factoren, waarvan voorzieningen er slechts één is.

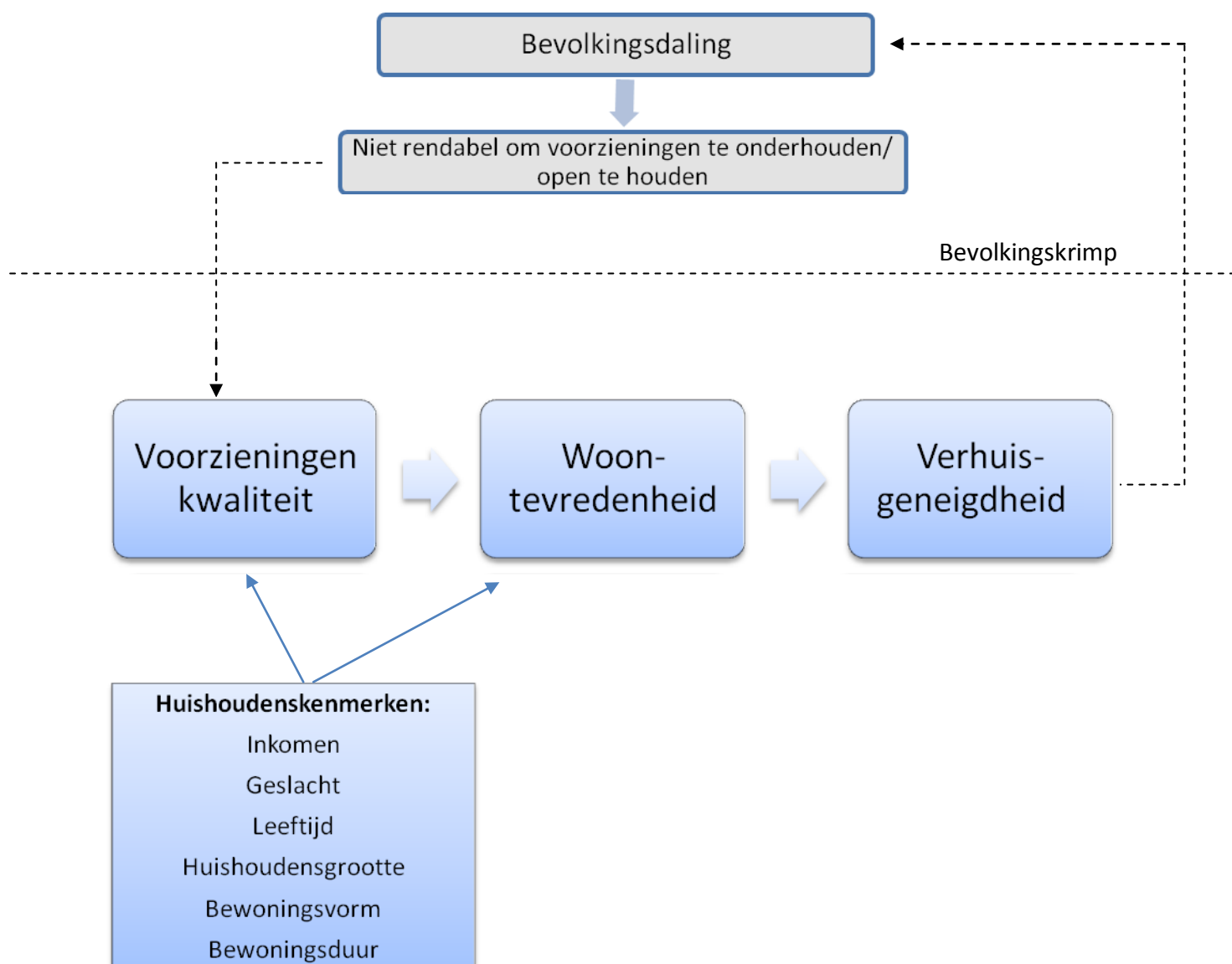
Toch mag de rol van voorzieningen in de woontevredenheid groter beschouwd worden in een krimpende regio. Voorzieningen zijn indirect afhankelijk van het aantal inwoners van een gemeente en van een buurt, zoals al besproken is in paragraaf 2.4.3.

Wanneer het aantal inwoners daalt, zal de drempelwaarde van voorzieningen steeds minder worden gehaald, waardoor voorzieningen moeten sluiten of het voorzieningenniveau zal verschromelen. In beide gevallen zal dit gevolgen hebben voor de tevredenheid met het voorzieningenaanbod in de regio.

Andere factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid, worden niet beïnvloed door een dalende bevolking.

Dit leidt tot het volgende conceptueel model:

Figuur 5.3: Conceptueel model

Hoofdstuk 6 Onderzoeksopzet en onderzoeksverantwoording

In de voorgaande hoofdstukken zijn een aantal belangrijke gevolgen van de bevolkingskrimp besproken. Ook zijn de begrippen woontevredenheid en verhuisgeneigdheid uiteengezet en is beschreven welk verband er tussen deze begrippen bestaat. Op basis van deze bevindingen is het conceptueel model opgesteld. Dit model is het uitgangspunt van het empirisch onderzoek. In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke manier het empirisch onderzoek wordt uitgevoerd. Allereerst zal in paragraaf 6.1 de doelgroep en het onderzoeksgebied gedefinieerd worden. Daarna worden in paragraaf 6.2 de hypothesen toegelicht die in het onderzoek centraal staan en tenslotte zal in paragraaf 6.3 de gekozen onderzoeksmethode worden beschreven op basis waarvan de hypothesen zijn getoetst.

6.1. Onderzoeksdoelgroep en onderzoeksgebied

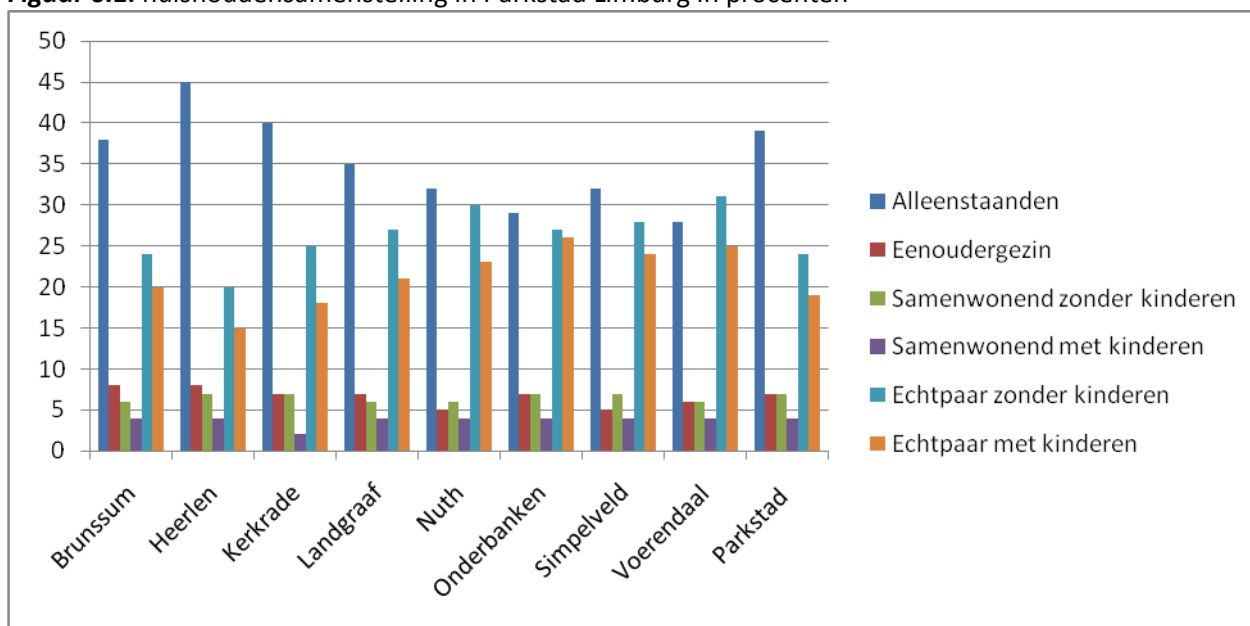
In paragraaf 1.4 is toegelicht waarom de woontevredenheid, de verwachtingen van de gevolgen van de bevolkingskrimp en de verhuisgeneigdheid bij de bewoners van Parkstad Limburg centraal staan. Als onderzoeksdoelgroep is daarbij gekozen voor de huishoudens. Een beslissing om te verhuizen maakt iemand immers nooit alleen. Deze beslissing zal worden besproken en overwogen met de rest van het huishouden.

Om de woontevredenheid, de verwachtingen van de gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit van de voorzieningen en het voorzieningen aanbod in de woonomgeving, en de verhuisgeneigdheid te kunnen bepalen, is in elke gemeente een aselecte steekproef getrokken uit de Gemeentelijke Basis Administratie. Hierbij zijn alleen personen boven de 18 jaar geselecteerd. Vanaf deze leeftijd mag er een zelfstandige beslissing genomen worden wat betreft een eventuele verhuizing. Omdat de doelgroep van het onderzoek 'huishoudens' is, krijgt slechts één persoon per huishouden een vragenlijst toegestuurd. Hierbij zijn mensen wonend in verpleegtehuis of in een andere niet-zelfstandige woonvorm uitgesloten van het onderzoek. Deze personen zijn aangewezen op intensieve zorg en maken vaak geen gebruik van de voorzieningen in de fysieke woonomgeving. Bovendien maken geen zelfstandige beslissing omtrent een eventuele verhuizing.

In elke gemeente zijn 1000 huishoudens geselecteerd. In Heerlen is, vanwege het grote inwonertal van de gemeente besloten om 1200 vragenlijsten te versturen. Er zijn in totaal 8200 vragenlijsten verstuurd, verdeel over acht gemeenten in Parkstad.

Om de representativiteit van de steekproef te kunnen toetsen is gebruik gemaakt van de 'sleutelvariabele': huishoudenverdeling. De verdeling van deze sleutelvariabele is weergegeven in figuur 6.1. Het betreft hier echter wel de gegevens uit 2009, omdat dit de meest recente, beschikbare gegevens zijn en er verwacht mag worden dat deze gegevens in drie jaar tijd niet drastisch veranderd zullen zijn.

Figuur 6.1: huishoudensamenstelling in Parkstad Limburg in procenten

Bron: parkstadmonitor, 2010

6.2. Hypothesen

In hoofdstuk 5 is het conceptueel model voor dit onderzoek weergegeven. Op basis van de hierin beschreven verbanden kunnen verwachtingen worden beschreven over de woontevredenheid van de huishoudens van Parkstad Limburg, net als over hun verwachtingen en verhuigeneidheid. Hierbij zijn de verwachtingen van de bewoners ten aanzien van een eventuele verandering in hun woonomgeving als gevolg van de bevolkingskrimp het belangrijkste uitgangspunt. Uit de theorie is gebleken dat de woonomgeving erg belangrijk is voor de woontevredenheid en dus indirect ook voor de verhuigeneidheid. Daarnaast zijn ook de persoonlijke kenmerken van belang voor de woontevredenheid en de voorzieningen in de woonomgeving.

Deze verwachtingen worden in de volgende vier hypothesen beschreven:

- *Huishoudens met een lage woontevredenheid hebben een negatieve perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst.*
- *Huishoudens met een hoge woontevredenheid hebben een positieve perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst.*
- *Huishoudens met een negatieve perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst, zijn meer geneigd te verhuizen dan huishoudens met een positieve of neutrale perceptie.*
- *Tevredenheid over factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid alsmede de perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst, wordt mede bepaald door persoonlijke eigenschappen.*

De eerste twee hypothesen komen voort uit de eerste twee deelvragen die zijn herleid uit de centrale vraag. Deze hypothesen geven aan dat ik verwacht dat inwoners die niet erg tevreden zijn over hun woonsituatie, ook een negatieve perceptie zullen hebben over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst. Dit zou betekenen dat inwoners die wel tevreden zijn over hun huidige woonsituatie, ook minder negatief, of zelfs positief zullen zijn over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst.

Hypothese drie sluit aan bij de derde deelvraag uit paragraaf 1.4. Verwacht kan worden dat inwoners met een negatieve perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst eerder geneigd zijn om te verhuizen. Ook bij deze deelvraag wordt de omgekeerde situatie getoetst. Inwoners die een positieve perceptie hebben zullen dan minder geneigd zijn om te verhuizen.

Tot slot komt de laatste hypothese voort uit de literatuur, zoals beschreven in paragraaf 4.2.3, waarin duidelijk wordt dat persoonlijke kenmerken bepalend zijn voor de woontevredenheid en de verwachtingen voor het aanbod van en de kwaliteit van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst.

6.3. Onderzoeksmethoden

De uitwerking van dit onderzoek is zowel kwantitatief. Daarnaast is gebruik gemaakt van kwalitatieve methoden om de context van krimp in Parkstad verder in perspectief te plaatsen. In de kwantitatieve onderzoeksfase worden de meningen van de inwoners getoetst door middel van een schriftelijke vragenlijst. In de kwalitatieve fase worden deskundigen van de bevolkingskrimp in Parkstad gevraagd naar achterliggende oorzaken. Beiden worden hieronder verder toegelicht.

6.3.1. Kwantitatieve onderzoeksmethoden

Wanneer er onderzoek wordt gedaan naar de mening of gevoelens van bewoners, kan er gekozen worden tussen een vragenlijst en interviews (Bryman, 2004). Bij dit onderzoek is gekozen voor een vragenlijst die per post naar de respondenten wordt verstuurd. Belangrijke voordelen van vragenlijsten boven een interview zijn volgens Bryman (2004):

- Goedkoper om uit te voeren
- Sneller uit te voeren
- Geen “interviewer effects” (etniciteit, sekse en sociale achtergrond van interviewers kunnen de antwoorden van respondenten beïnvloeden)
- Geen “interviewer variabiliteit” (interviewers kunnen de vragen soms op een andere manier stellen of in een andere volgorde)
- Respondenten kunnen de enquête invullen wanneer zij willen en ze kunnen er zo lang over doen als zij willen.

Toch zijn er ook nadelen te benoemen bij het gebruik van vragenlijsten. Hierbij noemt Bryman (2004):

- Er is niemand aanwezig die respondenten helpt wanneer er moeilijkheden optreden bij het invullen.
- Er is geen mogelijkheid om door te vragen.
- Bij een enquête zijn respondenten vaker niet geïnteresseerd om vragen te beantwoorden die niet belangrijk voor hun zijn.
- Respondenten lezen vaak de hele enquête door voordat ze gaan beantwoorden. Hierdoor zijn de antwoorden niet meer onafhankelijk van elkaar.
- Het is niet duidelijk wie in het huishouden de enquête heeft ingevuld
- Groter risico van missing data
- Lagere response
- Bij heel veel vragen haken respondenten vaker af.
- Bij analfabeten is het afnemen van een enquête erg moeilijk.

Om de nadelen van een schriftelijke vragenlijst zoveel mogelijk te beperken is gekozen voor het meezenden van een gefrankeerde retourenveloppe. Daarnaast is de vragenlijst zo beknopt mogelijk gehouden en zijn de vragen niet ingewikkeld gemaakt.

6.3.1.1 Vraagstelling en vragenlijst

Deze vragenlijst (zie bijlage I) is in vijf delen verdeeld. Allereerst worden een aantal introductievragen gesteld. Dit zijn laagdrempelige vragen, die de bewoners relatief snel invullen. Daarna komt de driedeling uit het conceptueel model naar voren. Hierbij krijgt de respondent een aantal stellingen waarbij hij/zij door middel van een vijfpunts likert-schaal de woontevredenheid aangeeft. Het derde gedeelte gaat over de verwachte daling van het voorzieningenaanbod. Ook hierbij geeft de respondent d.m.v. een vijfpunts likert-schaal aan wat zijn of haar verwachtingen zijn. Daarna wordt ook gevraagd naar de verhuigeneidheid. Ook dit gebeurt weer op dezelfde wijze. Het voordeel van het gebruik van stellingen m.b.v. een Likert-schaal is dat respondenten er vrij snel door heen kunnen gaan. Dit zal ook de respons verhogen. Tot slot wordt gevraagd naar de persoonlijke gegevens van de respondent. Deze gegevens worden met opzet als laatste gevraagd, zodat eventuele vragen die de respondent afschrikken om de lijst verder in te vullen (inkomen) als laatste wordt ingevuld, wanneer de rest van de enquête al is ingevuld.

De vragenlijst bestaat uit een evenwichtige verdeling van positief en negatief geformuleerde stellingen. Hiermee wordt gecontroleerd of de respondenten de stellingen wel echt hebben gelezen. Wanneer iemand inconsistent heeft geantwoord, moeten deze resultaten buiten de analyse worden gehouden. De respondent heeft de vragenlijst zonder na te denken ingevuld en worden zijn of haar opvattingen niet gemeten.

6.4. Onderzoeksverantwoording

In deze paragraaf worden de uitkomsten van het kwantitatieve onderzoek besproken. Allereerst zal de respons- en representativiteitanalyse worden besproken. Hierna zal worden ingegaan op de schaalanalyses alvorens de verschillende hypothesen die zijn weergegeven in paragraaf 6.2 worden getoetst.

6.4.1. Respons- en representativiteitanalyse

Zoals al eerder duidelijk werd, is er in elke gemeente een aselechte steekproef getrokken uit de Gemeentelijke Basisadministratie. Dit leverde in elke gemeente 1000 huishoudens op die een vragenlijst hebben ontvangen, m.u.v. Heerlen. In Heerlen zijn er 1200 vragenlijsten verstuurd in verband met het grote inwonertal van de gemeente. In totaal zijn er 2799 vragenlijsten teruggekomen, wat een responspercentage van circa 34% betekent. De responspercentages van de verschillende gemeentes zijn te zien in figuur 6.2.

Figuur 6.2: Responspercentages verdeeld naar gemeente

Gemeente	Respons (absoluut)	Respons (relatief)
Brunssum	299	29.9%
Heerlen	380	31.7%
Kerkrade	307	30.7%
Landgraaf	335	33.5%
Nuth	317	31.7%
Onderbanken	379	37.9%
Simpelveld	432	43.2%
Voerendaal	348	34.8%
<i>Geen gemeente ingevuld</i>	2	
Parkstad totaal	2799	34.1%

Bij kwantitatief onderzoek door middel van vragenlijsten bestaat de kans dat bepaalde bevolkingsgroepen oververtegenwoordigd, dan wel ondervertegenwoordigd zijn in de responsgroep. Dit betekent dat de respondenten geen goede afspiegeling zijn van de populatie en dat daarmee het onderzoek niet representatief is. In figuur 6.3 zijn de respondenten weergegeven ten opzichte van de totale bevolking in Parkstad-Limburg voor wat betreft de sleutelvariabele: huishoudensamenstelling.

Figuur 6.3: Representativiteit naar huishoudensamenstelling, in procenten

Huishoudensklasse	Frequentie steekproef	% steekproef	% populatie	Weegfactor
Alleenstaanden	566	20,3	39,2	1,93
Eenoudergezin	92	3,3	7,3	2,18
Samenwonend zonder kinderen	244	8,7	6,7	0,77
Samenwonend met kinderen	108	3,9	3,6	0,92
Echtpaar zonder kinderen	1061	38	24,4	0,64
Echtpaar met kinderen	721	25	18,9	0,76

In figuur 6.3 is te zien dat er een ondervertegenwoordiging is van de eerste twee huishoudenklassen en een oververtegenwoordiging van de andere klassen. Om de representativiteit te toetsen is gebruikt gemaakt van de Chi kwadraat goodness-of-fit toets voor de variabele: huishoudensamenstelling.

Bij deze toets wordt voor elke klasse de waargenomen frequentie vergeleken met de frequentie uit de populatie. Wanneer de waarde van Chi-kwadraat hoog is, zijn beide frequentieverdelingen niet identiek. Dit betekent dat de steekproef niet representatief is voor de populatie.

Uit deze toets blijkt dat de frequentieverdeling van deze variabele niet gelijk is aan de verdeling van de populatie. De uitvoer van SPSS van deze toets is in bijlage 2.1 weergegeven.

Om deze scheve verhoudingen te corrigeren is gebruik gemaakt van 'weging'. Door middel van een vermenigvuldigingsfactor, die ook is weergegeven in figuur 6.3, worden de onderzoeksgegevens zodanig herberekend dat de samenstelling van de responsgroep vrijwel exact gelijk is aan de feitelijke inkomensverdeling.

6.4.2. Schaalanalyse

Uit de theorie bleek dat het begrip woontevredenheid bestaat uit drie factoren: woning, buurt en burens. Door middel van de theorie zijn verschillende stellingen geformuleerd die iets zeggen over deze drie factoren. Om de antwoorden op deze verschillende stellingen te mogen samenvoegen tot één score, moet de schaal voldoende betrouwbaar zijn. Met behulp van Cronbach's alpha kan binnen één dimensie berekend worden of de interne consistentie van de aparte items hoog genoeg is om de optelling te rechtvaardigen. Ook wordt bekeken of er misschien vragen bij zijn die de interne consistentie negatief beïnvloeden en dus beter buiten de schaal gehouden kunnen worden. Hierbij ligt de grens van de betrouwbaarheidscoëfficiënt bij 0.7. Bij een alpha score die lager uitvalt dan 0.7 kan geconstateerd worden dat de items niet mogen worden samengevoegd tot één schaal. Is de score 0,7 of hoger, dan mag dat wel. Hierbij moeten eerst alle negatieve stellingen worden omschreven naar positieve stellingen, zodat een score van 5 ook steeds een positieve attitude aangeeft en een score van 1 steeds een negatieve attitude aangeeft. Pas dan kan er een schaalanalyse plaatsvinden.

In de analyse van dit onderzoek zijn eerst de drie factoren afzonderlijk onderzocht en daarna de woontevredenheid in totaliteit. De uitvoer van deze analyses zijn als bijlage 2.2 bijgevoegd.

Bij de schaal van de factor 'huis' bleek de alpha score lager dan 0.7. Echter, na het verwijderen van stelling 1.2 (Posruim), bleek de alpha score hoog genoeg en zijn de scores samengevoegd tot één schaal. Bij de overige twee factoren en bij de woontevredenheid in totaliteit bleken alle alpha scores hoger dan 0.7 en konden daarom meteen tot één schaal worden samengevoegd.

De samengevoegde scores voor woontevredenheid zijn vervolgens gebruikt voor het uitvoeren van verdere analyses. Om uitspraken te kunnen doen over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in de woonbuurt, zijn de functionele kenmerken van een woonbuurt volgens Aiello, Ardone & Scopelliti (2010) gebruikt. Deze functionele kenmerken worden in het WoonOnderzoek geoperationaliseerd tot stellingen. Aan deze stellingen is steeds de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp gekoppeld. Als de schaal wordt geanalyseerd wanneer deze stellingen worden samengebracht, kan geconstateerd worden dat ook hier sprake is van een voldoende Cronbach's Alpha score. Zie voor de uitvoer bijlage 2.3.

6.4.3. Analyse onderzoeksresultaten

Op basis van de verzamelde onderzoeksdata zijn analyses uitgevoerd. De resultaten van deze analyses staan worden in hoofdstuk 7 gepresenteerd. In de analyses wordt gebruik gemaakt van diverse statistische analysemethoden.

In het Basishandboek SPSS 17 beschrijft De Vocht (2009) het principe van verschillende statistische analyses. Op basis daarvan staan hieronder de principes van de gebruikte analyses in dit onderzoek beschreven.

6.4.3.1 Beschrijvende statistiek aan de hand van boxplots, histogram, cirkeldiagrammen en frequentietabellen

Een eerste stap bij de analyse van de resultaten is een beschrijving van de gevonden data. In dit onderzoek is gekozen om de verschillende factoren van woontevredenheid en woontevredenheid in totaliteit weer te geven in boxplots. De keuze voor het weergeven van de resultaten in boxplots heeft te maken met de verdere toetsing van het begrip woontevredenheid. Hier wordt verder op in gegaan in paragraaf 6.4.3.2.

Een boxplot is een grafische weergave van de verdeling van een variabele op basis van de interkwartielafstand en de mediaan. De lengte van de box komt overeen met de interkwartielafstand. Dit wil zeggen dat 50% van alle cases zich in de box bevindt. Hoe langer de box, hoe groter de spreiding is.

De zwarte lijn in de box is de mediaan. De ligging van de mediaan in de box zegt iets over de spreiding van de verdeling. Ligt de mediaan in het midden van de box, dan is er een evenwichtige verdeling. Ligt de mediaan onder of boven in de box, dan is er sprake van een scheve verdeling.

Om de spreiding te beschrijven van de samengevoegde schaal over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp is gekozen voor een histogram. Door het histogram ontstaat een goed beeld van de verdeling van de scores. Ook de cirkeldiagrammen die zijn gemaakt bij de nominale variabelen verhuigeneigtheid geven een goed beeld van de verdeling.

Bij de persoonlijke kenmerken is gekozen om de gegevens uiteen te zetten in frequentietabellen. Figuur 7.8 geeft in één oogopslag een duidelijk beeld van de frequentieverdeling van de persoonlijke kenmerken.

6.4.3.2 Inductieve statistiek aan de hand van statistische toetsen

Bij de analyse van de onderzoeksresultaten wordt gezocht naar statistisch significante verbanden tussen verschillende variabelen.

In dit onderzoek is op twee manieren gezocht naar statistisch significante verbanden. Deze worden hieronder toegelicht.

Correlatieanalyse. Om de eerste twee hypothesen te toetsen is gebruik gemaakt van een correlatieanalyse. Hier wordt getoetst of er een verband bestaat tussen de woontevredenheid en de perceptie over de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonwijk. Er is gekozen voor een correlatieanalyse, omdat beide variabelen op interval schaalniveau zijn. Bovendien wordt bij een correlatieanalyse ook de sterkte en de richting van het verband duidelijk (De Vocht, 2009). Vanwege de duidelijkheid worden ook de twee bijbehorende grafieken gepresenteerd. De combinatie van de twee grafieken met de cijfermatige uitkomst van de correlatieanalyse laten een duidelijk beeld ontstaan van het eventuele verband tussen de twee variabelen.

Variantieanalyse. Om de derde en vierde hypothese te toetsen is gebruik gemaakt van variantieanalyse. In de derde hypothese wordt getoetst of er een verband bestaat tussen de perceptie over de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonbuurt en de verhuiscategorie. In de laatste hypothese wordt getoetst of er een verband bestaat tussen persoonlijke kenmerken en woontevredenheid, respectievelijk de perceptie over de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen. Variantieanalyse wordt hiervoor toegepast, omdat er gezocht wordt naar een verband tussen een afhankelijke interval variabele (perceptie, woontevredenheid) en een onafhankelijke categorale variabele (verhuiscategorie, persoonlijke kenmerken).

Bij beide toetsen wordt uitgegaan van een betrouwbaarheidspercentage van 95%. Dit betekent dat ook de uitkomsten en de hierop gebaseerde uitspraken 95% betrouwbaar zijn.

Hoofdstuk 7 Vicieuze cirkel in Parkstad?

In dit hoofdstuk worden de resultaten besproken van het kwantitatieve onderzoek. In paragraaf 7.1 wordt de woontevredenheid van de inwoners van Parkstad-Limburg beschreven. Vervolgens wordt in paragraaf 7.2 de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonbuurt beschreven, waarna getoetst wordt of er een verband bestaat tussen de woontevredenheid en deze verwachtingen. Dit toetst de eerste twee hypothesen die opgesteld zijn in paragraaf 6.2.

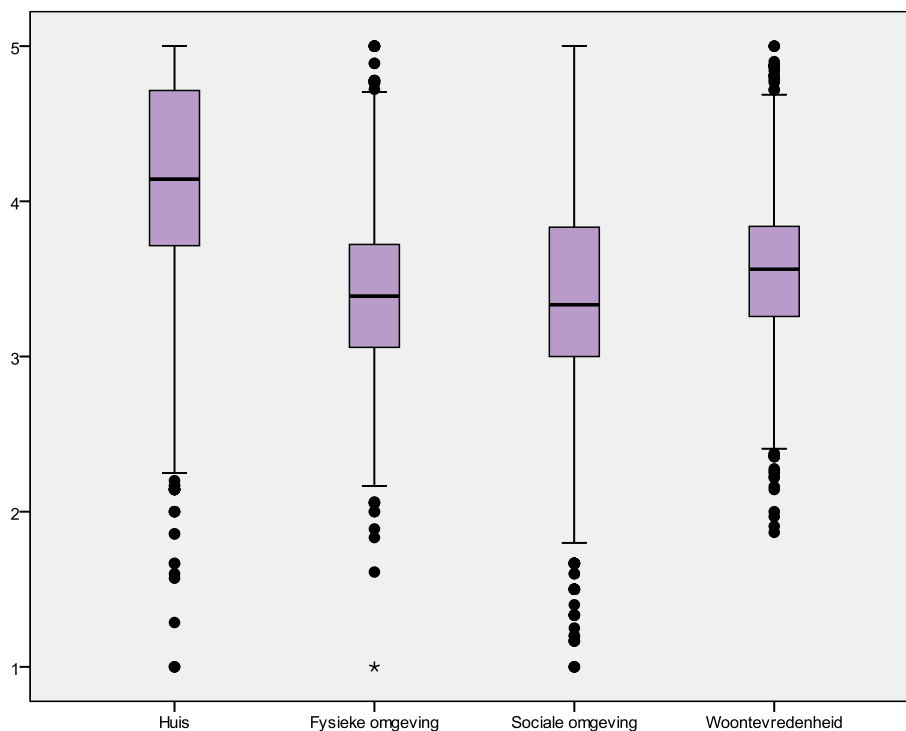
In paragraaf 7.3 wordt de verhuigeneidheid beschreven. Ook hier volgt een statistische toetsing. Het betreft hier de derde hypothese, die het verband toetst tussen de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonbuurt en de verhuigeneidheid. Tenslotte wordt in de laatste paragraaf de persoonlijke kenmerken van de respondenten beschreven. Hierna volgt de laatste statistische toetsing. Hier wordt het verband getoetst tussen de persoonlijke eigenschappen en de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonbuurt.

7.1. Woontevredenheid in Parkstad-Limburg

In paragraaf 4.2 werd al duidelijk dat er drie factoren zijn die de woontevredenheid van mensen bepalen: het huis, de fysieke omgeving (de buurt) en de sociale omgeving (de buren). Aan de hand van deze drie factoren is ook de vragenlijst opgesteld. In deze paragraaf worden de empirische uitkomsten besproken van de drie factoren en uiteindelijk de woontevredenheid van de inwoners van Parkstad-Limburg bepaald.

In figuur 7.1 zijn de drie factoren, samen met de totale woontevredenheid weergegeven in een boxplot. In figuur 7.2 zijn de statistische gegevens van deze factoren schematisch weergegeven.

Figuur 7.1: Boxplot van de drie factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid, inclusief totale woontevredenheid.

Figuur 7.2: Statistische gegevens van de factoren die van invloed zijn op de woontevredenheid, inclusief totale woontevredenheid.

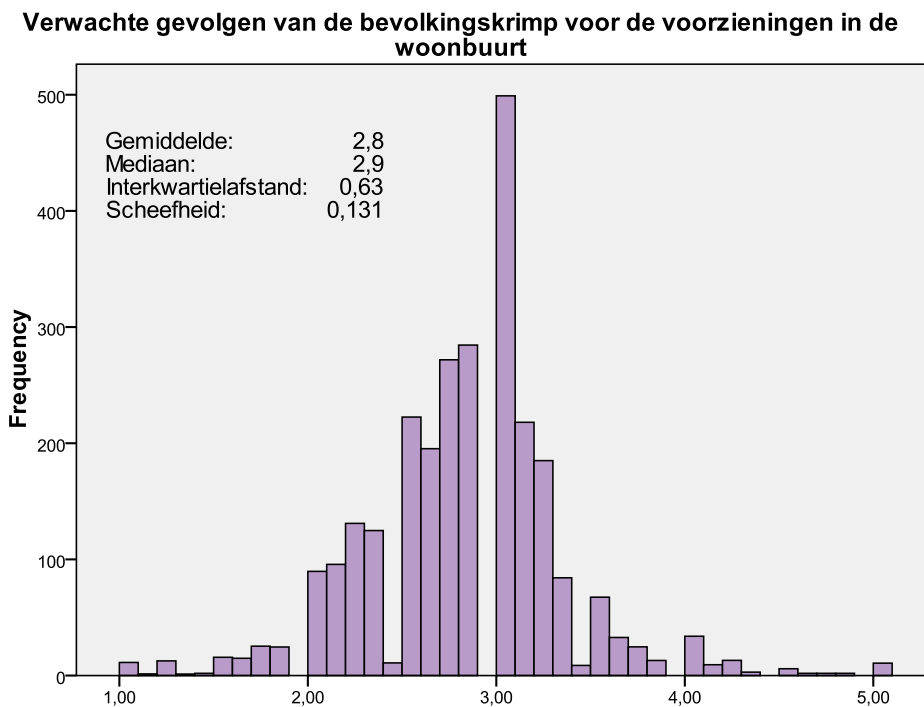
	Gemiddelde	Mediaan	Interkwartielafstand	Scheefheid (skewness)
Huis	4,1	4,1	1,0	-0,696
Fysieke omgeving	3,4	3,4	0,66	0,169
Sociale omgeving	3,4	3,3	0,83	-0,074
Woontevredenheid	3,6	3,6	0,58	0,001

In beide figuren is te zien dat voor alle vier de variabelen gesteld kan worden dat de meerderheid van de bevolking tevreden is over hun woonsituatie. Men is met name tevreden over hun eigen huis. Hierbij is er wel een grotere spreiding ten opzichte van de andere factoren en ten opzichte van de totale woontevredenheid. Het minst tevreden is men over de sociale woonomgeving: de burens, hoewel ook hier 75% van alle waarden een score heeft van 3,0 of hoger. Over de fysieke woonomgeving, waartoe ook de voorzieningen in de woonbuurt behoren, is men gematigd tevreden. Er is een geringe spreiding, waarbij ook hier 75% van alle waarden een score heeft van 3,0 of hoger. De woontevredenheid wordt in de verdere analyse gebruikt om de opgestelde hypothesen te toetsen. Hierbij wordt deze variabele gedichotomiseerd. De onderzoeksgroep wordt in tweeën verdeeld op basis van de mediaan. De extraversiescores lager dan de mediaan zijn introvert. Deze introverte scores betekenen dat de mensen ontevreden zijn. Scores hoger dan de mediaan zijn extravert: de mensen zijn tevreden.

7.2. Perceptie over gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in de woonbuurt

De kans bestaat dat het aanbod en de kwaliteit van de voorzieningen in de woonbuurt zal veranderen door de bevolkingskrimp. Deze mogelijke verandering is aan de respondenten voorgelegd, door middel van stellingen. Het betrof dezelfde voorzieningen die mede de tevredenheid met de fysieke woonomgeving en hiermee de algemene woontevredenheid bepalen. Respondenten konden op een schaal van 1 – 5 aangeven of ze een positieve of negatieve verandering verwachtten. In figuur 7.3 is een histogram te zien van de verdeling van de gemiddelde verwachting, waarbij een score van 1 zeer negatief is en een score van 5 zeer positief is.

Figuur 7.3: Gemiddelde perceptie bevolkingskrimp voor de voorzieningen in de woonbuurt

Uit de scores is af te lezen dat de meerderheid van de respondenten een negatieve verandering verwacht in het aanbod en kwaliteit van de voorzieningen in de woonomgeving. Hierbij is de tweede deelvraag uit de inleiding van dit onderzoek beantwoord:

- *Wat is de invloed van een bevolkingsdaling op de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving volgens de inwoners?*

De eerste twee hypothesen veronderstellen dat er een verband is tussen de woontevredenheid van mensen en hun verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in de woonbuurt. De twee opgestelde hypothesen zijn:

- *Huishoudens met een lage woontevredenheid hebben een negatieve perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst.*
- *Huishoudens met een hoge woontevredenheid hebben een positieve perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst.*

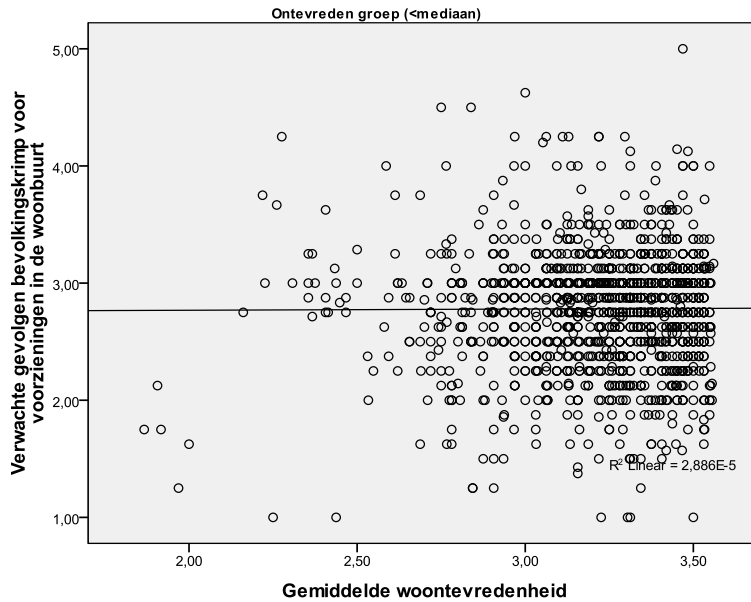
Om deze hypothesen te toetsen is een Bivariate correlatie-analyse uitgevoerd. In figuur 7.4 zijn de twee scatterplots weergegeven. Figuur 7.4a geeft de ontevreden groep weer en figuur 7.4b de tevreden groep.

Uit de uitvoer van SPSS (bijlage 2.4) kan worden afgeleid dat er géén significant verband bestaat tussen de huishoudens met een lage woontevredenheid en de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst.

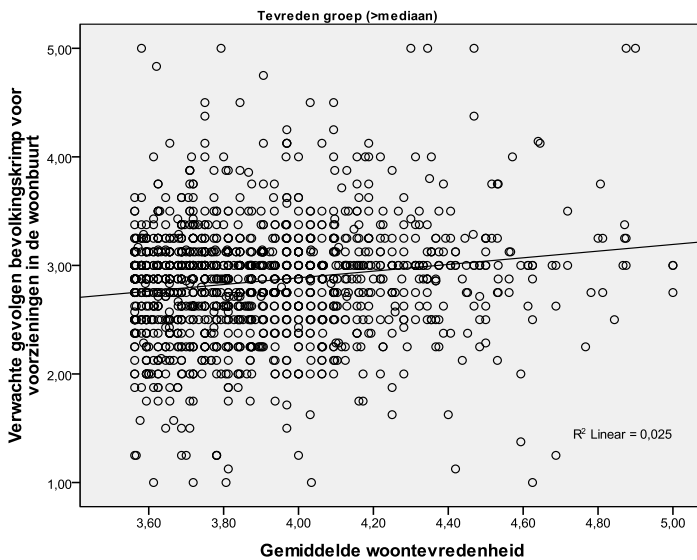
Wat betreft de tweede hypothese is er wél een significant verschil tussen de correlatiecoëfficiënt en 0 (met 99% betrouwbaarheid). Er is hier wél een verband tussen de woontevredenheid en de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonbuurt in de toekomst. Naarmate de woontevredenheid toeneemt is men ook positiever over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van voorzieningen in de woonbuurt. Het verband is echter zeer zwak. Wanneer er sprake is van een causaal verband, kan er geconcludeerd worden dat 2,5% van de variantie in perceptie (over de verwachte gevolgen van de

bevolgingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonbuurt) verklaard kan worden door variantie in woontevredenheid, bij de tevreden groep.

Figuur 7.4a: Spreidingsdiagram van woontevredenheid in relatie tot de perceptie van de bevolgingskrimp (ontevreden groep).

Figuur 7.4b: Spreidingsdiagram van woontevredenheid in relatie tot de perceptie van de bevolgingskrimp (tevreden groep).

Nu duidelijk is welk verband er bestaat tussen woontevredenheid en de perceptie over de verwachte gevolgen van bevolgingskrimp, zal in de volgende paragraaf de verhuisgeneigdheid worden besproken en worden getoetst ten opzichte van de reeds besproken perceptie.

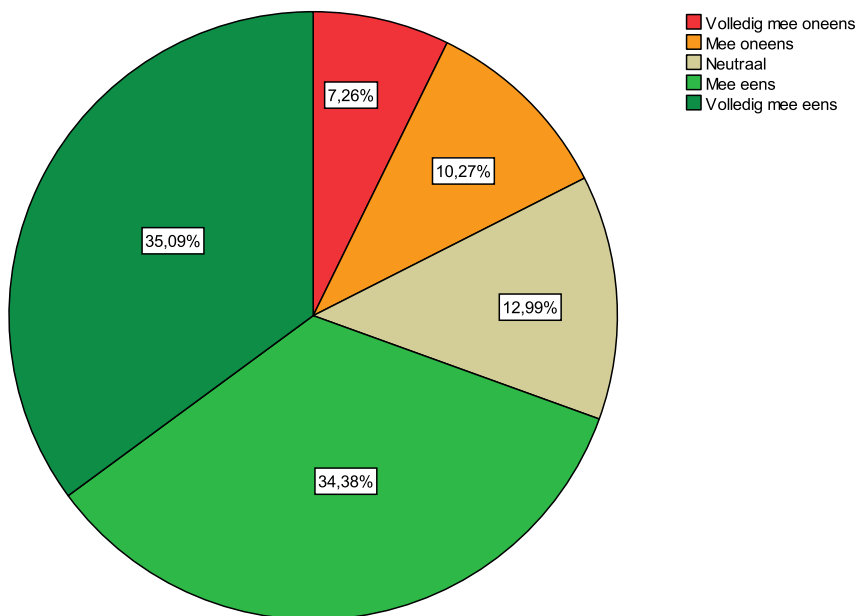
7.3. Verhuisceneidheid

In de vragenlijst zijn drie stellingen opgenomen die iets zeggen over verhuisgedrag. De geoperationaliseerde definitie van verhuisceneidheid wordt door één van deze drie stellingen gevraagd. Deze stelling zal dan ook worden gebruikt om de opgestelde hypothese te toetsen. Allereerst volgt een beschrijving van de drie stellingen.

De eerste stelling vraagt of men nog lang in hun huidige huis/ woonruimte blijft wonen. In figuur 7.5 is in een cirkeldiagram aangegeven hoe de verdeling op deze stelling ligt.

Figuur 7.5: Verdeling op de stelling:

Het is zeer waarschijnlijk dat ik voor lange tijd in mijn huidige woonruimte/ woning blijf wonen

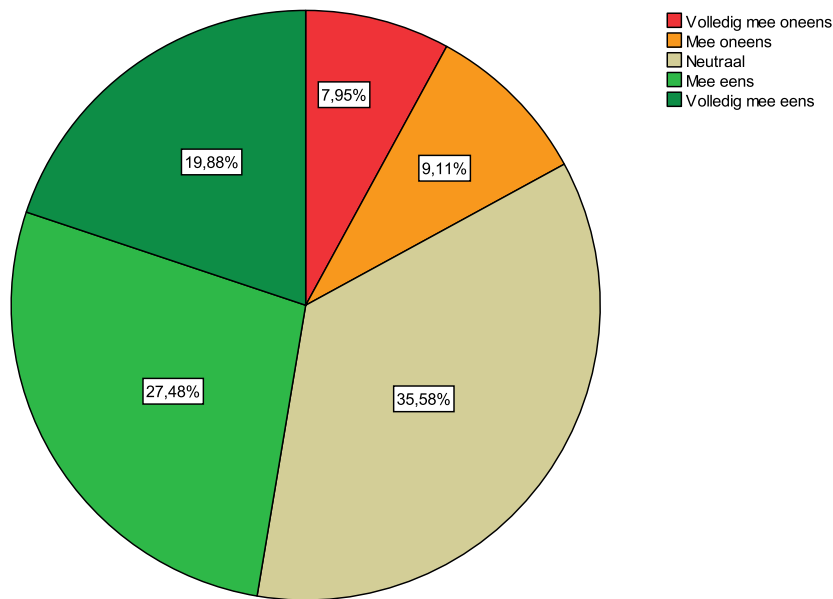

Uit de verdeling blijkt dat de meerderheid (circa 70%) nog voor lange tijd in hun huidige woning/ woonruimte wil blijven wonen. Circa 17% is het oneens met deze stelling.

De tweede stelling vraagt of men binnen Parkstad-Limburg wil verhuizen, wanneer men een volgende keer gaat verhuizen. Figuur 7.6 laat zien dat circa 47% binnen Parkstad-Limburg wil verhuizen, wanneer een volgende verhuisbeslissing wordt genomen. 17% zou bij een volgende verhuizing Parkstad-Limburg verlaten. Het percentage van 47% is opvallend laag, wanneer dit wordt vergeleken met landelijke cijfers. Feijten & Visser (2005) geven aan dat circa 67% van alle verhuizingen binnen de woongemeente plaatsvindt, waarbij zij ook nog aangeven dat in Limburg de verhuisafstanden korter zijn dan het landelijk gemiddelde. Opvallend is er ook een grote neutrale groep (36%). Dit hoge percentage voorkomt een goede vergelijking met de landelijke gegevens.

Figuur 7.6: Verdeling op de stelling:

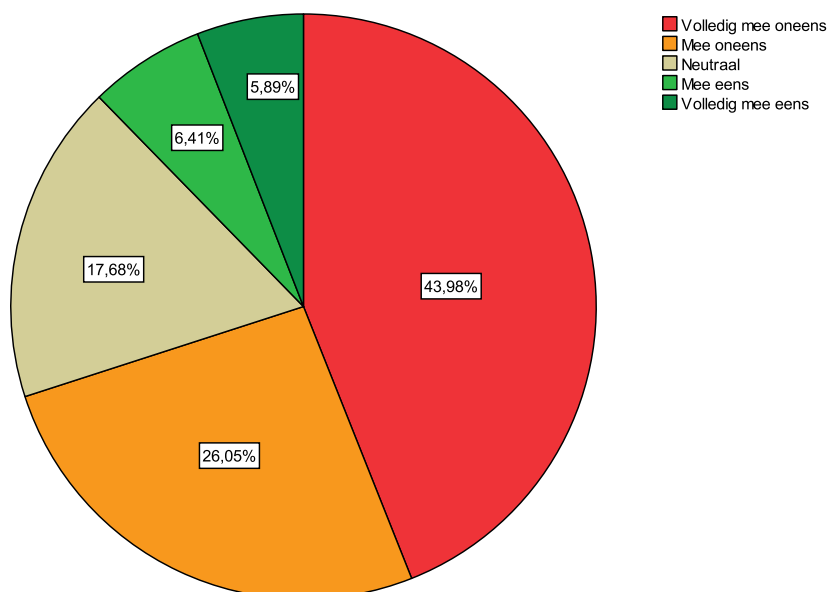
Als ik de volgende keer verhuis, zal ik binnen Parkstad verhuizen

Figuur 7.7 geeft de verdeling aan op de stelling die vraagt naar de verhuiscijfers. Wanneer het percentage verhuiscijfers vergeleken wordt met de landelijke cijfers van VROM & CBS (2009), dan valt op dat het percentage erg laag is: 12% ten opzichte van 25% in de landelijke cijfers. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de landelijke cijfers dateren uit 2009 en dat er sinds 2009 nog meer sprake is geweest van een crisis op de huizenmarkt dan voor 2009, toen er ook al sprake was van een crisis. Dit kan ervoor zorgen dat het percentage verhuiscijfers daalt.

Figuur 7.7: Verdeling op de stelling:

Ik ben van plan om binnen nu en twee jaar te gaan verhuizen

De meerderheid is het oneens of volledig oneens met deze stelling, waaruit kan worden afgeleid dat deze mensen op dit moment niet verhuigeneigd zijn. 12% van de respondenten is het met deze stelling eens of volledig mee eens. Dit is de verhuigeneigde groep. In de toetsing van de derde hypothese zullen de groepen 'volledig eens' en 'eens' worden samengevoegd. Dit geldt ook voor de groepen 'volledig oneens' en 'oneens'. Er blijven nu drie groepen over: verheidgeneigd, neutraal en niet verhuigeneigd. Deze drie groepen worden gebruikt om de volgende hypothese te toetsen:

- *Huishoudens met een negatieve perceptie over de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst, zijn meer geneigd te verhuizen dan huishoudens met een positieve of neutrale perceptie.*

Deze hypothese is getoetst door middel van een variantie-analyse met één factor (ANOVA). De uitvoer van deze analyse is als bijlage 2.5 toegevoegd. Uit de analyse blijkt dat mensen met een negatieve perceptie wat betreft de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonwijk niet meer verhuigeneigd zijn dan mensen met een neutrale of positieve perceptie. Uit deze resultaten blijkt de marginale rol die voorzieningen spelen in de verhuismotieven. Sterker nog, deze uitkomsten geven aan dat ze géén rol spelen. Dit is echter sterk generaliserend. Zo zullen verschillen in voorzieningen belangrijk zijn voor verschillende bevolkingsgroepen. De oudere bevolking zal zorgvoorzieningen belangrijker vinden dan voorzieningen voor jeugd, onderwijs en crèches. Het omgekeerde geldt ook voor gezinnen met kinderen. Zij zullen voorzieningen voor hun kinderen weer erg belangrijk vinden. Daarnaast zal er ook een groep zijn die graag dicht bij het werk wilt wonen. Het is dus belangrijk om de verschillende soorten voorzieningen uit te splitsen naar gebruikers. Deze verdere uitsplitsing gaat echter te ver voor dit onderzoek.

Hiermee is ook de laatste deelvraag uit de inleiding van dit onderzoek beantwoord:

- *In hoeverre beïnvloedt de perceptie over de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving in de toekomst de verhuigeneigheid bij de bewoners?*

7.4. Persoonlijke kenmerken respondenten

De laatste hypothese die wordt getoetst gaat over de persoonlijke kenmerken van de respondenten. In figuur 7.8 worden de persoonlijke kenmerken van de respondenten schematisch weergegeven.

Figuur 7.8: Persoonlijke kenmerken van de respondenten

		%			%
Geslacht	Man	45,3	Bewoningsvorm	Koop	69,4
	Vrouw	54,6		Huur	30,6
Leeftijd	Jonger dan 20	3,3	Inkomen	<950	6,7
	20-29	5,4		950-1300	13,1
	30-39	6,5		1300-1900	20,5
	40-49	10,9		1900-3150	23,8
	50-59	30,7		>3150	13,2
	60-69	25,7		Zeg ik liever niet	22,8
	70 of ouder	17,4			
Bewoningsduur	<5 jaar	16,1	Huishoudengrootte	Alleenstaand	38,9
	5-10 jaar	13,7		Eénoudergezin	7,1
				Samenwonend zonder kinderen	6,7
	10-15 jaar	13,7		Samenwonend met kinderen	3,5
	>15 jaar	56,4		Echtpaar zonder kinderen	24,2
			Echtpaar met kinderen	19,5	

De persoonlijke kenmerken uit figuur 7.8 zijn getoetst ten opzichte van de woontevredenheid en de perceptie van de bevolkingskrimp. Allereerst worden de verbanden getoetst tussen de persoonlijke kenmerken en de woontevredenheid. In paragraaf 7.4.2. worden de verbanden getoetst tussen de persoonlijke kenmerken en de perceptie van de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in de woonwijk. Om dit te onderzoeken is gebruik gemaakt van variantie-analyses, uitgevoerd met één factor. Hierbij worden de gemiddelde scores in woontevredenheid en perceptie vergeleken voor de verschillende klassen van de zes persoonlijke kenmerken. Wanneer dit het geval blijkt, is ook een Bonferroni Multiple Comparisons test uitgevoerd om te onderzoeken tussen welke groepen er significante verschillen bestaan. De uitvoer van SPSS van deze verschillende toetsen is toegevoegd als bijlage 2.6 t/m 2.15.

7.4.1. Woontevredenheid en persoonlijke kenmerken

Als eerste wordt de leeftijd vergeleken met de woontevredenheid. In figuur 7.9 is de gemiddelde woontevredenheid naar leeftijdsklasse te zien.

Figuur 7.9: woontevredenheid naar leeftijdsklasse

In welke leeftijdscategorie valt u?	Mean	N	Std. Deviation
jonger dan 20	3,6895	93	,38623
20-29	3,4723	151	,46900
30-39	3,4668	182	,43158
40-49	3,5037	306	,44339
50-59	3,5731	862	,42748
60-69	3,5900	722	,45043
70 jaar of ouder	3,5360	489	,45395
Total	3,5550	2805	,44323

Uit de variantie-analyse blijkt dat er een significant verschil bestaat tussen de gemiddelde woontevredenheid van de verschillende leeftijdsklassen. Mensen jonger dan 20 jaar hebben een significant hogere woontevredenheid dan mensen in de categorieën: 20-29, 30-39, 40-49 en 70+. Ook wijkt het gemiddelde van de groep 30-39 jaar significant af van de groep 60-69 jaar. Tussen de andere groepen bestaan geen significante verschillen. Dit is niet in overeenstemming met de literatuur, waar Lu (1999) zegt dat de woontevredenheid toeneemt, naarmate de leeftijd ook toeneemt. Als argument hiervoor geeft hij aan dat mensen meer zullen verdienen naarmate ze ouder worden en dat hiermee eerder een balans gevonden wordt tussen de ‘werkelijke’ en de ‘gewenste’ situatie. In dit onderzoek komt juist naar voren dat de jongeren een hogere woontevredenheid hebben. Wanneer naar het inkomen per huishouden wordt gekeken, zijn er ook significante verschillen waar te nemen. Figuur 7.10 geeft een beschrijving van de gemiddelde woontevredenheid per inkomensklasse.

Hier valt op dat de hogere inkomensklassen (1900-3150 en >3150) significant afwijken van de andere inkomensklassen. Dit betekent dat de woontevredenheid significant hoger is bij deze twee inkomensklassen. Dit spoort wél met de theorie van Lu. Huishoudens met een hoger inkomen kunnen de kloof tussen de ‘gewenste’ en ‘werkelijke’ situatie in evenwicht houden of zelfs verkleinen.

Figuur 7.10: Woontevredenheid naar inkomensklasse

Gezamenlijk netto inkomen per maand per huishouden?	Mean	N	Std. Deviation
minder dan 950	3,4555	187	,49349
950-1300	3,4267	368	,46671
1300-1900	3,5000	574	,43734
1900-3150	3,5959	668	,39760
meer dan 3150	3,7175	370	,43488
Total	3,5504	2166	,44584

Wat geslacht betreft, is er geen significant verschil waar te nemen in de gemiddelde woontevredenheid van mannen en vrouwen.

Qua bewoningsvorm (koop/ huur) is er wel weer een significant verschil waar te nemen. In figuur 7.11 is een overzicht gegeven van de verschillende gemiddeldes in woontevredenheid naar bewoningsvorm. Hierbij is op te merken dat de mensen die wonen in een koopwoning een hogere woontevredenheid hebben dan mensen die wonen in een huurwoning.

Figuur 7.11: Woontevredenheid naar bewoningsvorm

Woont u in een koophuis of in een huurhuis?	Mean	N	Std. Deviation
Koophuis	3,6323	1943	,42279
Huurhuis	3,3783	855	,43970
Total	3,5547	2800	,44347

Deze uitkomst is in overeenstemming met het artikel van Lu (1999). Mensen met een koopwoning hebben de woning in bezit en zijn daardoor eerder bereid aanpassingen aan de woning te doen en de woning te onderhouden, zodat de tevredenheid toeneemt. Niet alleen bij de kenmerken van de woning, maar ook bijvoorbeeld bij de sociale kenmerken van een woonbuurt wordt in de literatuur verondersteld dat er een hogere mate van tevredenheid is onder mensen met een koophuis. Het verloop van mensen is niet zo groot als bij een huurhuis. Hierdoor kennen mensen elkaar beter in een buurt met voornamelijk koophuizen. Ook dit kan de tevredenheid doen toenemen (Lu, 1999).

Figuur 7.12: Woontevredenheid naar huishoudengrootte

huishoudenklasse	Mean	N	Std. Deviation
alleenstaand	3,5177	1092	,44929
eenoudergezin	3,5063	201	,46530
samenwonend zonder kinderen	3,5527	188	,44758
samenwonend met kinderen	3,5012	99	,44969
echtpaar zonder kinderen	3,5900	679	,43043
echtpaar met kinderen	3,6131	548	,42681
Total	3,5548	2807	,44314

De huishoudengrootte laat ook significante verschillen zien in het gemiddelde tussen de groepen. De gemiddelden zijn weergegeven in figuur 7.12. Uit de analyse blijkt dat er een significant verschil bestaat tussen de gemiddelde woontevredenheid bij alleenstaanden en de echtparen (met of zonder kinderen). Hiervan zegt Lu (1999) dat de aanwezigheid van een echtgenoot/ echtgenote en kinderen vaak bepalend kan zijn voor de woontevredenheid. Hij heeft dit onderzocht door de huishoudensamenstelling ter controle in de analyse mee te nemen. Mogelijke verschillen in de beoordeling van dezelfde huis- en buurtcondities werden gecontroleerd naar een verschillende samenstelling van het huishouden. Tot slot kan er geen significant verschil worden geconstateerd tussen de gemiddelde woontevredenheid en de bewoningsduur. Dit is opvallend, omdat dit afwijkt van de theorie van Adriaanse (2007) waarin hij zegt dat er naar verloop van tijd een gevoel van “being in place” ontstaat. Mensen smelten psychologisch samen met hun omgeving. Dit betekent dat de woontevredenheid zou toenemen wanneer men langer in een woning woont.

Samenvattend kan worden gesteld dat er géén significant verschil in gemiddelde woontevredenheid bestaat qua geslacht en bewoningsduur. Alle andere persoonlijke kenmerken laten wel significante verschillen zien in gemiddelde woontevredenheid. Zo zijn mensen met een hoog inkomen significant meer tevreden dan mensen met een laag inkomen. Ook valt op dat jongeren (Jonger dan 20) een significant hogere woontevredenheid hebben dan groepen tussen de 20 en 49 en 70 plussers. Tot slot kan nog worden opgemerkt dat echtparen (met én zonder kinderen) een significant hogere woontevredenheid hebben dan alleenstaanden en dat mensen met een koopwoning een significant hogere woontevredenheid laten zien dan mensen die wonen in een huurhuis.

7.4.2. Perceptie bevolkingskrimp en persoonlijke kenmerken

In vijf van de zes gevallen, waarbij de perceptie van de bevolkingskrimp is vergeleken met de persoonlijke kenmerken, zijn er bij vijf persoonlijke kenmerken significante verschillen gevonden. Alleen de huishoudengrootte bleek geen significante verschillen aan te geven. De overige kenmerken, waarbij er wél significante verschillen zijn gevonden, worden hieronder toegelicht.

Als gekeken wordt naar de gemiddelden, verdeeld over verschillende leeftijdsklassen (figuur 7.13), dan valt op dat de oudste groep (70+) het hoogste gemiddelde laat zien. Dit betekent dat deze groep een positieve perceptie heeft over de gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen. Dit gemiddelde wijkt ook significant af van de klassen 40-49, 50-59 en 60-69, die een lager gemiddelde laten zien en dus een negatievere perceptie hebben over de gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen.

Figuur 7.13: Perceptie bevolkingskrimp naar leeftijdsklassen

In welke leeftijdscategorie valt u?	Mean	N	Std. Deviation
jonger dan 20	2,8896	93	,55423
20-29	2,7959	149	,55038
30-39	2,9143	181	,59056
40-49	2,7766	305	,53215
50-59	2,7712	847	,50694
60-69	2,7938	708	,50224
70 jaar of ouder	2,9228	467	,53076
Total	2,8181	2750	,52550

Een ander significant verschil ligt tussen de groepen 30-39 en 50-59, waarbij de vijftigers een significant negatievere gemiddelde laten zien.

Als de gemiddelde perceptie wordt afgezet tegen de verschillende inkomensklassen, dan valt op dat de huishoudens met het laagste inkomen, de meest positieve perceptie hebben (zie figuur 7.14). Deze gemiddelde score wijkt dan ook significant af van de hoogste twee klassen. Dit geldt ook voor de klasse 950-1300.

Grofweg kan dus worden gesteld dat de lagere inkomens een minder negatief beeld hebben over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in hun woonbuurt.

Figuur 7.14: Perceptie bevolkingskrimp naar inkomensklassen

gezamenlijk netto inkomen per maand	Mean	N	Std. Deviation
minder dan 950	2,9059	178	,56847
950-1300	2,8839	352	,45805
1300-1900	2,8283	563	,50623
1900-3150	2,7733	658	,51136
meer dan 3150	2,7736	365	,55718
Total	2,8175	2117	,51669

Ook in geslacht is er een significant verschil waar te nemen. Mannen hebben een significant negatievere perceptie dan vrouwen. De verschillen in gemiddelde zijn in figuur 7.15 weergegeven.

Figuur 7.15: Perceptie bevolkingskrimp naar geslacht.

Bent u een man of een vrouw	Mean	N	Std. Deviation
man	2,7721	1243	,50726
vrouw	2,8528	1492	,53250
Total	2,8162	2735	,52264

Bij de bewoningsvorm valt op dat mensen die wonen in een koophuis een significant negatievere perceptie hebben dan mensen die wonen in een huurhuis. Figuur 7.16 laat de gemiddelden zien. Mensen die een woning gekocht hebben, hebben in hun huis geïnvesteerd. Hierdoor zijn zij eerder bereid aanpassingen te doen aan de woning en de woning te onderhouden (Lu, 1999). Op deze manier onderhouden ze hun investering. Zo zorgen zij ervoor dat hun huis waarde behoudt of niet te veel waarde verliest. In een kripsituatie is het extra onzeker wat er in de woonomgeving gaat veranderen. Dit zou kunnen betekenen dat huizenbezitters verwachten dat hun huis in waarde zal dalen, of dat het huis minder snel verkocht zal worden. Iets waar een huurder geen rekening mee hoeft te houden. Woningbezitters zijn dus meer tevreden over hun woonomgeving, maar negatiever over de gevolgen van de bevolkingskrimp. Dit zou misschien kunnen verklaren waarom de negatieve perceptie geen grote impact heeft op hun woontevredenheid en daardoor ook op de verhuisgeneigdheid. Ook dit zou in vervolg onderzoek verder onderzocht kunnen worden.

Figuur 7.16: Perceptie krimp naar bewoningsvorm

Woont u in een koophuis of in een huurhuis?	Mean	N	Std. Deviation
Koophuis	2,7902	1913	,52573
Huurhuis	2,8826	829	,52047
Total	2,8181	2743	,52577

Het laatste persoonlijke kenmerk dat significante verschillen laat zien tussen verschillende groepen is de bewoningsduur. Er is echter geen duidelijk verband zichtbaar. De groepen minder dan 5 jaar en langer dan 15 jaar verschillen significant van elkaar, net als de groepen:

- 5-10 ten opzichte van 10-15
- 10-15 ten opzichte van langer dan 15 jaar

Figuur 7.17: Perceptie krimp naar bewoningsduur

Hoe lang woont u al in uw huidige woonruimte/ woning?	Mean	N	Std. Deviation
minder dan 5 jaar	2,8732	443	,49151
5-10 jaar	2,7904	379	,49705
10-15 jaar	2,8974	374	,56555
langer dan 15 jaar	2,7897	1545	,52952
Total	2,8180	2741	,52585

Samenvattend kan worden gesteld dat er bij vijf van de zes gevallen waarbij de perceptie over de bevolkingskrimp is vergeleken met de persoonlijke kenmerken significante verschillen zijn gevonden. Bij de huishoudengrootheid werden geen significante verschillen gevonden in perceptie. Wat leeftijd betreft laat de oudste groep (70+) de meest positieve perceptie zien, dat afwijkt van de jongeren klassen tussen 40 en 69 jaar. Ook qua inkomen en bewoningsduur zijn er significante verschillen waar te nemen. De hoogste inkomensklassen hebben een negatievere perceptie dan de laagste inkomensklassen. Hiervoor zou hetzelfde argument kunnen gelden als al besproken is bij de verschillen tussen huizenbezitters en huurders. Mensen met een hoog inkomen, hebben waarschijnlijk ook duurere huizen. In een extra onzekere situatie die de bevolkingskrimp biedt, hebben zij de meeste waarde te verliezen. Dit zou kunnen verklaren waarom zij meer negatief zijn dan lagere inkomensklassen. Aan de andere kant zijn mensen met een hoger inkomen wel meer in staat om een eventuele verandering in de woontevredenheid aan te passen, zodat de werkelijk en de gewenste situatie dicht bij elkaar komen te liggen. Een mogelijkheid zou kunnen zijn om te verhuizen. Echter, dit zou kunnen betekenen dat hun huis minder snel kan worden verkocht of tegen een lagere prijs dan verwacht. Hetgeen weer negatief is voor hun investering. Tot slot zijn er ook nog significante verschillen in geslacht (mannen hebben een negatievere perceptie dan vrouwen) en bewoningsduur. Bij de bewoningsduur is echter geen duidelijk verband waarneembaar.

Hoofdstuk 8 Krimpdeskundigen

Naast de vragenlijst die verspreid is onder de inwoners van Parkstad, is er ook gesproken met vijf krimpdeskundigen. In dit hoofdstuk worden hun meningen beschreven die voortvloeide uit een serie semi-gestructureerde interviews.

Er is gesproken met de volgende deskundigen:

Dhr. W. Ortjens – directeur van de stichting Regiobranding Zuid-Limburg. Deze stichting heeft als doel om het imago van de regio te verbreden en te versterken. Hierbij is beeldvorming erg belangrijk. Dhr. Ortjens heeft op deze manier erg veel ervaring met beeldvormingsprocessen en de wijze óf en in welke mate mensen handelen naar hun eigen beeldvorming.

Dhr. G. Goor – senior beleidsmedewerker/ bestuursadviseur bij woningcorporatie Wonen Zuid. Woningcorporatie Wonen Zuid heeft veel huurwoningen en een aantal koopwoningen in Parkstad Limburg. De organisatie zal moeten inspelen op de demografische veranderingen van de regio.

Dhr. B. van Essen – senior strateeg bij de Provincie Limburg. Als strateeg bij de Provincie Limburg is dhr. Van Essen programmaleider demografie. Hierbij is de bevolkingskrimp één van de belangrijkste thema's. Ook de provincie zal een strategie klaar moeten hebben om met de demografische krimp oom te gaan en wellicht een voortrekkersrol moeten vervullen ten opzichte van de verschillende gemeenten.

Dhr. P. Bertholet – directeur-secretaris van de stadsregio Parkstad-Limburg. Als directeur-secretaris is dhr. Bertholet verantwoordelijk voor het te voeren beleid betreffende de bevolkingskrimp.

Dhr. N. Reverda – bijzonder lector demografische krimp aan de Hogeschool Zuyd, wetenschappelijk directeur NEIMED (Nederlands Kennisinstituut Maatschappelijke Effecten Demografische Krimp). Als wetenschapper bekijkt dhr. Reverda het krimpvraagstuk wellicht vanuit andere perspectieven dan de andere deskundigen, die werken vanuit een bepaalde maatschappelijke of commerciële organisatie.

Tijdens de interviews is gevraagd naar de drie onderdelen die ook in het conceptueel model naar voren komen: de perceptie van kwaliteit van de voorzieningen in de toekomst, de rol van de voorzieningen in de woontevredenheid van mensen en de invloed van een verandering in de kwaliteit en het aanbod van voorzieningen voor de verhuisgeneigdheid. Daarnaast is ook gevraagd naar het krimpbeleid. Welke maatregelen moeten er genomen worden en wie is hierin bepalend? Deze vier topics worden elk in een paragraaf hieronder besproken.

8.1. De perceptie van de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen

Het eerste onderwerp dat besproken wordt is de perceptie van de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonbuurt. Kranten berichten regelmatig dat voorzieningen als: sportverenigingen, basisscholen etc. zullen verdwijnen. Betekent dit dat mensen in Parkstad een negatieve perceptie hebben over de gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in de woonomgeving?

Over deze vraag zijn de vijf deskundigen het eens. Men gaat ervan uit dat de inwoners van Parkstad een negatief beeld hebben van de gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in hun woonbuurt. Dhr. Bertholet geeft aan dat naast de berichtgeving in media, mensen ook merken dat het verenigingsleven onder druk komt te staan doordat bijvoorbeeld voetbalverenigingen moeten

fuseren of moeten sluiten. Ook ziet men dat winkels leeg staan. Niet alleen in hun woonbuurt, maar ook in de centra van grotere plaatsen als Heerlen en Kerkrade. Zo zullen de bewoners de gevolgen van de bevolkingskrimp ook naar een hoger schaalniveau kunnen tillen en kunnen beseffen dat het een regionaal verschijnsel betreft.

Dhr. Ortjens voegt aan dit gegeven nog toe dat dit beeld ook bestaat in de rest van het land. Zuid-Limburg wordt met krimp geassocieerd. Het is dan ook erg lastig om van dit beeld af te komen. Zeker, omdat de zaken iets genuanceerder liggen. Er zijn wijken die krimpen, maar ook wijken die niet krimpen.

Dhr. Reverda voegt ook nog toe dat het feit dat er een negatieve perceptie heerst rond de krimp, komt doordat bewoners niet worden betrokken bij het probleem, maar pas bij de oplossingen. Hij geeft aan dat de krimpagenda alleen maar een bestuurs/ beleidsdiscussie is. Als voorbeeld geeft hij een regio met drie scholen waar op den duur één school zal moeten sluiten doordat het leerlingenaantal terugloopt. Vaak worden ouders pas op de hoogte gebracht van de keuze van de beleidsbepalers over welke van de drie zal moeten sluiten. Wanneer ouders worden betrokken bij het probleem, zullen ze zelf ook mede-eigenaar worden van dat probleem. Zo worden ze niet geconfronteerd met de ruimtelijke veranderingen als: fuserende sportverenigingen, sluitende scholen, leegstaande winkels et cetera, maar kunnen ze zelf een bijdrage leveren. Dit kan ervoor zorgen dat de perceptie minder negatief is en ook kan dit zorgen voor een sterkere betrokkenheid bij de regio.

Samenvattend kan worden gesteld dat de deskundigen het er over eens zijn dat de perceptie over de gevolgen van de bevolkingskrimp wat betreft de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonbuurt negatief is. Bewoners worden geconfronteerd met de eerste gevolgen van een krimpende regio, zonder dat men de achtergronden, alternatieven en perspectieven kent. Men weet bijvoorbeeld niet waarom gekozen is voor de sluiting van een bepaalde basisschool en welke scholen er in de toekomst misschien gaan verdwijnen. Ook weten de bewoners vaak niet welk beleid de overheid voert. Hierdoor ontstaat er onzekerheid en wanneer inwoners alleen gevolgen zien kan dit leiden tot een negatieve perceptie.

8.2. Rol van de voorzieningen in de woontevredenheid

Wat betreft de rol die de voorzieningen spelen in de woontevredenheid verschillen de meningen enigszins. Zo geeft dhr. Goor aan dat voorzieningen in een buurt wel degelijk een rol spelen in de woontevredenheid van mensen. Wonen Zuid probeert dan ook samen met de gemeente en de bewoners het voorzieningenaantal en de kwaliteit van de voorzieningen op peil te houden. Dhr. Ortjens onderschrijft het belang van de voorzieningen voor een woonbuurt, maar brengt een nuance aan. Hij geeft aan dat dit leeftijd gebonden is. Jonge mensen zoeken een woning die vooral dicht bij hun werk ligt. Deze mensen laten hun woontevredenheid dus niet afhangen van voorzieningen in de buurt. Voor mensen in een oudere klasse, namelijk mensen met kinderen is dit heel anders. Zij zullen juist op zoek gaan naar 'leefkwaliteit' en ook voorzieningen voor hun kinderen. Dit betekent dat deze mensen veel meer afhankelijk zijn van de voorzieningen in een woonwijk. Dit wordt onderschreven door dhr. Reverda. Verder zegt hij dat verscheidenheid aan voorzieningen belangrijk is. Mensen moeten keuzes kunnen maken. Wanneer van een bepaalde voorziening er nog maar één is, zal dit inderdaad negatief uitwerken op de woontevredenheid. Daarbij is het ook vaak een optelsom. Het verdwijnen of verschrallen van de ene voorziening ervaart men als niet zo erg. Wanneer ook de tweede en derde soort verdwijnen, levert dit problemen op en zal ook de woontevredenheid dalen. Dhr. Van Essen vindt dat de voorzieningen in een buurt niet bepalend is voor de woontevredenheid. Hij vindt het sociaal kapitaal dat in een buurt aanwezig is veel belangrijker. Als voorbeeld geeft hij een aantal kleine kernen in Noord-Limburg. Hier zijn in de loop van de afgelopen jaren een aantal voorzieningen verdwenen, waaronder verschillende basisscholen. Als ouders horen van het sluiten van de school, komt er altijd protest. Veel belangrijker is wat er gebeurt wanneer de sluiting een feit is. Zo hebben ouders afgesproken om beurten hun kinderen in een busje te rijden naar de nieuwe

basisschool, die een eindje verderop ligt. Dit soort sociaal kapitaal dat in buurten aanwezig is, is veel belangrijker dan het aantal voorzieningen. Het organiserend vermogen van een buurt kan het verdwijnen van voorzieningen opvangen.

Samenvattend kan worden gesteld dat alle deskundigen wel een rol van voorzieningen in de woontevredenheid zien, maar niet voor iedereen is deze rol even groot en niet overal betekent het verdwijnen van voorzieningen ook een afname van de woontevredenheid.

8.3. Voorzieningen in de verhuiscapaciteit

Wanneer de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen in de woonbuurt afnemen, zijn mensen dan geneigd te verhuizen naar buurten die wél nog voldoen aan hun wensen?

Net als bij het vorige onderwerp lopen hier de meningen enigszins uiteen. Belangrijk bij het proces van verhuizingen is dat alle deskundigen de dalende huizenprijzen noemen die er voor zorgen dat de verhuiscapaciteit nog lager is dan in een 'niet-crisissituatie' verwacht zou morgen worden, als gevolg van een daling van de kwaliteit en het aanbod van voorzieningen. Dat dit een probleem is dat mensen in Parkstad in de greep houdt, blijkt uit verlooppercentages die dhr. Goor aangeeft. Het zijn percentages van het verloop in huurhuizen. Uit deze percentages blijkt dat men veel minder snel van woning verandert en dus blijft wonen in hun huidige huis. Volgens dhr. Goor heeft dit met de onzekere situatie te maken waarin men nu leeft.

Dit punt wordt door alle deskundigen onderschreven. Dhr. Van Essen ziet hier ook een positief punt in. Zoals in de vorige paragraaf al aangegeven is, vindt hij het sociaal kapitaal belangrijker dan het voorzieningenaanbod in een buurt of dorpskern. Hierbij geeft hij wel aan dat het sociaal kapitaal in dorpskernen een belangrijkere rol speelt dan in buurten in een stedelijk gebied als Parkstad.

Dhr. Van Essen stelt dat wanneer mensen vanwege hun financiële situatie niet kunnen verhuizen, doordat ze bijvoorbeeld hun huis niet verkocht krijgen, of alleen maar met verlies kunnen verkopen, ze eerder bereid zijn om hun sociaal kapitaal in te zetten voor hun buurt. Dit sluit aan bij het Stress-threshold model. Wanneer mensen niet verhuizen, kan men er wel voor zorgen dat de huidige woonsituatie wordt aangepast naar hun wensen.

Het positieve punt van dhr. Van Essen wordt gesteund door dhr. Reverda. Hij stelt dat de bevolkingskrimp een doorbraak gaat betekenen voor de Zuid-Limburgse samenleving. Hij verwacht dat door de bevolkingskrimp er een transitie plaats gaat vinden van een traditionele naar een moderne samenleving. Met een traditionele samenleving bedoelt hij het "parochie-model" van de samenleving. Men heeft in Zuid-Limburg niet, of te laat geanticipeerd op de modernisering in de economie, maar ook in de maatschappij, zoals het erkennen van diversiteit in de samenleving, het naar binnen gekeerd zijn van het verenigingsleven et cetera. Volgens dhr. Reverda maakt krimp hier een einde aan. Voorzieningen moeten gaan sluiten door de krimp. Hierdoor moeten verenigingen die jarenlang met de rug tegen elkaar stonden gedwongen samenwerken over hoe er aanbod kan zijn van voorzieningen in de toekomst.

Samenvattend kan worden gesteld dat in de huidige financiële, onzekere situatie mensen niet zo snel zullen handelen naar hun verhuiscapaciteit. De verwachting van de deskundigen is dan ook dat wanneer er al een groep bestaat die denkt aan verhuizen vanwege het sluiten van voorzieningen in hun woonbuurt, deze mensen niet zullen verhuizen, omdat men er geen mogelijkheden voor heeft. Dhr. Van Essen en dhr. Reverda geven aan dat dit juist een positief punt is, omdat men nu eerder geneigd zijn om hun huidige woonsituatie beter aan te passen aan hun wensen, waardoor er een organiserend vermogen kan ontstaan in de wijken. Dankzij dit organiserend vermogen zijn buurtbewoners beter betrokken bij buurten en wijken waardoor er een groter sociaal kapitaal in de wijken kan ontstaan.

8.4. Krimpbeleid

In het boek van Hospers (2010) wordt gesproken over vier B's in het krimpbeleid: bestrijden, benutten, begeleiden en bagatelliseren. Tijdens de interviews kwam naar voren dat vier deskundigen de krimp willen begeleiden. Alleen dhr. Ortjens wil de krimp bestrijden. Dhr. Ortjens en de stichting regiobranding Zuid-Limburg probeert aan de hand van advertenties in landelijke media en tv-spotjes op landelijke televisiezenders mensen enthousiast te maken voor het wonen in Zuid-Limburg. Dhr. Van Essen is heel duidelijk in zijn mening. Het aantal mensen dat in de komende jaren in Zuid-Limburg wegvallen door de vergrijzing kan niet worden opgevuld met immigranten uit de rest van het land. Hij geeft aan dat dit niet alleen onhaalbaar is, maar dat dit ook nog hoort bij het "oude" groei-denken, waarbij er van uit gegaan wordt dat er invloed kan worden uitgeoefend door overheden en instanties. Deze visie sluit naadloos aan bij de visie en het beleid van Parkstad, dat door dhr. Bertholet werd toegelicht. Dhr. Bertholet geeft aan dat er juist veel meer aandacht uit moet gaan naar de transformatie van de regio dan naar de krimp op zich. Het instrument om deze transformatie vorm te geven is de IBA (Internationale Bau Ausstellung). Het idee van deze IBA om een gebied haar 'ziel' terug te geven wordt ook door dhr. Reverda als zeer positief ervaren. De IBA kijkt naar het verleden van de regio, om zo te zoeken naar mogelijkheden vanuit dit verleden, maar met een nieuwe dimensie.

Een ander kernpunt van de IBA dat dhr. Reverda onderschrijft is de input van bewoners die gebruikt wordt om vorm en inhoud te geven aan de fysieke ruimte. Door het verleden van de regio te gebruiken om een toekomstvisie neer te zetten en dus aan te haken bij de identiteit van een regio, wordt verwacht dat ook bewoners zich meer zullen herkennen in deze identiteit.

Dhr. Bertholet ziet de toekomst van de regio in de nieuwe energie. Parkstad heeft een mijnbouw verleden waarmee energie in de geschiedenis van de regio zit. Hierbij geeft hij aan dat Parkstad zich niet wilt promoten als high-tech regio op basis van nieuwe energie, maar zich juist wil onderscheiden als een regio waarin de nieuwe ontwikkelingen kunnen worden toegepast. Deze nieuwe rol zal er volgens dhr. Bertholet voor zorgen dat de regio aantrekkelijk wordt om in te investeren en er nieuwe werkgelegenheid kan ontstaan. Daarnaast zal door de transformatie de woontevredenheid bij inwoners toenemen.

Naast deze strategie zien de deskundigen ook andere oplossingen die met name omgaan met het verdwijnen van voorzieningen in woonwijken. Hierbij zijn 'samenwerken' en 'verbinden' woorden die steeds terugkomen. Als er een voorziening verdwijnt in een bepaalde buurt, is dat niet erg wanneer de verbindingen zo goed zijn dat er binnen een bepaalde tijd deze voorziening wel te bereiken is. Voorzieningen zullen met elkaar moeten samenwerken en overheden zullen ook voorzieningen moeten verdelen over de verschillende kernen in Parkstad. Het is niet noodzakelijk (en ook niet haalbaar) om in elke kern verschillende voorzieningen overeind te houden, als het aanbod van voorzieningen in de hele stadsregio maar blijft bestaan. Wanneer dit het geval is en de verbindingen goed zijn, zodat iedereen binnen afzienbare tijd van de voorzieningen gebruik kan maken, kan er een nieuwe evenwicht situatie ontstaan in de regio. In deze evenwicht situatie kan iedereen gebruik maken van de gewenste voorzieningen.

Samenvattend kan worden gesteld dat de deskundigen verwachten dat de perceptie ten aanzien van de bevolkingskrimp negatief is. Verder verwachten zij dat er op korte termijn nauwelijks mensen zullen verhuizen wanneer het voorzieningenaanbod en de kwaliteit van deze voorzieningen achteruit gaat. Door de financiële situatie en de onzekerheid die dit met zich meebrengt, zullen veel mensen ervoor kiezen om niet te verhuizen. Wanneer een achteruitgang in voorzieningen aanbod en kwaliteit een dusdanige discrepantie oplevert tussen werkelijke en gewenste woonsituatie zal men eerder iets aan de huidige situatie proberen te doen dan een andere situatie opzoeken. Hierin schuilt ook een positief punt. Mensen kunnen meer energie steken in hun eigen wijk en met buurtbewoners

samenwerken om deze situatie te bereiken, waardoor er ook weer nieuwe energie in de wijken terugkomt.

Op beleidsniveau probeert men de krimp te begeleiden. Instrument hiervoor is de IBA die ervoor zorgt dat de regio in samenspraak met haar bewoners haar identiteit terugkrijgt. Vanwege het mijnbouwverleden van de regio wordt ingezet op nieuwe energie, waarbij Parkstad geen ontwikkelregio wil worden, maar juist een 'uitvoer-regio', waarin nieuwe ontwikkelingen kunnen worden toegepast.

Hoofdstuk 9 Conclusie

In dit laatste hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de geformuleerde centrale vraag. Deze centrale vraag is in de inleiding van dit onderzoek als volgt geformuleerd: *In hoeverre beïnvloedt de perceptie van een verwachte verandering in de woonomgeving door daling in de kwaliteit en kwantiteit van voorzieningen de verhuigeneigdheid van inwoners in een krimpregio?*

Voor het onderzoek is gekeken naar de regio Parkstad Limburg. Dit is de regio waar een bevolkingskrimp zich als eerste voltrekt in Nederland en waar ook de sterkste daling in inwoners, maar ook in huishoudens wordt verwacht.

Aan de hand van een drietal deelvragen is geprobeerd een antwoord te formuleren op de hoofdvraag. Als wordt gevraagd naar factoren die de woontevredenheid van mensen bepalen kan worden geconcludeerd dat de woontevredenheid van inwoners in Parkstad Limburg overwegend positief is. De factor waar men het meest tevreden over is, is het eigen huis. Over deze factor zijn de inwoners duidelijk meer tevreden dan over de overige twee factoren die invloed uitoefenen op de woontevredenheid: de fysieke en sociale omgeving. Deze laatste twee factoren worden echter ook als overwegend positief beoordeeld door de bewoners.

Wanneer wordt gevraagd naar verwachte veranderingen in deze fysieke woonomgeving als gevolg van een krimpende bevolking, zijn de bewoners over het algemeen negatief. Door te vragen naar de perceptie over een mogelijke verandering, als gevolg van bevolkingskrimp, in kwantiteit en kwaliteit van een achttal voorzieningen in de woonomgeving, zijn de bewoners negatief, waarbij echter een grote neutrale groep waar te nemen is. Dit kan wellicht betekenen dat de bewoners de gevolgen voor de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen niet goed kunnen overzien. Als wordt gekeken naar een verband tussen woontevredenheid en de perceptie over een mogelijke verandering in kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving, dan is er alleen een zwak verband waarneembaar bij de groep die een hoge woontevredenheid laat zien. In deze groep is er een zwak verband dat aangeeft dat wanneer de woontevredenheid toeneemt, de perceptie positiever wordt. Ten slotte is gezocht naar een verband tussen deze perceptie en de verhuigeneigdheid. Hier kan worden geconcludeerd dat er geen verband is. Mensen met een negatieve perceptie wat betreft de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving zijn niet meer geneigd te verhuizen dan mensen met een neutrale of positieve perceptie.

Dat de verhuigeneigdheid niet toeneemt wanneer de perceptie over een daling in de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving negatiever wordt, is een aanwijzing dat de veronderstelde vicieuze cirkel in krimpgebieden niet bestaat. Deze vicieuze cirkel geeft aan dat door bevolkingskrimp, voorzieningen zullen sluiten waardoor de woontevredenheid daalt, er mensen zullen wegtrekken waardoor de bevolking nog verder daalt. Er zijn blijkbaar andere factoren die ervoor zorgen dat mensen in hun woning blijven wonen, ook wanneer de fysieke woonomgeving verandert.

Om een antwoord te krijgen op de vraag waarom mensen niet verhuizen als de fysieke woonomgeving verandert door een daling in de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen, is gesproken met een aantal deskundigen op het gebied van bevolkingskrimp. Daarnaast is gekeken naar een aantal persoonlijke kenmerken van de bewoners in relatie tot de getoetste verbanden om deze vraag te beantwoorden.

Mensen die wonen in een koopwoning hebben over het algemeen een hogere woontevredenheid dan mensen die wonen in een huurwoning. Dit onderzoek bevestigt dit. Hetzelfde geldt voor mensen met een hoger inkomen. Ook hier is de woontevredenheid hoger. Als reden hiervoor wordt aangegeven dat mensen met een hoger inkomen meer mogelijkheden hebben om hun woonsituatie aan te passen aan hun wensen. Voor mensen in koopwoningen geldt dat hun woning, hun eigendom

is en daardoor meer bereid zijn hun woning en omgeving beter te onderhouden, waardoor hun woontevredenheid hoger is dan mensen in een huurwoning. Het is erg opvallend dat deze twee groepen (de mensen met een hoog inkomen en mensen die wonen in een koopwoning) een significant negatievere perceptie hebben over de verwachte gevolgen in de woonomgeving door een daling van de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen in de woonomgeving. Dit verklaart misschien waarom een negatieve perceptie geen grote impact heeft op de woontevredenheid en als gevolg hiervan op de verhuigeneidheid. Voor mensen met een hoge woontevredenheid, die verwachten dat deze woontevredenheid iets zal dalen, zijn er blijkbaar nog geen redenen om te verhuizen. Dit zou anders zijn voor mensen waar de woontevredenheid al laag is. Wanneer deze mensen een negatieve perceptie zouden hebben, is de verhuigeneidheid wellicht hoger.

De deskundigen geven verder nog aan dat zij verwachten dat er niet veel mensen zullen verhuizen vanwege de onzekere financiële situatie in krimpggebieden, versterkt door de financiële situatie in Nederland op dit moment. Mensen kunnen niet verhuizen, omdat ze hun huis minder snel kunnen verkopen en de huizenprijzen erg laag liggen door een sterk aanbod op de huizenmarkt in een krimpggebied.

9.1. Aanbevelingen

In dit onderzoek is aan het licht gekomen dat de perceptie van een verwachte verandering in de woonomgeving door een daling in kwaliteit en kwantiteit van voorzieningen in de woonomgeving géén invloed uitoefent op de verhuigeneidheid in een krimpggebied.

Wat interessant is om verder te onderzoeken is een uitsplitsing van verschillende voorzieningen naar verschillende bevolkingsgroepen. Zo zullen voor ouderen andere voorzieningen belangrijker zijn dan voor jonge gezinnen. Dit betekent dat het verdwijnen van jeugdhuisen of verenigingen in de situatie van jonge gezinnen belangrijker zal zijn dan voor ouderen. Wanneer duidelijk is welke soort voorzieningen het belangrijkste zijn voor welke groepen bewoners, kan worden onderzocht of de perceptie over het verdwijnen van deze belangrijkste voorzieningen van invloed is op de verhuigeneidheid. Op deze manier ontstaat een beter beeld van wat bepaalde bevolkingsgroepen belangrijk vinden in hun woonomgeving.

Ook zou gekeken moeten worden naar de persoonlijke kenmerken in relatie tot de perceptie van mensen. Zo kwam uit dit onderzoek naar voren dat bijvoorbeeld lagere inkomens een minder negatief beeld hebben over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de voorzieningen in hun woonbuurt dan de hogere inkomensklassen. De vraag is hoe dit kan. Misschien zijn mensen met een hoger inkomen intelligenter en kunnen ze de gevolgen beter overzien. Een andere mogelijkheid is dat zij het meest te verliezen hebben in waarde van hun huis. Dit is een voorbeeld van een kenmerk waarbij de achterliggende oorzaken zullen moeten worden onderzocht. In dit onderzoek kunnen enkel de resultaten worden getoond van de onderzochte relatie tussen enkele persoonlijke kenmerken en hun perceptie over de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het voorzieningenaanbod in de toekomst, zonder dat deze resultaten geplaatst kunnen worden in het kader van bestaande literatuur.

9.2. Reflectie

Uit dit onderzoek is gebleken dat het waardevol is om de mening van de bewoners te vragen als het gaat om zaken die hun leefomgeving beïnvloeden. Er is nog weinig bekend over de perceptie van inwoners wat betreft bevolkingskrimp, omdat het fenomeen zich nog niet overal in Nederland aan de orde is. Parkstad Limburg loopt hierin voorop en de gegevens uit deze regio kunnen waardevol zijn voor andere regio's die in de toekomst te maken krijgen met bevolkingskrimp.

Dit onderzoek was met name verkennend van aard. Om meer inzichten te krijgen in de achtergronden van bewoners en om te weten te komen wat hun wensen zijn, kunnen interviews veel

informatie toevoegen. Dit is niet alleen belangrijk om te onderzoeken hoe hun verhuisgedrag zou zijn in de toekomst, maar deze manier van interviewen is met name ook belangrijk voor de beleidsmakers om te ontdekken welke wensen en mogelijkheden er zijn bij hun inwoners. Het is een goede manier om eerste contacten te leggen met bewoners en hen in een vroeg stadium te betrekken bij de problemen, herstructurering en veranderingen in hun woonomgeving. Tot slot kunnen de uitkomsten van dit onderzoek in Parkstad Limburg niet zomaar worden toegepast op andere regio's. Door deze case-study ontstaat een beeld dat echter een momentopname is voor een bepaalde regio. Wanneer meerdere regio's op dezelfde manier worden onderzocht zijn er wellicht generaliserende uitspraken mogelijk.

Literatuurlijst

Adriaanse, C. (2007). Measuring residential satisfaction: a residential environmental satisfaction scale (RESS). *Journal Housing Built Environment*. Volume 22 pp. 287–304.

Aiello, A, Ardone, R & M. Scopelliti (2010). Neighbourhood planning improvement: Physical attributes, cognitive and affective evaluation and activities in two neighbourhoods in Rome. *Evaluation and Program Planning* Volume 33 pp. 264–275.

Amerigo, M. & J.I. Aragonés (1997). A theoretical and methodological approach to the study of residential satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*. Volume 17, nr. 1, pp.47-57.

Beurskens, S. (2008), *Meten in de praktijk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Bible, D. & L. Brown (1981), Place utility, attribute tradeoff, and choice behavior in an intra-urban migration context. *Socio-Economic Planning Sciences*. Volume 15, pp. 37-44.

Bontje, M. (2009), Krimpregio op zoek naar identiteit en toekomst. *Geografie*. Jaargang 18, nummer 2, pp. 28-31.

Bronsema, H. red. (2009), DEMOS themanummer krimp. Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, jaargang 25 nummer 7. (*Toelichting: dit is het hele tijdschrift.*)

Brown, L. & E. Moore (1970), The intra-urban migration process: a perspective. *Geografiska annaler*. Series B, Human geography, Vol. 52, No. 1, pp. 1-13.

Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline databank. Voorburg/Heerlen, 3 maart 2011.
<http://www.cbs.nl> → Statline databank.

Dam, F. van, Groot, C. de, & F. Verwest (2006), *Krimp en ruimte. Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid*. Rotterdam: NAI uitgevers.

Dijkstal, H. & J. Mans (2009), *Krimp als structureel probleem: Rapportage topteam krimp voor Parkstad Limburg*. Den Haag: In opdracht van mr. E.E. van der Laan, Minister voor Wonen, Wijken en Integratie en mevrouw drs. A.Th.B. Bijleveld-Schouten, Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Feijten, P. & P. Visser (2005), *Binnenlandse migratie: verhuismotieven en verhuisafstand, Bevolkingstrends, 2e kwartaal 2005*, pp. 75-81.

Fine-Davis M. & E. Davis (1982), Predictors of satisfaction with environmental quality in eight European countries. *Social Indicators Research*. Volume 11 pp. 341-362.

Hospers, G. (2010), *Krimp!* Amsterdam: uitgeverij SUN.

Knox, P. & S. Pinch (2000), *Urban Social Geography*. Harlow: Pearson Education Limited.

Lu, M. (1999). Determinants of residential satisfaction: ordered logit vs. regression models. In: *Growth and change*, vol. 30, nr.2, pp. 264-278.

Ministerie van VROM & CBS (2009), *Het wonen overwogen: De resultaten van het Woononderzoek 2009*. Den Haag: Ministerie van VROM.

Myrdal, G. (1963), *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. University Paperbacks, Methuen London.

Nicis institute (2009), *De nieuwe groei heet krimp: een perspectief voor Parkstad Limburg*. Den Haag: Nicis institute.

Pacione, M. (2005), *Urban Geography, A Global Perspective*. Oxon: Routledge.

Pater, B. de, Groote, P. & K. Terlouw (2002), *Denken over regio's*. Bussum: uitgeverij Coutinho.

PBL (2008), *Regionale krimp en woningbouw: omgaan met een transformatieopgave*. Den Haag: Planbureau voor de leefomgeving.

PBL (2010), *Van bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland: beleidsstrategieën voor huidige en toekomstige krimpregio's*. Den Haag: Planbureau voor de leefomgeving.

PBL & CBS (2010), *Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp*. Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving.

Pinkster, F. & R. Kempen, Van (2002). *Leefstijlen en woonmilieuvorkeuren*. Amersfoort, Bergdrukkerij.

Speare, A. (1974), *Residential satisfaction as an intervening variable in residential mobility*. *Demography*: vol. 11, nr. 2, pp. 173-188. Population Association of America.

Wolpert, J. (1965), *Behavioral aspects of the decision to migrate*. *Papers in Regional Science*. Volume 15, Issue 1, pp. 159–169.

Bijlage 1a Schriftelijke vragenlijst

Bevolgingskrimp in Parkstad-Limburg

0 Introductie

0.1 In welke gemeente woont u?

☐ Brunssum	☐ Nuth
☐ Heerlen	☐ Onderbanken
☐ Kerkrade	☐ Simpelveld
☐ Landgraaf	☐ Voerendaal

0.2 Hoe lang woont u al in deze gemeente?

- Minder dan 5 jaar
- 5 – 10 jaar
- 10 – 15 jaar
- Langer dan 15 jaar

0.3 Hoe lang woont u al in uw huidige woonruimte/ woning?

- Minder dan 5 jaar
- 5 – 10 jaar
- 10 – 15 jaar
- Langer dan 15 jaar

0.4 Woont u in een koophuis of in een huurhuis?

☐ Koophuis	☐ Huurhuis

Op de volgende pagina's gaan de vragen verder.

1 Woonruimte/ woning

Deze vraag heeft betrekking op uw huidige woonruimte/ woning.

Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen?

	Volledig mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Volledig mee eens
1.1 Ik ben erg tevreden met de ruimte van mijn woning/ woonruimte	☐	☐	☐	☐	☐
1.2 Ik heb onvoldoende buitenruimte, zoals terras of tuin, bij mijn woonruimte/ woning	☐	☐	☐	☐	☐
1.3 Ik heb geen last van lekkages van leidingwerk in mijn woonruimte/ woning	☐	☐	☐	☐	☐
1.4 De elektriciteit in mijn woning/ woonruimte moet op korte termijn worden verbeterd	☐	☐	☐	☐	☐
1.5 De verwarming in mijn woning/ woonruimte werkt naar behoren	☐	☐	☐	☐	☐
1.6 Er is in mijn woning/ woonruimte sprake van achterstallig onderhoud	☐	☐	☐	☐	☐
1.7 Ik ben erg tevreden over de entree van mijn woonruimte/ woning	☐	☐	☐	☐	☐
1.8 Mijn woonruimte/ woning ademt geen goede sfeer	☐	☐	☐	☐	☐

2 Woonomgeving/ buurt

Deze vraag heeft betrekking op uw directe woonomgeving.

Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen?

	Volledig mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Volledig mee eens
2.1 De bebouwing in deze buurt is erg aantrekkelijk	☐	☐	☐	☐	☐
2.2 De meeste gebouwen in mijn buurt zijn goed onderhouden	☐	☐	☐	☐	☐
2.3 Er staan in mijn buurt te veel gebouwen	☐	☐	☐	☐	☐
2.4 Er zijn te weinig openbare tuinen, parken of andere groenstroken in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.5 Er zijn voldoende sportverenigingen in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.6 Er zijn onvoldoende openbare sportgelegenheden, zoals trapveldjes of sportpleintjes in mijn buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
2.7 Er zijn voldoende winkels in mijn buurt voor mijn dagelijkse boodschappen	☐	☐	☐	☐	☐
2.8 Er is een onvoldoende aanbod van welzijnswerk in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.9 Er zijn voldoende speelgelegenheden voor jonge kinderen in de buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.10 Er zijn te weinig bushaltes in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.11 Ik ben tevreden over het aantal crèches, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in de buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.12 Er zijn voldoende basisscholen in de buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.13 Ik ervaar geluidsoverlast in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.14 Ik vind de verkeerssituatie in deze buurt veilig	☐	☐	☐	☐	☐
2.15 Ik ben bang in deze buurt om lastiggevallen of beroofd te worden	☐	☐	☐	☐	☐
2.16 Ik ondervind overlast van het verkeer in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.17 Er ligt te veel rommel op straat in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2.18 Mijn buurt wordt goed onderhouden	☐	☐	☐	☐	☐

3 Buren

Deze vraag heeft ook betrekking op uw directe woonomgeving.

Kunt u aangeven In hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen?

	Volledig mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Volledig mee eens
3.1 Ik heb weinig contact met mijn buren en/ of andere buurtbewoners	☐	☐	☐	☐	☐
3.2 Ik ondervind overlast van mijn buren en/ of andere buurtgenoten	☐	☐	☐	☐	☐
3.3 Mensen in deze buurt kennen elkaar nauwelijks	☐	☐	☐	☐	☐
3.4 Ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid	☐	☐	☐	☐	☐
3.5 De mensen in deze buurt gaan op een prettige manier met elkaar om	☐	☐	☐	☐	☐
3.6 Ik neem regelmatig deel aan buurtactiviteiten	☐	☐	☐	☐	☐

4 Verandering in voorzieningen

De volgende vragen hebben betrekking op de verandering in het voorzieningenaanbod in uw directe omgeving.

Kunt u aangeven In hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen?

	Volledig mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Volledig mee eens
4.1 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aantal openbare tuinen, parken of andere groenstroken in mijn buurt toenemen	☐	☐	☐	☐	☐
4.2 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aantal sportverenigingen in mijn buurt afnemen	☐	☐	☐	☐	☐
4.3 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aantal openbare sportgelegenheden, zoals trapveldjes of sportpleintjes in mijn buurt toenemen	☐	☐	☐	☐	☐
4.4 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aantal winkels in mijn buurt voor mijn dagelijkse boodschappen afnemen	☐	☐	☐	☐	☐
4.5 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aanbod van welzijnswerk in mijn buurt toenemen	☐	☐	☐	☐	☐
4.6 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aantal speelgelegenheden voor jonge kinderen in de buurt toenemen	☐	☐	☐	☐	☐
4.7 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aantal bushaltes in mijn buurt afnemen	☐	☐	☐	☐	☐
4.8 Door de bevolkingsdaling in Parkstad zal het aantal crèches, kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en basisscholen in de buurt afnemen	☐	☐	☐	☐	☐

5 Verhuizingen

De volgende vragen hebben betrekking op uw eventuele voornemens om te gaan verhuizen. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen?

		Volledig mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Volledig mee eens
5.1	Het is zeer waarschijnlijk dat ik voor lange tijd in mijn huidige woonruimte/ woning blijf wonen	☐	☐	☐	☐	☐
5.2	Als ik de volgende keer verhuis, zal ik binnen Parkstad verhuizen	☐	☐	☐	☐	☐
5.3	Ik ben van plan om binnen nu en twee jaar te gaan verhuizen	☐	☐	☐	☐	☐

6 Persoonlijke gegevens

6.1 Bent u man of vrouw?

- Man Vrouw

6.2 In welke leeftijdscategorie valt u?

- Jonger dan 20
 20-29
 30-39
 40-49
 50-59
 60-69
 70 jaar of ouder

6.3 Wilt u aangeven in welk van de onderstaande huishoudenklassen uw huishouden valt?

- Alleenstaand
 Eenoudergezin
 Samenwonend zonder kinderen
 Samenwonend met kinderen
 Echtpaar zonder kinderen
 Echtpaar met kinderen

6.4 Wilt u aangeven in welke klasse het gezamenlijk netto (=schoon) inkomen per maand van uw huishouden valt?

Uitkeringen, pensioengelden, alimentatie e.d. zijn ook inkomen. Niet meegerekend worden: vakantietoeslag, kinderbijslag, zorgtoeslag, huursubsidie, huurtoeslag en kinderopvangtoeslag.

- Minder dan 950 euro
 950 – 1300 euro
 1300 – 1900 euro
 1900 – 3150 euro
 Meer dan 3150 euro
 Dat wil ik liever niet zeggen

Hartelijk dank voor het invullen van deze vragenlijst! Stuur u s.v.p. deze vragenlijst retour in de bijgevoegde retourenveloppe, vóór..... 2011.

Bijlage 1b Begeleidende brief

Uw kenmerk Datum
Oktober 2011

Ons kenmerk Onderwerp
Enquête beeldvorming krimp

Bijlage(n)
2 Geachte bewoner van Parkstad Limburg,

Joost Kempen
Administraties & Onderzoek
06-41905213

De bevolking in Parkstad Limburg krimpt. Steeds vaker verschijnen er berichten in de media over de gevolgen van deze bevolkingskrimp. Bijvoorbeeld: voetbalclubs moeten fuseren, basisscholen sluiten noodgedwongen hun deuren en huizen staan vaker en langer leeg.

De Universiteit van Utrecht doet, in samenwerking met de gemeente Heerlen, een **Parkstad-breed** onderzoek naar uw mening en gevoelens over uw woonsituatie in deze krimpende omgeving. Daarom ontvangt u hierbij een vragenlijst.

Uw tevredenheid met de woonomgeving nu en in de toekomst

Wij zijn geïnteresseerd in hoeverre u tevreden bent met uw huidige woonomgeving en de invloed die de krimp volgens u heeft op uw woongenot. Het invullen van deze vragenlijst neemt circa 10 minuten van uw tijd in beslag.

Anonimiteit

U bent voor dit onderzoek volstrekt willekeurig geselecteerd door een steekproeftrekking uit de gemeentelijke basisadministratie van uw woongemeente. Uw antwoorden zullen niet herleidbaar zijn naar uw persoon. Verder worden uw gegevens niet voor andere doeleinden of onderzoeken gebruikt.

Uw mening telt!

De Parkstad-gemeenten hechten veel waarde aan uw mening. Het onderzoek richt zich specifiek op de mening van inwoners. We hopen dan ook dat u de tijd wilt nemen om de vragenlijst in te vullen en te retourneren via bijgaande retourenvelop. Vult u s.v.p. de vragenlijst in en stuur deze terug vóór 18 oktober 2011.

Hartelijk dank voor uw moeite en medewerking,
Namens de universiteit Utrecht en de gemeente Heerlen,

Joost Kempen
student

Dhr. Ton van der Put
Afdelingshoofd Administraties & Onderzoek,
gemeente Heerlen

Bijlage 2: SPSS uitvoer onderzoeksanalyse

Bijlage 2.1: SPSS uitvoer Chi kwadraat toets goodness-of-fit toets
Wilt u aangeven in welk van de onderstaande huishoudenklassen uw huishouden valt?

	Observed N	Expected N	Residual
alleenstaand	566	1094,5	-528,5
eenoudergezin	92	201,0	-109,0
samenwonend zonder kinderen	244	187,1	56,9
samenwonend met kinderen	108	100,5	7,5
echtpaar zonder kinderen	1061	681,2	379,8
echtpaar met kinderen	721	527,7	193,3
Total	2792		

Test Statistics

	Wilt u aangeven in welk van de onderstaande huishoudenklassen uw huishouden valt?
Chi-Square	614,690 ^a
df	5
Asymp. Sig.	,000

a. 0 cells (.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 100,5.

Bijlage 2.2a: SPSS uitvoer Cronbach's alpha formule voor schaal 'huis'.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,673	8

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Ik ben erg tevreden met de ruimte van mijn woning/ woonruimte	28,57	20,305	,461	,628
Posruim	29,43	20,225	,145	,721
Ik heb geen last van lekkages van leidingwerk in mijn woonruimte/ woning	28,83	20,079	,304	,658
Poselec	28,72	19,363	,460	,621
De verwarming in mijn woning/ woonruimte werkt naar behoren	28,69	19,683	,464	,623
Posachters	28,91	18,990	,450	,622
Ik ben erg tevreden over de entree van mijn woning/ woonruimte	28,95	19,565	,432	,628
Possfeer	28,70	19,929	,368	,642

Bijlage 2.2b: SPSS uitvoer Cronbach's alpha formule voor schaal 'buurt'.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,767	18

Bijlage 2.2c: SPSS uitvoer Cronbach's alpha formule voor schaal 'buren'.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,782	6

Bijlage 2.2d: SPSS uitvoer Cronbach's alpha formule voor schaal 'woontevredenheid'.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,832	32

Bijlage 2.3: SPSS uitvoer Cronbach's alpha formule voor schaal 'gevolgen bevolkingskrimp'.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,658	8

Bijlage 2.4: SPSS uitvoer van correlatieanalyse tussen gedichotomiseerde woontevredenheid en verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor voorzieningenaanbod en –kwaliteit.

Percentile Group of Woontevr = 1

Correlations^a

		Woontevr	Krimp
Woontevr	Pearson Correlation	1	,005
	Sig. (2-tailed)		,843
	N	1387	1358
Krimp	Pearson Correlation	,005	1
	Sig. (2-tailed)	,843	
	N	1358	1358

a. Percentile Group of Woontevr = 1

Percentile Group of Woontevr = 2

Correlations^a

		Woontevr	Krimp
Woontevr	Pearson Correlation	1	,158**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	1420	1391
Krimp	Pearson Correlation	,158**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	1391	1391

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

a. Percentile Group of Woontevr = 2

Bijlage 2.5: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen de verwachte gevolgen van de bevolkingskrimp voor de kwaliteit en het aanbod van de voorzieningen en de verhuiscapaciteit.

ANOVA

Krimp

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,957	2	,478	1,798	,166
Within Groups	693,875	2608	,266		
Total	694,832	2610			

Bijlage 2.6: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen woontevredenheid en leeftijd

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Woontevr * In welke leeftijdscategorie valt u?	Between Groups (Combined)	6,288	6	1,048	5,384	,000
	Within Groups	544,608	2798	,195		
	Total	550,896	2804			

Bijlage 2.6a: SPSS uitvoer van de Bonferroni multiple comparison test

Multiple Comparisons

Woontevr

Bonferroni

(I) In welke leeftijdscategorie valt u?	(J) In welke leeftijdscategorie valt u?	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
jonger dan 20	20-29	,21726*	,05815	,004	,0404	,3941
	30-39	,22274*	,05619	,002	,0519	,3936
	40-49	,18584*	,05220	,008	,0271	,3446
	50-59	,11640	,04811	,328	-,0299	,2627
	60-69	,09947	,04856	,853	-,0482	,2472
	70 jaar of ouder	,15357*	,04987	,044	,0019	,3052
20-29	jonger dan 20	-,21726*	,05815	,004	-,3941	-,0404
	30-39	,00548	,04859	1,000	-,1423	,1532
	40-49	-,03142	,04391	1,000	-,1650	,1021
	50-59	-,10086	,03897	,204	-,2194	,0176
	60-69	-,11778	,03953	,061	-,2380	,0024
	70 jaar of ouder	-,06369	,04112	1,000	-,1887	,0613
30-39	jonger dan 20	-,22274*	,05619	,002	-,3936	-,0519

	20-29	-,00548	,04859	1,000	-,1532	,1423
	40-49	-,03690	,04128	1,000	-,1624	,0886
	50-59	-,10633	,03597	,066	-,2157	,0031
	60-69	-,12326*	,03658	,016	-,2345	-,0120
	70 jaar of ouder	-,06917	,03829	1,000	-,1856	,0473
40-49	jonger dan 20	-,18584*	,05220	,008	-,3446	-,0271
	20-29	,03142	,04391	1,000	-,1021	,1650
	30-39	,03690	,04128	1,000	-,0886	,1624
	50-59	-,06943	,02935	,379	-,1587	,0198
	60-69	-,08636	,03009	,087	-,1778	,0051
	70 jaar of ouder	-,03227	,03215	1,000	-,1300	,0655
50-59	jonger dan 20	-,11640	,04811	,328	-,2627	,0299
	20-29	,10086	,03897	,204	-,0176	,2194
	30-39	,10633	,03597	,066	-,0031	,2157
	40-49	,06943	,02935	,379	-,0198	,1587
	60-69	-,01693	,02226	1,000	-,0846	,0508
	70 jaar of ouder	,03717	,02497	1,000	-,0388	,1131
60-69	jonger dan 20	-,09947	,04856	,853	-,2472	,0482
	20-29	,11778	,03953	,061	-,0024	,2380
	30-39	,12326*	,03658	,016	,0120	,2345
	40-49	,08636	,03009	,087	-,0051	,1778
	50-59	,01693	,02226	1,000	-,0508	,0846
	70 jaar of ouder	,05409	,02584	,764	-,0245	,1327
70 jaar of ouder	jonger dan 20	-,15357*	,04987	,044	-,3052	-,0019
	20-29	,06369	,04112	1,000	-,0613	,1887
	30-39	,06917	,03829	1,000	-,0473	,1856
	40-49	,03227	,03215	1,000	-,0655	,1300
	50-59	-,03717	,02497	1,000	-,1131	,0388
	60-69	-,05409	,02584	,764	-,1327	,0245

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Bijlage 2.7: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen woontevredenheid en inkomen

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Woontevr *	Between Groups	(Combined)	20,481	4	5,120	27,006	,000
gezamenlijk netto inkomen	Within Groups		409,914	2162	,190		
	Total		430,395	2166			

Bijlage 2.7a: SPSS uitvoer van de Bonferroni multiple comparison test

Multiple Comparisons

Woontevr

Bonferroni

(I) inkomen per maand	(J) inkomen per maand	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
minder dan 950	950-1300	,02884	,03912	1,000	-,0811	,1388
	1300-1900	-,04449	,03668	1,000	-,1476	,0586
	1900-3150	-,14045*	,03604	,001	-,2417	-,0392
	meer dan 3150	-,26196*	,03908	,000	-,3718	-,1521
950-1300	minder dan 950	-,02884	,03912	1,000	-,1388	,0811
	1300-1900	-,07334	,02909	,118	-,1551	,0084
	1900-3150	-,16929*	,02828	,000	-,2488	-,0898
	meer dan 3150	-,29080*	,03207	,000	-,3809	-,2007
1300-1900	minder dan 950	,04449	,03668	1,000	-,0586	,1476
	950-1300	,07334	,02909	,118	-,0084	,1551
	1900-3150	-,09595*	,02479	,001	-,1656	-,0263
	meer dan 3150	-,21747*	,02904	,000	-,2991	-,1359
1900-3150	minder dan 950	,14045*	,03604	,001	,0392	,2417
	950-1300	,16929*	,02828	,000	,0898	,2488
	1300-1900	,09595*	,02479	,001	,0263	,1656
	meer dan 3150	-,12151*	,02823	,000	-,2008	-,0422
meer dan 3150	minder dan 950	,26196*	,03908	,000	,1521	,3718
	950-1300	,29080*	,03207	,000	,2007	,3809
	1300-1900	,21747*	,02904	,000	,1359	,2991
	1900-3150	,12151*	,02823	,000	,0422	,2008

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Bijlage 2.8: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen woontevredenheid en geslacht

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Woontevr *	Between Groups	(Combined)	,212	3	,071	,360	,782
Geslacht	Within Groups		545,768	2785	,196		
	Total		545,980	2788			

Bijlage 2.9: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen woontevredenheid en bewoningsvorm

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Woontevr *	Between Groups	(Combined)	38,279	2	19,140	104,556	,000
koop- of huurhuis	Within Groups		512,189	2798	,183		
	Total		550,468	2800			

Bijlage 2.10: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen woontevredenheid en bewoningsduur

Multiple Comparisons

Woontevr

Bonferroni

(I) huishoudenklasse	(J) huishoudenklasse	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
alleenstaand	eenoudergezin	,01148	,03392	1,000	-,0882	,1111
	samenwonend zonder kinderen	-,03497	,03487	1,000	-,1374	,0675
	samenwonend met kinderen	,01657	,04627	1,000	-,1193	,1525
	echtpaar zonder kinderen	-,07222 [*]	,02158	,012	-,1356	-,0088
	echtpaar met kinderen	-,09531 [†]	,02311	,001	-,1632	-,0274
eenoudergezin	alleenstaand	-,01148	,03392	1,000	-,1111	,0882
	samenwonend zonder kinderen	-,04644	,04483	1,000	-,1781	,0853
	samenwonend met kinderen	,00510	,05417	1,000	-,1540	,1642
	echtpaar zonder kinderen	-,08370	,03549	,276	-,1879	,0205
	echtpaar met kinderen	-,10678	,03644	,051	-,2138	,0003
samenwonend zonder kinderen	alleenstaand	,03497	,03487	1,000	-,0675	,1374
	eenoudergezin	,04644	,04483	1,000	-,0853	,1781

	samenwonend met kinderen	,05154	,05477	1,000	-,1094	,2124
	echtpaar zonder kinderen	-,03726	,03640	1,000	-,1442	,0697
	echtpaar met kinderen	-,06034	,03733	1,000	-,1700	,0493
samenwonend met kinderen	alleenstaand	-,01657	,04627	1,000	-,1525	,1193
	eenoudergezin	-,00510	,05417	1,000	-,1642	,1540
	samenwonend zonder kinderen	-,05154	,05477	1,000	-,2124	,1094
	echtpaar zonder kinderen	-,08880	,04743	,919	-,2281	,0505
	echtpaar met kinderen	-,11188	,04815	,303	-,2533	,0296
echtpaar zonder kinderen	alleenstaand	,07222*	,02158	,012	,0088	,1356
	eenoudergezin	,08370	,03549	,276	-,0205	,1879
	samenwonend zonder kinderen	,03726	,03640	1,000	-,0697	,1442
	samenwonend met kinderen	,08880	,04743	,919	-,0505	,2281
	echtpaar met kinderen	-,02308	,02536	1,000	-,0976	,0514
echtpaar met kinderen	alleenstaand	,09531*	,02311	,001	,0274	,1632
	eenoudergezin	,10678	,03644	,051	-,0003	,2138
	samenwonend zonder kinderen	,06034	,03733	1,000	-,0493	,1700
	samenwonend met kinderen	,11188	,04815	,303	-,0296	,2533
	echtpaar zonder kinderen	,02308	,02536	1,000	-,0514	,0976

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Bijlage 2.11: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen gevolgen bevolkingskrimp en leeftijd

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Krimp * In welke leeftijdscategorie valt u?	Between Groups	(Combined)	10,149	6	1,691	6,195	,000
	Within Groups		748,916	2743	,273		
	Total		759,065	2749			

Bijlage 2.11a: SPSS uitvoer van de Bonferroni multiple comparison test

Multiple Comparisons

Krimp

Bonferroni

(I) In welke leeftijdscategorie valt u?	(J) In welke leeftijdscategorie valt u?	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
jonger dan 20	20-29	,09370	,06906	1,000	-,1163	,3037
	30-39	-,02467	,06661	1,000	-,2272	,1779
	40-49	,11297	,06187	1,000	-,0752	,3011
	50-59	,11845	,05704	,797	-,0550	,2919
	60-69	,09585	,05759	1,000	-,0793	,2710
	70 jaar of ouder	-,03315	,05930	1,000	-,2135	,1472
20-29	jonger dan 20	-,09370	,06906	1,000	-,3037	,1163
	30-39	-,11837	,05782	,855	-,2942	,0575
	40-49	,01927	,05229	1,000	-,1397	,1783
	50-59	,02474	,04648	1,000	-,1166	,1661
	60-69	,00214	,04715	1,000	-,1412	,1455
	70 jaar of ouder	-,12685	,04922	,210	-,2765	,0228
30-39	jonger dan 20	,02467	,06661	1,000	-,1779	,2272
	20-29	,11837	,05782	,855	-,0575	,2942
	40-49	,13764	,04901	,105	-,0114	,2867
	50-59	,14311*	,04275	,017	,0131	,2731
	60-69	,12051	,04349	,118	-,0117	,2528
	70 jaar of ouder	-,00848	,04572	1,000	-,1475	,1306
40-49	jonger dan 20	-,11297	,06187	1,000	-,3011	,0752
	20-29	-,01927	,05229	1,000	-,1783	,1397
	30-39	-,13764	,04901	,105	-,2867	,0114
	50-59	,00547	,03492	1,000	-,1007	,1116

	60-69	-,01713	,03581	1,000	-,1260	,0918
	70 jaar of ouder	-,14612*	,03850	,003	-,2632	-,0291
50-59	jonger dan 20	-,11845	,05704	,797	-,2919	,0550
	20-29	-,02474	,04648	1,000	-,1661	,1166
	30-39	-,14311*	,04275	,017	-,2731	-,0131
	40-49	-,00547	,03492	1,000	-,1116	,1007
	60-69	-,02260	,02661	1,000	-,1035	,0583
	70 jaar of ouder	-,15159*	,03013	,000	-,2432	-,0600
60-69	jonger dan 20	-,09585	,05759	1,000	-,2710	,0793
	20-29	-,00214	,04715	1,000	-,1455	,1412
	30-39	-,12051	,04349	,118	-,2528	,0117
	40-49	,01713	,03581	1,000	-,0918	,1260
	50-59	,02260	,02661	1,000	-,0583	,1035
	70 jaar of ouder	-,12900*	,03116	,001	-,2238	-,0342
70 jaar of ouder	jonger dan 20	,03315	,05930	1,000	-,1472	,2135
	20-29	,12685	,04922	,210	-,0228	,2765
	30-39	,00848	,04572	1,000	-,1306	,1475
	40-49	,14612*	,03850	,003	,0291	,2632
	50-59	,15159*	,03013	,000	,0600	,2432
	60-69	,12900*	,03116	,001	,0342	,2238

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Bijlage 2.12: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen gevolgen bevolkingskrimp en inkomen

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Krimp * gezamenlijk netto inkomen	Between Groups (Combined)	4,996	4	1,249	4,709	,001
	Within Groups	559,866	2111	,265		
	Total	564,862	2115			

Bijlage 2.12a: SPSS uitvoer van de Bonferroni multiple comparison test

Multiple Comparisons

Krimp

Bonferroni

(I) gezamenlijk netto inkomen per maand	(J) gezamenlijk netto inkomen per maand	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
minder dan 950	950-1300	,02202	,04734	1,000	-,1110	,1551
	1300-1900	,07762	,04426	,796	-,0468	,2020
	1900-3150	,13259*	,04349	,023	,0104	,2548
	meer dan 3150	,13224	,04707	,050	,0000	,2645
950-1300	minder dan 950	-,02202	,04734	1,000	-,1551	,1110
	1300-1900	,05560	,03498	1,000	-,0427	,1539
	1900-3150	,11057*	,03400	,012	,0150	,2061
	meer dan 3150	,11022*	,03847	,042	,0021	,2183
1300-1900	minder dan 950	-,07762	,04426	,796	-,2020	,0468
	950-1300	-,05560	,03498	1,000	-,1539	,0427
	1900-3150	,05497	,02956	,631	-,0281	,1380
	meer dan 3150	,05462	,03461	1,000	-,0426	,1519
1900-3150	minder dan 950	-,13259*	,04349	,023	-,2548	-,0104
	950-1300	-,11057*	,03400	,012	-,2061	-,0150
	1300-1900	-,05497	,02956	,631	-,1380	,0281
	meer dan 3150	-,00034	,03362	1,000	-,0948	,0941
meer dan 3150	minder dan 950	-,13224	,04707	,050	-,2645	,0000
	950-1300	-,11022*	,03847	,042	-,2183	-,0021
	1300-1900	-,05462	,03461	1,000	-,1519	,0426
	1900-3150	,00034	,03362	1,000	-,0941	,0948

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Bijlage 2.13: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen gevolgen bevolkingskrimp en geslacht

ANOVA Table

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Krimp * Geslacht Between Groups (Combined)	4,422	1	4,422	16,275	,000
Within Groups	742,498	2733	,272		
Total	746,919	2734			

Bijlage 2.14: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen gevolgen bevolkingskrimp en bewoningsvorm

ANOVA Table

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Krimp * koop- of huurhuis Between Groups (Combined)	4,945	1	4,945	17,995	,000
Within Groups	752,903	2740	,275		
Total	757,848	2741			

Bijlage 2.15: SPSS uitvoer van de variantieanalyse tussen gevolgen bevolkingskrimp en bewoningsduur

ANOVA Table

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Krimp * Bewoningsduur Between Groups (Combined)	5,234	3	1,745	6,347	,000
Within Groups	752,447	2737	,275		
Total	757,682	2740			

Bijlage 2.15a: SPSS uitvoer van de Bonferroni multiple comparison test

Multiple Comparisons

Krimp

Bonferroni

(I) Hoe lang woont u al in uw huidige woonruimte/woning?	(J) Hoe lang woont u al in uw huidige woonruimte/woning?	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
minder dan 5 jaar	5-10 jaar	,08275	,03670	,145	-,0141	,1796
	10-15 jaar	-,02422	,03681	1,000	-,1214	,0730
	langer dan 15 jaar	,08349*	,02826	,019	,0089	,1581
5-10 jaar	minder dan 5 jaar	-,08275	,03670	,145	-,1796	,0141
	10-15 jaar	-,10697*	,03821	,031	-,2079	-,0061
	langer dan 15 jaar	,00074	,03006	1,000	-,0786	,0801
10-15 jaar	minder dan 5 jaar	,02422	,03681	1,000	-,0730	,1214
	5-10 jaar	,10697*	,03821	,031	,0061	,2079
	langer dan 15 jaar	,10771*	,03021	,002	,0280	,1875
langer dan 15 jaar	minder dan 5 jaar	-,08349*	,02826	,019	-,1581	-,0089
	5-10 jaar	-,00074	,03006	1,000	-,0801	,0786
	10-15 jaar	-,10771*	,03021	,002	-,1875	-,0280

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.